

18809

T.C.
EGE ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
PEYZAJ MİMARLIĞI ANABİLİM
DALI

TÜRKİYE'DE DOĞA KORUMA ALANLARI VE DOĞAL
SİTLERİN BELİRLEME VE SINIFLANDIRILMASINDA
KULLANILACAK KRİTERLERİN SAPTANMASI
AMACIYLA İZMİR/KEMALPAŞA ÖRNEKLEMESİNE
DAYALI YÖNTEM ARAŞTIRMASI

T-18809
DOKTORA TEZİ

Hazırlayan: Bahar ZAFER

Danışman : Prof.Dr. Aysel BAYRAKTAR

Y. A.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi

Bornova-İZMİR

1991

ÖNSÖZ

Doğal varlıkları korumanın önemi, insanın doğayı değiştirmeye başladığı tarım devriminden, bu değişimi hızlandıran endüstri devrimine dek doğayı bozması, doğal kaynakların tüketilmesi ve kirletilmesiyle anlaşılmaya başlamıştır. İnsan yerleşimleri ve diğer kullanımlar geliştikçe doğal alanların sayıları azalmaya başlamış, bozulmuş alanlar arasında adalar halinde kalmıştır. Son yirmi yıl içinde hızlı endüstriyel, teknolojik ve ekonomik gelişmeler paralelinde nüfus artışının çevre üzerinde oluşturduğu tehditlere karşı uluslararası düzeyde tüm dünyanın uyarılmasına büyük önem verilmektedir. Buna bağlı olarak günümüzde yaşam kalitesi; kültürel, rekreatif aktiviteler ve geleneksel değerlerle ölçülmeye başlamıştır.

Bu yaklaşımla, doğal yaşam ve peyzajın korunması, insanların bu doğal çevreden yararlanabileceği alanların sağlanması, önemli bir toplumsal hedef haline gelmiştir. Endüstri devriminin sonucu olarak teknolojik alanda da hızlı gelişmeler yaşanmaktadır. Bu olgulara paralel olarak kentlerde kırsal alanlardan göçlerle ortaya çıkan nüfus artışı, başta konut gereksinimi olmak üzere tüm gereksinimleri karşılamak amacıyla doğal ve açık alanlarda önemli bir baskı oluşturmaya başlamıştır. Bu bakımdan kısa ve uzun dönemde peyzaj kullanımını kontrol etmek ve yönlendirmek için etkin bir planlama gereği ortaya çıkmıştır.

Bu olgularla doğanın hızla tüketilmesi, tahrip edilmesi karşısında doğal alanların korunması zorunluluk halinde gündeme gelmiştir.

Uygarlık tarihi boyunca insanın doğrudan veya doğa ile birlikte yarattığı ya da doğanın kendiliğinden oluşturduğu, bugün, "kültürel ve doğal miras" olarak adlandırılan değerlerin korunması, çağımız insanlığının ortak sorunu ve üzerinde önemle durulan bir olgudur. İnsanlığın ortak mirasının korunması, bunların yer aldığı ortamın korunması ile olasıdır. Bu bakımdan binlerce yılda oluşan ve yitirilmesi halinde tekrar yerine

konması mümkün olmayan doğal varlıkların korunması, ancak onları kapsayan doğal çevrenin korunmasına bağlıdır. Bu yaklaşım bizi "doğa koruma alanları" kavramına götürmektedir. Doğal alanların sürekliliği ve yönetimi (management), dünya doğal kaynaklarının korunması açısından en etkili yoldur.

Bugün ve gelecekte insanların materyal ve kültürel gereksinimlerini karşılamakta olan doğal kaynakların korunması, yeryüzünde dengeli yaşamın temel koşuludur. Bir yandan insanlık aktiviteleri, nüfus artışı sürerken öte yandan tüketimin talep artışını ortaya çıkarması nedeniyle yeryüzünde dengeli yaşam kapasitesi giderek azalmaktadır. Dünya kaynaklarını büyük ölçüde kullanan zengin bir azınlık yanında, hayatta kalmaya çabalayan fakir bir çoğunluğun toplam zararlı etkileri, tüm insanların yaşamını sürdürebilmesi ve ilerlemesi için gerekli öğelere zarar vermektedir. Biyosferle insanlığın ilişkisi, yeni bir çevre ahlakının kabulüne kadar bozulmaya devam edecektir. Çözüm olarak, dengeli kalkınma modellerinin bir prensip olarak ortaya konması kaçınılmaz olacaktır.

Uluslararası ilişkiler ve bilimsel öngörüler çerçevesinde doğal alanların korunması, ülkemizde de önemli bir sorun olarak ele alınmaktadır. Koruma alanlarının belirlenmesi, koruma hedefleri, buna bağlı olarak sınıflandırılmasına ilişkin kriterlerin saptanması konusundaki bilgi noksanlığından doğan zorlamalar, bilimsel araştırmaları zorunlu kılmaktadır.

Bu bağlamda, tez konusunun belirlenmesinde ve çalışmalarımın yönlendirilmesindeki destek ve katkıları nedeniyle doktora danışmanım Prof.Dr. Aysel BAYRAKTAR'a yöntem belirlemede görüşme ve tartışmalar için zaman ayırarak katkılarını esirgemeyen Doç.Dr. Sümer GÜLEZ'e, ayrıca Prof.Dr. Özcan SEÇMEN, Prof.Dr. Recep MERİÇ, Doç.Dr. Asaf KOÇMAN ve Doç.Dr. Burhan ERDOĞAN'a teşekkürü bir borç bilirim.

Bahar ZAFER

ABSTRAKT

Bu araştırma, Türkiye'de "Doğal Sit Alanları" olarak isimlendirilen korunması gerekli doğal alanların sınıflandırılmasına ilişkin kriterlerin belirlenmesi amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmada öncelikle dünyanın gelişmiş ülkelerindeki sınıflandırma sistemleri ve kriterleri üzerinde durulmuş, daha sonra Türkiye'deki durum incelenmiştir. Örnekleme alanı olarak seçilen izmir-Kemalpaşa yöresinde, Türkiye'de doğa koruma alanları ve doğal sitlerin belirleme ve sınıflandırılmasında kullanılacak kriterlerin saptanması amacıyla bir yöntem araştırması yapılmış ve kriterleri oluşturan kaynak değerleri belirlenerek alan, doğa koruma açısından koruma nceliği sınıflarına ayrılmıştır.

ABSTRACT

This study has been carried out in order to classify on natural areas to be protected named as natural sites in Turkey. This study is preliminarily dealt with the classification systems and criteria of the advanced countries of the world. Later on, the situation of Turkey have been reviewed in Kemalpaşa determined research area. The source values established the criteria concerning to the research have been determined. Eventually, research area has been categorised in to priorities in terms of protection of nature. Thus, a new method has been put into practice.

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa No</u>
ÖNSÖZ	I
ABSTRAKT	III
GİRİŞ	1
1. LİTERATÜR ÖZETİ	5
1.1. Kavramlar	5
1.2. Doğa Koruma Alanları ile Diğer Kırsal Arazi Kullanımları Arasındaki İlişkiler	10
1.3. Doğa Koruma Alanlarında Olumsuz Etmenler	16
1.4. Doğa Koruma Alanlarının Sınıflandırılması ile İlgili Çalışmalar	19
1.4.1. Koruma Yönetimi İçin Sınıflandırma Sisteminden Örnekler	21
1.4.2. Doğa Koruma Alanlarını Belirleme ve Sınıflandırma Kriterleri	31
1.5. Planlama Amacıyla Koruma Önceliklerinin Belirlenmesine İlişkin Yöntem Çalışmaları	44
1.6. Türkiye'de Doğa Koruma ve Doğal Sitlerin Belirlenmesi ile İlgili Çalışmalar	50
1.6.1. Çevre ve Doğal Kaynakların Korunması ile İlgili Yasal Düzenlemeler	51
1.6.2. Türkiye'de Doğal Sitleri Belirlemede Yetkili Koruma Kurullarının Durumu ve Yerel Yöntemlerle İlişkileri	64
1.6.3. Türkiye'de Doğa Koruma Alanlarının Sınıflandırılması ve Doğal Sitlerle İlişkileri	69
2. ARAŞTIRMA ve SONUÇ	71
2.1. Materyal ve Yöntem	71
2.1.1. Materyal	71
2.1.2. Yöntem	74

	<u>Sayfa No</u>
2.2. Araştırma Bulguları	79
2.2.1. Araştırma Alanının Tarihi	79
2.2.2. Araştırma Alanının Genel Özellikleri	80
Coğrafi Konum	81
Doğal Yapı	82
- Morfolojik Yapı	82
- İklim Durumu	82
- Jeclojik-Jecmorfolojik Yapı	87
- Toprak Özellikleri	90
- Hidrolojik ve Hidrografik Özellikler	91
- Doğal Bitki Örtüsü	96
- Kültürel Bitki Örtüsü	103
- Fauna	105
Sosyo Ekonomik ve Sosyo-Kültürel Yapı	105
- Arazi Kullanım Durumu	105
2.2.3. İlçede Korumacılığı Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler	124
2.2.4. İlçede Koruma Kararı Alınan Bazı Değerler	129
2.2.5. Araştırma Alanında Sınıflandırma Kriterleri	129
Hazırlık Çalışmaları	129
Değerlendirme Çalışmaları	131
2.2.6. Elde Edilen Toplam Değerlere Göre Alanın Sınıflandırılması	133
3. SONUÇ ve ÖNERİLER	150
ÖZET	153
LİTERATÜR	154
EKLER	

TABLO LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Tablo 1: Doğa Koruma alanı yönetim sınıflarının hedefleri	23
Tablo 2: Doğa koruma alanı yönetim sınıflarının koruma öncelikleri açısından değerlendirilmesi	24
Tablo 3: Costa Rica'da kırsal alanların yönetim sınıfları ve koruma hedeflerine göre önceliklerinin belirlenmesi	25
Tablo 4: Endonezya sisteminde koruma alan sınıfları	26
Tablo 5: Doğa koruma alanları ile ilgili belirleme ve değerlendirme kriterleri	32
Tablo 6: Doğa koruma alanlarına ait sınıflandırma kriterleri ve alabilecekleri maksimum puanlar	75
Tablo 7 : Kemalpaşa ovasına ilişkin aylık toplam yağış, buharlaşma ve sıcaklık değerleri	88
Tablo 8: Doğa koruma alanı değerlendirme formu	132
Tablo 9: Doğal kaynaklara ait değerlendirme puanlarının plankarelere dağılımı	134
Tablo 10: Kültürel, rekreasyonel kaynaklar ve eğitim, öğretim, araştırma alanı olarak kullanılmaya uygun alanlara ait değerlendirme, puanlarının plankarelere dağılımı	135
Tablo 11: Olumsuz etkilere ait değerlendirme puanlarının plankarelere dağılımı	136

FOTOĞRAF LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Fotoğ. 1 : Kızılüzüm köyü çeşmesi	95
Fotoğ. 2 : Kızılüzüm yolu üzerinde Taşköprü Mevkiindeki keson kuyulardan biri	96
Fotoğ. 3 : Beşpınar köyüne çıkış. Maki (Quercus ilex) örtüsünden Pinus brutia ormanlarına geçiş	98
Fotoğ. 4 : Geleneksel bir uğraş olarak sürdürülen arcılığa Gökyaka köyünden bir örnek	102
Fotoğ. 5 : Sütçüler-Beşpınar köyü arası hayvancılık. Doğal bitki örtüsünden hayvancılık için yararlanma.	103
Fotoğ. 6 : Ansızca yolu üzerinde sağlı sollu zeytinlik alanlar	104
Fotoğ. 7 : Torbalı yolu üzerindeki bağ plantasyonları. Daha yüksek alanlardaki çam ormanları	104
Fotoğ. 8 : Bir zamanlar festival alanı olarak kullanılan ve Kemalpaşa ilçesi içinde yer alan Dereiçi mesire alanı	108
Fotoğ. 9 : Yiğitler köyü, Sofular deresi mesire yeri	109
Fotoğ. 10: Torbalı yolu üzerindeki Çinili Kemer	111
Fotoğ. 11: Fon oluşturan, panoramik görünümüyle ilgi çeken Vişneli köyü	114
Fotoğ. 12: Aşağı Vişneli'den Torbalı'ya doğru görünüş	114
Fotoğ. 13: Çam ormanlarının hakim olduğu tepelerin eteklerinde kurulmuş Dereköy	115
Fotoğ. 14: Panoramik bir köy manzarası sergileyen Cumalı köyü	115
Fotoğ. 15: Yukarı kurudere köyünün ağaçlar arasından sergilediği güzel köy manzarası	116
Fotoğ. 16: Beşpınar köyünden Kemalpaşa ovasına bakış	116
Fotoğ. 17: Kuyucak köyü girişinde entegre et tesislerinin neden olduğu hava kirliliği	126

Fotoğ. 18 : Kemalpaşa- Ankara yol ayrımında Ak Maden fabrikasının doğayla uyumsuz görünümü	121
Fotoğ. 19 : Kemalpaşa yol ayrımında, mevcut fabrikalara elektrik enerjisi temin eden trafoların ortaya koyduğu görü- görünümler	121
Fotoğ. 20 : Kızılüzüm yolu ayrımında düzensiz kurulmuş Efe Tarım fabrikası	122
Fotoğ. 21 : Nif çayındaki kirlenme yer yer çıplak gözle izlenebilir boyuttadır.	125
Fotoğ. 22 : Pakmaya ve Akdeniz Kimya Fabrikalarının atık sularını Nif çayına bcşaltması	126
Fotoğ. 23 : Nif çayında suyun rengi kirliliğin boyutlarını ortaya koymakta	126
Fotoğ. 24 : Kızılüzüm köyü girişinde endüstri artıklarından etkilenen kiraz ağaçları	127
Fotoğ. 25 : Sütçüler köyü yol ayrımı ile Kemalpaşa ilçesi arasında, Nif çayında yapılan sulamanın görülen etkileri	128

Ek Listesi

- Ek 1: Orman Bölge Müdürlüğü Kemalpaşa orman amenajmanı haritası
- Ek 2: Kemalpaşa'da tarımsal ürünler
- Ek 3: Koruma ve kullanım hedeflerinin plankarelere dağılımı

ŞEKİL LİSTESİ

	<u>Sayfa No</u>
Şekil 1 : Alan kullanımına göre değişen doğallık durumu	9
Şekil 2 : Kırsal kesimde çok amaçlı alan kullanımı. Rakip aktivitelerin uygunluk matriksi	15
Şekil 3 : Araştırma alanının 2x2 km ² 'lik plankarelere bölünmesi	78
Şekil 4 : Kemalpaşa genel coğrafi konum haritası	83
Şekil 5 : Kemalpaşa ovasını çevreleyen dağlar	84
Şekil 6 : Kemalpaşa ve çevresinin morfolojik yapısı	85
Şekil 7 : Kemalpaşa ve yakın çevresinin kuzey güney doğrultusunda profil serileri	86
Şekil 8 : Kemalpaşa ve çevresinin jeoloji haritası	89
Şekil 9 : Kemalpaşa ve yakın çevresinin toprak haritası	92
Şekil 10 : Kemalpaşa ve çevresi alan kullanım durumu ve hidrolojisi	94
Şekil 11 : Kemalpaşa ve çevresi bitki örtüsü haritası	99
Şekil 12 : Kemalpaşa ilçe merkezinde yıllara göre nüfus artışı	112
Şekil 13 : Fiziksel kaynak değerlerinin plankarelere göre dağılımı	137
Şekil 14 : Biyolojik kaynak değerlerinin plankarelere göre dağılımı	138
Şekil 15 : Estetik kaynak değerinin plankarelere göre dağılımı	139
Şekil 16 : Kültürel kaynak değerinin plankarelere göre dağılımı	140
Şekil 17 : Rekreatyonal alanlara ait değerlerin plankarelere göre dağılımı	141

Şekil 18 : Eğitim, öğretim ve araştırmaya uygun alanlara ait değerlerin plankarelere göre dağılımı	142
Şekil 19 : Olumsuz etkilere ait değerlerin plankarelere göre dağılımı	143
Şekil 20 : Olumsuz etkilerin bulunmadığı varsayılarak alanın koruma önceliklerine göre sınıflandırılması	144
Şekil 21 : Olumsuz etkiler dikkate alınarak alanın koruma önceliklerine göre sınıflandırılması	145

GİRİŞ

Tarihte ilk koruma kavramı MÖ: 252 yılında Hindistan İmparatoru Asoka tarafından; hayvanların, balıkların ve ormanların korunması için bir ferman çıkarılmasıyla ortaya çıkmıştır. 1084'de ise İngiltere Kralı William-I, koruma amacına yönelik bir arazi etüdünün yapılmasını emretmiştir. "Domesday Book" adıyla yayınlanan bu çalışma, tüm İngiltere'de; Ormanlar, balıkçılık, tarım alanları, av rezervleri, verimli toprak kaynaklarının evrimini içeren; ülkenin yönetimi ve gelişmesi için gerçekçi planlar hazırlamaya temel oluşturan bir kitaptı (MacKINNON ve Ark., 1986).

Yeryüzü kaynaklarının akılcı koruma ve kullanımını amaçlayan modern koruma kavramı, temel yaklaşım olarak günümüzde de öteden beri kabul edilen aşağıdaki iki prensibin kombinasyonuna dayanmaktadır.

- 1) Doğru ve kesin envanter temeline dayanan kaynak yönetimini planlama gereksinimi,
- 2) Kaynakların tüketilmesini önlemek amacıyla koruma önlemleri alma gereksinimi.

Koruma girişimleri önceleri, doğanın güzelliğinden yararlanmak isteyen, güçlü, seçkin kesim tarafından, kalkınma aktivitelerinin bozucu etkisine karşı "kaynakların kilit altına alınması" biçiminde olmuştur. Oysa bugün, koruma alanları, uygun bir organizasyon ve yönetim ile topluma sunulan başlıca ve sürekli dengeli kullanım alanları olarak tanımlanmaktadır.

1981'de ortaya konan Dünya Koruma Stratejisi (World Conservation Strategy) başlıca dört koruma kuruluşu tarafından hazırlanmıştır.

- 1) IUCN (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources) Uluslararası Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Birliği.
- 2) FAO (Food and Agriculture Organization of the United Nations) Birleşik Devletler Gıda ve Tarım Organizasyonu.

3) WWF (World Wild life Fund)

Dünya Yaban Hayatı Fonu.

4) UNEP (United Nations Environment Programme)

Birleşik Devletler Çevre Programı

Bu strateji, biyolojik kaynakların dengeli gelişmedeki öneminin yadsınamayacağını göstermektedir. Stratejinin temel hedefleri şöyle sıralanabilir.

- 1) Önemli ekolojik proseslerin ve insan varlığının sürdürülmesi, geliştirilmesi için yaşama destek olan sistemlerin korunması.
- 2) Bilimsel ilerleme, teknik yenilikler ve biyolojik kaynakları kullanan birçok endüstrilerin sağlıklı gelişimi yanında, kültür bitkileri, evcil hayvanlar ve onların ıslahı için gerekli üretim programlarının dayandığı genetik çeşitliliğin korunması.
- 3) Önemli endüstrilerin ve milyonlarca kırsal nüfusun dayanağı olan türler ve ekosistemlerin kullanımının dengelenmesi.

Türlerin ve ekosistemlerin korunması, Sağlıklı bir çevre içinde biyolojik kaynak kullanımının dengeli bir temele oturtulmasına bağlıdır. Biyolojik kaynakların bulunduğu sağlıklı çevre, doğa koruma alanı olarak saptanmalıdır. Bu kapsamda biyolojik kaynak korumacılığını gerçekleştirmek üzere;

- 1) Önemli doğal bölgeleri temsil eden örneklerin sürekli korunması,
- 2) Biyolojik ve fiziksel çeşitliliğin korunması,
- 3) Yabani genetik materyalin korunması sağlanmalıdır.

Bu arada biyolojik kaynakları içeren koruma alanları, onların korunmasına ve dengeli gelişimine;

- 1) Çevresindeki bölgelerin stabilitesini korumak; böylece sel ve kuraklığın şiddetini azaltmak, toprağı erozyondan korumak, yerel iklim ekstremelerini sınırlandırmak ya da kontrol etmek,

- 2) Ekosistemlerin verimlilik kapasitesini korumak, böylece su, bitki ve hayvan ürünlerinin sürekli kullanılabilirliğini sağlamak,
- 3) Yabani türler, ekosistemler ve onların nüfus gelişimiyle ilişkilerinin araştırılması için olanak yaratmak,
- 4) Kamuoyu ve politikacılar için koruma eğitimi açısından fırsat yaratmak,
- 5) Çevre alanların gerçekçi kullanımı ve tamamlayıcı kırsal gelişme açısından fırsat yaratmak,
- 6) Rekreasyon ve turizm için bir temel oluşturmak.

yoluyla katılmaktadır.

Dünyanın birçok ülkesinde nüfus artışı, hızlı gelişme ve doğal kaynakların büyük bir hızla giderek tüketilmesi karşısında, ortaya konan Dünya Koruma Stratejisi hedefleri doğrultusunda yeterli koruma alanları ivedilikle belirlenmelidir. Koruma alanları üzerinde tarım ve diğer kullanımların artan baskıları, korumayla ilgili kuruluşları, mevcut koruma alanlarını değerlendirmek, her koruma alanı için geçerli nedenler ve hedefleri belirlemek, koruma açısından doğal kaynakları akılcı biçimde korumak üzere yönetim etkinliğini artırmak, koruma gereksinimleriyle uyumluluk gösteren diğer kullanım biçimlerini düzenlemek yönünde çaba göstermeye zorlamaktadır.

O halde koruma alanlarının belirlenmesi ve sınıflandırılmasındaki amaç, alanların koruma hedeflerini saptayarak mevcut duruma uygun yönetim ve koruma stratejisinin ortaya konmasını sağlamaktır. Çoğunlukla teknolojik yönden gelişmiş, koruma bilincine ulaşmış olan ülkelerde, belirli bir aşamaya gelmiş olmasına karşın araştırmalar sürdürülmektedir. Bugün pek çok ülkede, sahip olunan doğal miras örneklerinin korunması gerekliliği ulusal düzeyde kabul edilmektedir. Böylece, dünya çapında biyolojik çeşitlilik ve kaynak korumacılığı çalışmalarının hedefe ulaşmasında her ulus kendi çabasıyla bir katılım sağlamaktadır. Gerçekte yeryüzü ekosistemlerinin korunması uluslararası bir çabayı gerektirmektedir.

Ülkemizde çevre ve doğa koruma yönündeki çalışmaların, gelişmiş ülkelerdeki örneklerle karşılaştırılması halinde, henüz istenen düzeyde olmadığı görülmektedir. Koruma biçimini belirleme ve onaylama yetkisini Kültür Bakanlığına bağlı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu ile ona bağlı Bölgesel ve Yerel Koruma Kurulları kullanmaktadır.

Doğa koruma alanlarının belirlenmesi ile ilgili çalışmaların, yeterli bilgi birikimi ve bilimsel çalışmalara dayandırılması kaçınılmaz bir olgudur.

Bugün Türkiye'de genellikle ivedi kararlar alma konumunda olan koruma kurullarının gereken uzmanları içermediği ve çalışmaların tam anlamıyla bilimsel temele oturtulmadığı bir gerçektir.

Bu temel yaklaşımdan hareketle, Türkiye'de uygulamaların buna göre yapılması, ülke ve yöre koşullarına uygun yöntemlerin saptanması, kaçınılmaz bir zorunluluktur.

Yukarıdaki açıklamalar ışığında, doğa koruma alanlarının yönetim planlarının, koruma hedefleri ile stratejilerin ortaya konabilmesi, ancak bilimsel yöntemlerle belirlenmelerine, sınıflandırılmalarına dayandırılmalıdır.

Böyle bir yöntemin araştırılması amacıyla ele alınan tez çalışmasında Ege Bölgesi'nde İzmir-Kemalpaşa ilçesini kapsayan yöre örnekleme alanı olarak seçilmiştir.

Çalışma 3 ana bölümde toplanmıştır.

- 1) Konuyla doğrudan ilgili literatür özeti verilmiş,
- 2) Materyal ve yöntem açıklanarak, araştırma alanının doğa koruma alanı olarak sınıflandırılması ve doğal sitlerle ilişkilerinin belirlenmesi amacıyla doğal ve kültürel özellikleri ele alınmıştır. Alanla ilgili koruma kararları ve uygulamalar açıklanmıştır.

tır. Daha sonra, belirlenen değerlendirme kriterlerine göre alan, koruma öncelik sınıflarına ayrılmıştır.

3) Araştırma alanındaki verilere dayanılarak elde edilen değerlendirme sonuçları ile koruma hedefleri özetlenmiş ve alınan sonuçlar literatür bilgileriyle karşılaştırılmaya çalışılmıştır.

1. LİTERATÜR ÖZETİ

1.1. Kavramlar

Tezin ana konusunu oluşturan "Doğal Sit" kavramı, genel olarak değişik ülkelerde değişik isimlendirmelerle ortaya konan bir kavramdır. 1710 No'lu Eski eserler Kanunu Madde 1'de, korunması gerekli doğa güzellik ve gariplikleri ile doğal olayların oluşturduğu güzel görünümler, asırlık ağaç ve koruluklar "Doğal Sit=Doğal Anıt" olarak tanımlanmıştır.

GÜLEZ (1984)'e göre;"doğal sitler; topoğrafik, hidrolojik, biyolojik, estetik-algısal ve kültürel-tarihsel kaynak değerleri olan alanlar olup bunların hepsinin birarada olması koşul değildir".

Eski Eserler Kanununda doğal sitler doğal anıtlarla eş anlamlı olarak tanımlanmakla birlikte ALTAN (1987)'a göre; "doğal anıtlar, herhangi bir üstün karakterdeki peyzaj elemanlarının çevreleriyle birlikte dar sınırlar içinde korunduğu alanlardır. Örneğin; yaşlı ağaçlar, jeolojik açıdan önemli olan yöre ve kayaçlar, ender rastlanan bitki ve hayvanların yaşam ortamları ile birlikte yayıldıkları alanlardır".

PAMAY (1983)'a göre ise; "doğanın jeolojik ve jeomorfolojik elemanlarıyla bitki ve sularını, ayrı ayrı ya da bir arada kullanarak kendi eliyle oluşturduğu veya işleyip bezediği, müstesna, harika, orijinal yapıtlar doğal anıt olarak değerlendirilmelidir. Örneğin; dağ zirveleri, özel biçimli kayalıklar, mağaralar, liyas ve lav birikimleri, krater ve krater gölleri, kaynak ve ılıcalar, çağlayan ve buzullar, peri bacaları, yeraltı göl ve akarsuları belli başlı jeolojik ve jeomorfolojik doğal anıtlardır".

Maden Tetkik Arama Enstitüsü (1988)'nün doğal anıtlarla ilgili broşüründe doğal anıtların tanımı,"doğal olayların oluşturduğu özellik ve bilimsel değerlere sahip ilginç doğal objeler ve küçük doğal çevrelerdir. Bu nedenle doğayı tanımakta yararlı birer araçtır. Doğayı anlamamıza yardımcı olurlar. Doğada yer alan süreçlerin ve bunları güden doğal yasaların en açık ve anlaşılır doğal sonuçları olduklarından bir doğal anıtın görülmesi ve tanınması pek çok sözlü bilginin yerini alabilir" şeklinde verilmektedir.

Değişik kaynaklardan elde edilen tanımlar, doğal sit ve doğal anıt kavramlarının birbirinden çok ayrıldığını ortaya koymaktadır. Kavrama net ve bilimsel bir tanımın getirilmesi zorunludur. Kaldı ki ülkemizde doğal sitler, yukarıda kaynaklardan aktarılmış olan ve yasalarda belirlenen tanımlarına uygun biçimde de saptanmamaktadır. Kültür Bakanlığına bağlı olarak çalışan Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Bölge Kurullarının doğal sitlere ilişkin aldıkları kararların aslında korunması gereken doğal alanların belirlenmesi ve bu alanlar üzerinde koruma önlemleri alınmasına yönelik olduğu gözlenmiştir.

Değişik ülkelerde yapılmış olan koruma alanı sınıflandırmaları içinde "doğal sit" kavramına yakın tanımlamalar vardır fakat bu tanımlama ile ilgili alanların terminolojisinde kıtadan kıtaya ve her kıtada ülkeden ülkeye pek çok değişiklikler görülmektedir. Bu da uluslararası terminolojide karışıklık yaratmaktadır (EROL, 1987).

Uluslararası, Doğa ve Doğal Kaynakları Koruma Cemiyetinin (IUCN) tanımına göre; seçilmiş ve belirlenmiş uygun koruma hedeflerini yerine getirmek için yönetim altında olan alanlar, koruma alanları olarak dikkate alınabilirler. Bunlar, kendi yönetimleriyle ilgili objelere göre sınıflandırılıp tanımlanabilirler.

Bu bakımdan tez içeriğinde ele alınacak korunması gereken alanlardan söz ederken genel anlamda "doğal sitler" yerine "doğa koruma alanları" teriminin kullanılması uygun görülmüştür.

Kavramlar başlığı altında "koruma" ve "doğallık" kavramlarını da ele almak gerekmektedir.

Doğa koruma, peyzajın, peyzajı tamamlayıcı öğelerin ve yaşam ortamlarının; buna bağlı olarak ender görülen, tehlikede bulunan hayvan ve bitki varlığının kültürel, bilimsel, sosyal ve ekonomik nedenlerle korunmasıdır. Bu hedefe genellikle peyzaj koruma yöntemleri, doğa koruma alanları, peyzajın kısmen korunması, doğa anıtları, tür koruma kararları ve uygulamayla varılır. Doğayı koruma kırsal alanlarda olduğu kadar kentsel alanlarda da söz konusudur (ASLANBOĞA, 1988).

Koruma kavramı en yeni anlamıyla kısaca yeryüzü kaynaklarının akılcı kullanımı olarak tanımlanmaktadır. En akılcı kullanım, en uygun kullanım hedeflerinin belirlenmesiyle sağlanabilir (MacKINNON ve Ark., 1986).

Daha önce söz edilen "Dünya Koruma Stratejisi"nde de ele alınan "Ulusal Koruma Stratejisi", ekosistemler, genetik kaynaklar, doğa koruma sistemleri yani ormanlar, yaban hayatı, balıkçılık alanları vb., su besleme bölgeleri ve hidrolojik sistemler, estetik ve jeolojik özellikler, kültürel sitler ve rekreasyon potansiyeli açısından ülkenin tüm yenilenebilir kaynaklarını özetlemektedir. Strateji, bu kaynaklardan elde edilen yararları ile bu yararları karşı tehlikeleri değerlendirmektedir. Diğer taraftan bu stratejiye göre, ulusların doğal kaynakları ne biçimde kullanacağı, çeşitli kullanımlar ile sınırlanan alanlar içinde uzun süreli ve geliştirici alan kullanım modellerini nasıl organize edecekleri de ortaya konmaktadır.

Bu bağlamda, ulusal koruma stratejisine göre koruma kavramı, ulusların farklı özelliklerine bağlı olarak değişmektedir.

Kendi anlamı içinde koruma, kaynak kullanımının temeli olan ya da onu dengeleyen bir felsefe ya da politikadır. Koruma bazen tarım ve ormancılık gibi bir uygulama ya da kendi içinde bir alan kullanımudur. Örneğin; ormanlarda kesim sisteminin uygulanması iyi bir koruma önlemi

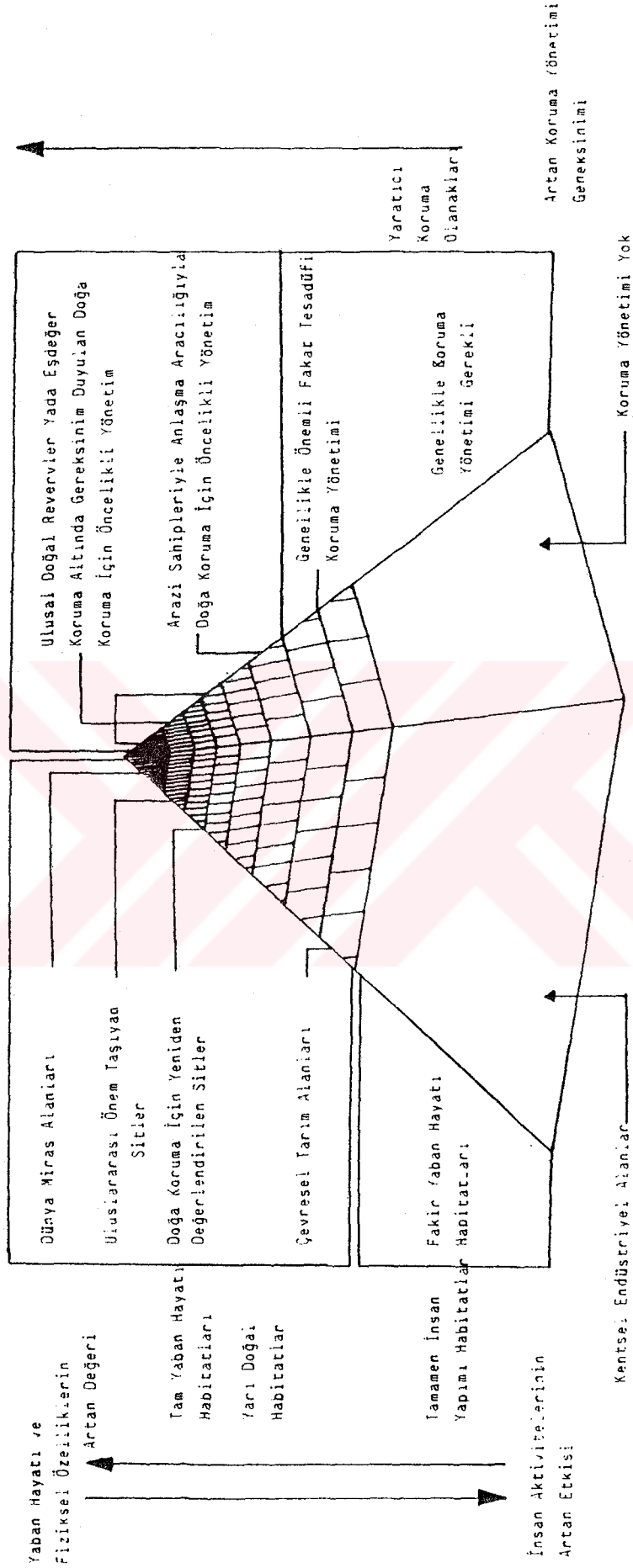
olmakla birlikte koruma değil, ormancılık uygulaması olarak bilinmektedir. Bunun yanısıra görsel açıdan güzelliği olan alanların korunması, bunların saptanmasını ve amaca yönelik yönetilmesini gerektirmektedir. Ayrıca görsel değeri olan alanların yönetim hedefleri ile hedeflere ulaşmaya yönelik uygulamaların, geleneksel tarım ve ormancılık yöntemlerinden oldukça farklı olduğu ve giderek önem kazanan yeni, temel bir alan kullanım modelinin oluştuğu izlenmektedir (GREEN, 1985).

Alman Koruma Kanunundaki tanımlamalara göre doğa korumanın ana amacı, kültürel, bilimsel, sosyal ve ekonomik değerleri olması nedeniyle önem taşıyan peyzajları, peyzaj parçalarını ve tehlike altındaki yaban hayatı türlerini (flora ve fauna) habitatları ile birlikte korumaktır. Bu, doğal rezervler, önemli doğal güzellik alanları, peyzaj parçaları, doğa anıtları ve türlerin korunmasına bağlıdır (ANONİM, 1989).

Türlerin korunması, tehlike altındaki, ender bitki ve hayvanların korunmasını içermektedir. Pek çok tür için bu, habitatlarının ve topluluklarının korunması ile, insan tarafından optimal ve dengeli kullanım ile, kırsal kesim ve doğal kaynakların uygun yönetimi ve gelişimiyle en iyi bir biçimde yapılabilir (NATURE CONSERVANCY COUNCIL, 1989).

Doğal alanlar, doğal nitelikleri korunmuş alanlar olduklarına göre koruma değerleri doğallık değerleriyle orantılı olarak artmaktadır. Alan kullanımına göre değişen doğallık değerini ve yönetim durumunu gösteren aşağıdaki şema İngiltere'den örnek alınmıştır. İngiltere'nin toplam alanını temsil eden pramit, alanın doğal değer düzeyini ve bu değer gerektirdiği koruma yönetiminin önem derecesini göstermektedir. Çizgilerin sıklığı arttıkça doğa koruma daha fazla önem kazanmaktadır (ALLEN ve UDWIN, 1985). (Şekil 1).

Başka bir deyişle bu şema, insan eli değmemiş alanlara doğru gittikçe koruma yönetimi gereksiniminin arttığını ortaya koymaktadır. O halde doğal alanların doğallık değeri dokunulmamışlıkla ölçülmelidir. Doğallık kavramı, doğallık niteliklerinin derecesini yansıtmaktadır.

Şekil 1: Alan kullanımına göre değişen doğallık durumu

1.2. Doğa Koruma Alanları ile Diğer Kırsal Arazi Kullanımları Arasındaki İlişkiler

Doğa koruma alanlarının belirlenmesinde, genellikle "görsel kriterler" dikkate alınarak karar verilmektedir (WILKINSON, 1990). Oysa peyzajın insan kullanımı ile ilgili niteliklerine bağlı olarak değerlendirilmesi sonucu, insan yaşamı açısından gerekli arazi kullanımlarına karar verilmesi önemlidir.

Arazi kullanımı, peyzajdaki en geçerli insan aktivitesidir ve kültürel değerlerin değerlendirilmesinde de en önemlisidir. Arazi kullanım bilgisi, peyzajda insan kullanım modellerinin yorumlanmasında jeoloji toprak, iklim ve hidroloji gibi biyofiziksel nitelikleri içermektedir. Arazi kullanım bilgisi, planlama kuruluşlarından elde edilmektedir ve çeşitli kuruluşlar kendi konularına göre değişen arazi incelemeleri yapmaktadırlar (NATURE CONSERVANCY COUNCIL, 1989).

Peyzajda insan yerleşim modelleri, genellikle, toprak, iklim ve jeomorfoloji gibi biyofiziksel niteliklerle ilgilidir. Bu yerleşimlerin dağılımı; yalnızca peyzajın kendine özgü doğal niteliklerine kültürel değerlerin katılmasından değil, içerisinde yaşayan insanlar tarafından kullanılabilme yöntemlerinin geliştirilmesinden de kaynaklanmaktadır. Buna bağlı olarak, yerleşim amacıyla arazi kullanımının doğal peyzajda yaptığı değişikliklerin niteliğinin, onu kullanan insana bağlı olduğu söylenebilir.

Doğal kaynakların işletilmesi, arazi kullanım modellerinin en güçlü nedenlerinden birisidir ve bu ölçekte açıklanmak zorundadır. Peyzajdaki yerleşim ve arazi kullanımına ait modeller, çoğunlukla arazi mülkiyeti ve kullanım süresi ile ilgilidir. Bunlar, aynı zamanda, gelecekteki arazi kullanımları ile ilgili olarak göz önünde bulundurulması gereken konulardır.

İnsanların farklı gereksinimlerinden doğan arazi kullanımlarındaki ayrıcalık, kırsal alanların farklı kullanımlara ayrılmasına neden olmaktadır (GREEN, 1985). Arazi kullanımının fiziksel olarak planlanma-

sında hedef, alanda ve bir bütün olarak ülkede halk için yararlı olanaklar sağlayacak alanları belirlemektir. Bu pekçok pratik ideolojiye karşıdır. Bundan dolayı plancının fazla eleştiri almasına neden olmaktadır. Çünkü, plancının temel teorik ve pratik sorunlarından biri, arazi kullanımının sosyal yararlarının kolayca belirlenmesi yönünden arazi kullanım kararlarının alınmasıdır. Bu da birbirleri ile rekabet eden alternatif arazi kullanımlarına karşı koruma amaçlı alanların değerlerinin kıyaslanması sorununu ortaya çıkarmaktadır.

Bunların yanısıra, BAYRAKTAR (1980)'a göre; belirli yörelerdeki farklı arazi kullanım türleri, çok sert ilişkiler içindedir. Bir yandan yüksek derecede kirlenme kaynağı olan endüstriler ile kirlenme ve gürültü kaynağı olarak karayolları ; öte yandan sakin ve temiz bir ortam da yer alması gereken konutsal yerleşim, rekreasyon ve tarımsal kullanım alanları içindedir.

Arazi kullanımları farklı biçimlerde ortaya çıkmaktadır. Bunlar:

- Tarım ve ormancılık
- Konutsal yerleşimler
- Yollar
- Madencilik
- Diğer arazi kullanımları
- Turizm, sanayi vb.)

olup bunlar için yapılacak değerlendirmeler birbirleri ile tamamlayıcı olmalıdır. Tarım için yüksek değer taşıyan bir alan, doğa koruma açısından düşük değer taşıyabilir. O halde, o alanın doğal niteliğinden çok tarımsal niteliği korunmalıdır. Bunun yanısıra en ilginç ekosistemlerden bazıları yüksek tarımsal potansiyele sahip olabilir. Bu alanların korunması ancak alternatif alanların bulunabilmesiyle olasıdır. Bu da gerçekçi bir inceleme, planlama ve yönetim ile mümkün olabilir.

Doğal alanların korunmasında doğa korumacılar özellikle şu doğrultuda hareket etmelidir.

1) Birbirlerini ters yönde etkileyen arazi kullanımlarını belirlemede plancılara yardımcı olan, yüzey analizlerinde kullanılması gereken koruma değerlendirme haritalarını sağlamak,

2) Bu değerlendirmeye, alandaki diğer kullanım talepleriyle kıyaslama halinde uygun ağırlık vermek.

Bu koşullara bağlı olarak, koruma hedefleri ile en fazla bütünleşebilen arazi kullanımları tarımsal ve turizm amaçlı arazi kullanımlarıdır. Kırsal alanlarda tarımsal hedefler koruma hedefleriyle kaynaşmak zorundadır. Bu da tarımsal üretimin sınırlandırılması ile olasıdır (ALLEN ve UDWIN, 1985). Üretim iki ana yöntemde sınırlandırılabilir.

- 1) Ünite alan başına daha az gıda üretilebilir,
- 2) Bazı alanlar üretim dışı bırakılabilir.

Gübreleme ve üretim düzeylerinin akılcı bir biçimde belirlenmesi kaçınılmaz temel hedef olmak zorundadır. Verimli ve yüksek tarımsal üretim nedeniyle, otsu bitki ekosistemlerini oluşturan tarımsal türler sürekli fakirleşmekte ve aynı alanda koruma hedefleriyle sürekli çatışma ortaya çıkmaktadır. Toprağın, tarımsal üretim nedeniyle gübrenmesi ya da drene edilmesi, karakteristik bitki ve hayvan topluluklarını tahrip etmektedir. Çevrenin zarar görmesi tarımsal üretimin niteliğine bağlıdır. Milli ve gübreli alüvial araziler doğada çok az bulunan ve tarıma en uygun arazilerdir. Bu, tarımsal politikada göz önünde bulundurulması gereken hedeflerin niteliğini ortaya koymaktadır. Ne kadar az girdiye gereksinim duyulursa alanların doğallığı o kadar korunabilir. Bu hedeflerin başlıcaları:

- 1) Üretimin yeterince yapılması ve üreticiye makul fiyat verilmesi,
- 2) Kırsal toplumların yeterli hayat standartlarında tutulması,

3) Kırsal alanların, kendi korunan habitatları ile birlikte mümkün olduğunca doğal yaşam ağırlığı taşıması, su ve havayı içeren genel çevrenin kirletilmemesidir (WILKINSON, 1990).

Tarım ve doğa çok yakın zamana kadar birbirlerine karşıt konular olarak görülmekteydi. Fakat kırsal alanların geleneksel koruyucuları olarak, doğal yaşam ortamındaki kaybın kendilerine ne kadar çok zarar vereceğini tarımcılara kabul ettirmek, sonuçta onların, doğa korumacılar kadar endişe duymalarını sağlamıştır. Böylece geleneksel tarımsal arazi kullanımı, doğayı yıpratmaktan çok doğal alanların korunması için bir yöntem olarak kabul edilmiştir. Fazla teknolojik ilerlemeye maruz kalan tarımsal alanlar doğal yaşama en zararı dokunan yatırımlardır.

Tarımsal alanlar dışında yarı doğal vejetasyon olarak nitelendirilen,

- Kaba otlaklar,
- Makilik alanlar,
- Drene edilmemiş ve gübrelenmemiş kuru otlaklar.

gibi alanlarda kırsal kesimdeki doğal yaşamı korumak için koruma alanlarındaki kadar iyi önlem alınmalıdır. Bu alanlar, yaşam garantisi oluşturmanın yanında, kendilerine özgü ekosistemlerin temsilcileri olarak da koruma değeri taşımaktadır (WILKINSON, 1990).

Yukarıdaki açıklamalarla tarım ve ormancılığın, doğal yaşam habitatlarına zarar verecek kadar ileri düzeylerde yapılması halinde olumsuz görülmesine karşın, bu alanların doğa koruma ile uyumlu olabilecek ilişkileri ortaya konmuştur.

Konu tarımsal peyzaj kavramı açısından ayrıca irdelenebilir. Gelişen ürünler, bağlar, meyve bahçeleri ve meralar her zaman insanlar için çekici olmuştur. Böyle tarımsal peyzajlar, doğrudan insan eliyle oluşturulduğu ve yönetildiği halde uyumlu bir çeşitliliği sergilediği için olumlu algılama karakteristikleri taşır. Bu tip pastoral peyzajlar

çoğu zaman insanların özlem duyduğu huzur verici görünüşlerdir.

Koruma olgusunun önemli olduğu diğer bir kullanım, turizm amaçlı kullanımdır. Turizm etkinliklerinde çevrenin çekici etkilerinin önemli olduğu, bu çekiciliğin sürekliliğinin ise uygun bir yönetime dayandığı sürece yerel halka ve turizme hizmet verebileceği açıktır.

Pek çok ülkede uygun bir plan ve organizasyonla turizm, korumacılıkta önemli rol oynayabilmektedir. "Turist potansiyeli", doğa koruma alanlarının belirlenmesinde geçerli bir kriter olabilmektedir. Turistlerin farklı düzeylerdeki ilgileri, ülkelerin kendilerine özgü niteliklerinin korunmasını zorunlu kılmaktadır. Bunlar; spor, yaban hayatı, avcılık, geleneksel özellikler, tarihsel sitler, gösterişli manzaralar, deniz, göller, nehirler, şelaleler gibi yüksek rekreasyon değeri taşıyan nitelikler olabilir. Turizm, ülkelerin ekonomik gelişmesinde olumlu katkısı olan bir olgu olduğuna göre, koruma alanlarının belirlenmesinde turizme ait düşünceler üzerinde önemle durulmalıdır (MacKINNON ve Ark.,1986).

Ancak tüm kullanımlarda olduğu gibi, doğal alanların bozulmasında turizmin zararlı etkilerini önlemek, alanın turizm açısından potansiyelini saptamak ve gerekli önlemleri almakla olasıdır.

Sonuç olarak, kırsal kesimde çok amaçlı arazi kullanımlarında rakip aktivitelerin uygunluk matriksi, koruma alanlarına ait yeni bir sistemi ortaya koymuştur (ALLEN ve UDWIN, 1985). (Şekil 2).

Pek çok arazi kullanım taleplerinin bulunduğu kırsal kesimlerde çok amaçlı kullanım, arazi kullanım stratejisinin esasını oluşturmalıdır. Fakat alanın her parçasının, birden fazla kullanıma ayrılmasından önce bu kullanımlar arasındaki uyum açıkça belirlenmelidir. Örneğin; yoğun (intensif) tarım fazla estetik kullanımlarla uyuşmamakla birlikte, geleneksel kırsal yaşam havzaları, orman alanları ve hatta askeri alanlar, estetik kullanımlarla çok daha fazla uyumludur (GREEN, 1985).

Tarıma elverişli alanların kültürü

	Geçiçi otlatma	Serbest otlatma	İbrelili , yumuşak odunlu ağaç ormancılığı	Sert odunlu ağaç ormancılığı	Küçük koru üretimi	Maden işletmeleri	Su rezervi	Drenaj, kanalizasyon, deniz bariyeri yapımı	Hizmet içi eğitim	Yelkencilik	Su kayağı	Balıkçılık	Avcılık	Atıcılık	Kuş gözlemciliğı	Gezinti	Piknik yapma	Yaban hayatını koruma	Ekolojik siteleri yönetme	Arkeolojik siteleri yönetme	Jeolojik ve fiziksel özellikleri koruma	Peyzaj koruma	Hava kalitesi	Su kalitesi	Kırsal yaşam		
İŞİTMEÇİLİK	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
REKREASYON	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
KORUMACILIK	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•
	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•	•

- Uygun yada nisbeten rakabette
- ◻ Uygun değil fakat uyumsuzluk ender yada sınırlı
- Uyumsuzluk

Şekil 2: Kırsal kesimde çok amaçlı alan kullanımı.
Rakip aktivitelerin uygunluk matrisi
(GREEN, 1989).

Kuş gözlemcilerinin kuşları tedirgin ettiği, balıkçıların balıkları öldürdüğü, çok fazla basılmanın patikaları aşındırdığı ve park eden arabaların görünümleri bozduğu bir gerçektir, fakat bu uyumsuzluklar, modern tarım uygulamalarının ekosistemler ve peyzajları yok etmesi yanında önemsiz kalmaktadır.

Günümüzde doğal alanları kendi haline bırakmakla korumanın olanaksız olduğu, ancak diğer arazi kullanımları ile birlikte korumanın başarılabileceği anlaşılmıştır. Bu amaca ulaşmak üzere dengeli ve sürekli arazi kullanım kombinasyonlarının gerçekleştirilmesi zorunludur. Gerçekte doğa koruma alanlarının saptanması ve sınıflandırılmasındaki temel amaçlardan biri de onların arazi kullanım modelleriyle uyum derecesini ortaya koymaktır.

1.3. Doğa Koruma Alanlarında Olumsuz Etmenler

Bugün, çevre korumada ekolojik temele dayalı çalışmalar ve bilimsel ve akılcı yol olarak geçerlik kazanmıştır. Bu yaklaşım, gelişmiş ülkelerde peyzaj mimarlığı mesleğine yeni boyutlar kazandırmış, önemli sorumluluklar getirmiştir. Bu bağlamda, peyzaj mimarlarının en büyük sorunlarından biri, kırsal alanların doğal ekolojik dengeye dayanan güzellik ve görünümlerini olumsuz etkileyen girişimleri ve çatışan kullanımları uzlaştırıcı kombinasyonlara ulaşmak üzere, farklı uzmanlık dallarının çabalarını bütüncül bir sonuca götürebilmektir. Ekolojik prensiplere bağlı olmayan tarımsal işlemler, maden ocakları ile ilgili çalışmalar, yol yapımında ve planlı yerleşimlerde özensiz konstrüksiyon yöntemleri, işaret ve reklam levhalarının durumu, tepeler, vadiler ve yol boyunca çevreye saygısızca uzanan çok sayıda enerji iletim hattı, kabloları, bazı bozulmuş alanları kazanmak için gösterilmesi gereken özenin yetersizliği, tüm görsel kargaşa gibi baskılarla kırsal alanların yağmalanmasını önlemek için mücadele edilmelidir.

Japonya'da kırsal peyzajın korunması ile ilgili olarak 1956'da çıkarılan bir yasaya göre alanı bozucu etmenler şöyle sıralanmıştır (ANONİM, 1964):

- 1) Bina inşa etmek, kaldırmak, yeniden yapmak ve genişletmek,
- 2) Ağaçları kesmek,
- 3) Maden işletmeciliği, toprak ve çakıl taşımak,
- 4) Nehir ya da göllerin su hacmini/düzeyini değiştirmek,
- 5) Reklam levhaları yerleştirmek,
- 6) Arazinin mevcut doğal koşullarını ıslah etmek ya da değiştirmek,
- 7) Bitki ve bitki soğanı toplamak,
- 8) Hayvan otlatmak,
- 9) Çöp yığmak ya da depolamak,
- 10) Ateş yakmak,
- 11) Hayvanları, kuşları yakalamak ya da yumurtalarını almak,
- 12) Gereğinden fazla ve geniş yollar açmak.

Ayrıca, koruma alanlarının farklı sınıflarında yasak edilen aktiviteler şu şekilde belirlenmiştir (MacKINNON ve Ark., 1986):

- 1) Yoğun tarım
- 2) Hayvancılık
- 3) İskân,
- 4) Ticari ağaç kesimi,
- 5) Bitki ve yakacak odun toplamak,
- 6) Avlanmak,
- 7) Balıkçılık,
- 8) Kamp yapmak,
- 9) Aktif habitat yönetimi,
- 10) Yabancı orijinli bitki girişi,
- 11) Maden araştırmaları,
- 12) Ziyaretçi kullanımı.

Bu yasakların tümü her alan için geçerli olmayabilir. Alanların özellikleri ve yönetim hedeflerine göre sınırlama/yasaklamalar belirlenmelidir.

GREEN (1985) ise, önemli tür özelliklerine zarar vermesi olası operasyonları şu şekilde sıralamaktadır:

- 1) Toprak işleme,
- 2) Aşırı otlatma,
- 3) Gübreleme ve kireçleme uygulaması,
- 4) İlaçlama uygulaması,
- 5) Atıkların deşarjı,
- 6) Yangın,
- 7) Bitkilere zarar verebilecek yabancı ya da evcil hayvanların orman alanları ve tarımsal alanlara bırakılması,
- 8) Zararlıları kontrol eden böceklerin öldürülmesi ya da uzaklaştırılması,
- 9) Ağaç, çalı, maki, çit bitkisi, yosun, liken, fungus, yaprak mantarı, torf gibi her bitki ya da bitkisel varlığın imhası, yerinden çıkarılması, ortadan kaldırılması veya kesilmesi,
- 10) Orman amenajmanındaki değişim,
- 11) Bataklıkların kurutulması,
- 12) Su akışının yapısındaki değişim,
- 13) Su ve sahil vejetasyonunun drenaj amacıyla amenajmanı,

- 14) Su düzeyi çizelgeleri ve su kullanımının değişimi, (Mevcut su varlıklarından kuyular ile sulama),
- 15) Kanallar, hedekler, drenaj boruları ile havuzlar, göletler, bataklıkların boşaltılması,
- 16) Tatlı su balıkçılığı,
- 17) Denizden, haliçten ya da bataklıklardan elde edilen alanların tarıma açılması,
- 18) Turba, sahil çakılı, kum ve çakıl, üst toprak, alt toprak, tebeşir, kireç, kireç taşı gibi maddelerin taşınması, deniz kabukları ve kalıntıları içeren minerallerin çıkarılması,
- 19) Yollar, patikalar, duvarlar, çitler, kanallar, setler veya diğer toprak işlerinin yapımı, yer değiştirilmesi ya da tahribi, yer altı ve yer üstü boru hatları ve kabloların döşenmesi, bakımı, yer değiştirilmesi,
- 20) Sürekli ya da geçici yapı inşası ya da drenajı gerektiren mühendislik çalışmaları girişimleri,
- 21) Doğal ya da insan yapımı özelliklerin değişimi, (mağara girişleri dahil) kaya parçası, büyük taşlar, başıboş kaya ve döküntülerin temizlenmesi, dövülmesi, desteklenmesi, maden ve taş ocaklarının açılması, doldurulması,
- 22) Kaya örnekleri, mineraller ve fosilleri içeren jeolojik oluşumların çıkarılması.

1.4. Doğa Koruma Alanlarının Sınıflandırılması İle İlgili Çalışmalar

Araştırmanın temelini oluşturan bu konuyu, koruma alanlarının bazı ülkelerdeki sınıflandırma sistemleri açısından incelenmiştir.

Aralarında düzenleme ve yönetim hedefleri açısından farklılıklar olmakla birlikte, dünyada 124 ülke, kendi içinde yer alan bir ya da daha fazla sayıda ulusal park ve benzer rezervleri bildirmiştir. Pek çok ülke, koruma ve yönetim hedefleri farklı olan bazı koruma alanı tipini kabul etmektedir (MacKINNON ve Ark., 1986).

Her ülke, koruma alanlarını tanımlayarak, kendi kaynaklarının kullanımını sınırlandırmalıdır. Ayrıca, her ülkenin koruma alanlarına ek olarak ormanlar, av alanları ya da kontrol edilen otlaklar gibi alternatif sınıfları olması halinde, koruma uygulamalarının yaygınlaşması açısından daha olumlu sonuçlara ulaşılabilir.

Birbirinden farklı birkaç koruma alanı sınıfının bulunması, dengeli kullanımların geçerli olduğu koruma hedeflerine ulaşmayı kolaylaştırmaktadır.

Doğal alanların korunması organizasyonunu, uluslararası bir birlik olan IUCN (International Union for Conservation of Nature and Natural Resources) üstlenmiştir. Bu birliğin amacı, yeryüzü doğal kaynaklarının uygun biçimde kullanılması ve bitkilerin doğal çeşitliliğinin korunmasıdır. Buna bağlı CNPPA; (Commission of Natural Parks and Protected Areas) Ulusal Parklar ve doğal kaynak olarak korunması kararlaştırılan bu alanların kontrolünü de üstlenmiştir (CNPPA, 1987).

Korumacılığın özendirilmesi, koruma alanlarının belirlenmesi ve değerlendirilmesi için FRED PACKARD'ın çabaları ve J.P. HARROY'un yaptığı yayınlar ile başlayan bu çalışmalar, Birleşmiş Milletlerce listelenmiştir (CNPPA, 1987). Doğanın korunmasında ekolojik gelişim prensiplerinin gözönünde bulundurulması nedeniyle, gelişme teşvik edilmektedir. Koruma yöntemleri incelenerek, doğa koruma alanları için çeşitli yönetim sınıflarını tanımlamak mümkün olmuştur.

Koruma alanları içinde ulusal parklar en çok tanınan sınıftır. 1969'da Yeni Delhi'de tanımlanmış ve 1972'de BANFF tarafından IUCN listesine alınmıştır. Ulusal parklardan başka, arazi koruma yönetimiyle ilgili yasal ve yönetsel yetkilere sahip karar alıcılar ve alan yöneticilerinin birlikte hazırlayabilecekleri başka koruma alan sınıfları vardır. Bu sınıflara ait tanımlamalar her ülkenin özelliklerine göre değişmektedir. Bu bağlamda:

- 1) Uluslar, özel kaynak ve gereksinimlerini yansıtan koruma sınıflarını belirleyebilirler.
- 2) Tüm koruma alanlarının, koruma ve gelişmede etkili rollerine ve işlevlerine dayalı tanımları yapılabilir. Böylece, isimlendirme ve dil farkına bakılmaksızın bir doğa koruma alanı tanımlanabilir, gerçek kullanım hedeflerine göre sınıflandırılabilir. Bu yaklaşım, uluslararası yönetsel, kurumsal, yasal ve politik mekanizmalardaki değişimlerden kaynaklanan belirsizlikleri ve kararsızlıkları ortadan kaldırmak için gerekli sistematik proseslerin oluşturulmasını zorunlu kılmaktadır.

Yeryüzünde mevcut kırsal alanların fiziksel olarak hızla değişmesi nedeniyle, doğa koruma statüsünü belirlemek ve koruma için elverişli yönetimi sağlamak için gerekli eylem, ivedilikle belirlenmelidir. Arazi yönetimi koruma sistemlerine ait öneriler HART (1966), DASMANN (1973), FOSTER (1973), WILLER (1974), THELEN ve MILLER (1975) ve diğerleri tarafından ortaya konmuştur. Bu korumacıların fikirleri, doğa koruma düşüncelerine tercümanlık etmiştir (CNPPA, 1987).

1.4.1. Koruma Yönetimi İçin Sınıflandırma Sistemlerinden Örnekler

1975'de Kinskasa'daki onuncu toplantısında yetki alan CNPPA çalışma grubunun programı ve Şubat 1978'de Portekiz'deki komisyonun onikinci toplantısı ile doğa koruma alan sınıfları belirlenmiştir (CNPPA,1987).

Uluslararası ve ulusal pek çok sınıflandırma sistemi vardır ve bunların bir kısmı incelenmiştir.

Genel olarak bilinen sınıflar,

- Ulusal Parklar,
- Yaban hayatı barınakları
- Orman Rezervleridir.

(Beslenme, eğitim, konut, bilim ve teknoloji, savunma vb.) Bu açıdan bakıldığında koruma sınıfları, dengeli ve sürekli bir gelişme için vazgeçilmez bir araçtır.

Koruma hedefleri, genellikle dünyanın pekçok yerinde bulunan birkaç sınıfta gruplandırılmıştır. Bu sınıfların tanımlanması oldukça yenidir. Bu bakımdan geliştirilmeye açıktır.

Ulusların doğal kaynaklarınının amenajmanı için gerekli sınıflar üç grupta toplanmaktadır (CNPPA, 1987).

GRUP A : CNPPA'nın her bir koruma statüsünü gözlemek ve teknik bir öneri getirmek için sorumluluk aldığı sınıflar.

- 1) Bilimsel Rezervler
- 2) Ulusal Parklar
- 3) Doğal Anıtlar
- 4) Doğal Rezervler
- 5) Peyzaj Koruma Alanları

GRUP B : IUCN için bir bütün olarak özel önem taşıyan, genellikle çoğu ulusta yer almakla birlikte, CNPPA'nın etkinlik alanı içinde tek başına dikkate alınması gereken sınıflar.

- 6) Kaynak Rezervleri (Doğal)
- 7) Antropojenik Rezervler
- 8) Çok Yönlü Kullanım Alanları

GRUP C : Uluslararası programların bir bölümünü oluşturan, doğa koruma açısından özel ilgi çeken fakat bazı durumlarda sözü geçen sınıfların amenajmanı kapsamında korunmakta olan sınıflar.

- 9) Biyosfer Rezervleri
- 10) Dünya Miras Alanları (Doğal)

CNPPA tarafından hazırlanan raporlarda bu gruplar hakkında açıklamalar verilmiştir. Ana koruma hedeflerini ortaya koymak üzere doğal ve kültürel kaynakların amenajmanı ve gelişimine ait alternatif yönetim sınıflarınının açıklamaları "Tablo 1" de özetlenmiştir. Ayrıca koruma sınıflarınının önerilen statüleri, grupları, koruma ve kullanım öncelikleri "Tablo 2"de değişik bir açıdan özetlenmektedir.

Tablo 1: Doğa Koruma Alanı Yönetim Sınıflarının Hedefleri

Başlıca Koruma Hedefleri	GRUP 1: CNPPA'nın özel ilgi alanına giren sınıflar				GRUP 2: IUCN'in özel ilgi alanına giren sınıflar		GRUP 3: Uluslararası programlarda kullanılan sınıflar			
	1. Bilimsel Rezervler	2. Ulusal Parklar	3. Doğal Anıtlar	4. Doğal Rezervler	5. Peyzaj Koruma Alanları	6. Kaynak Rezervleri	7. Antropojenik Alanlar	8. Çok yönlü Kullanım Rezervleri	9. Biyosfer Rezervleri	10. Dünya Miras Alanları
Doğal durum içinde önemli örnek ekosistemler	1	1	1	1	2	3	1	1	1	1
Ekolojik çeşitliliği ve çevre düzenini koruma	3	1	1	2	2	2	1	2	1	1
Genetik kaynakları koruma	1	1	1	1	2	2	1	2	1	1
Eğitim, araştırma ve çevre gözlemlerini sağlama	1	2	1	1	2	3	2	2	1	1
Havza ürünlerini koruma	3	3	3	3	2	3	3	3	3	3
Erozyon, siltasyon kontrolü nehir aşağı vadisi yatırımlarını koruma	3	3	3	3	3	3	3	3	3	3
Yaban hayatından elde edilen protein ve hayvan ürünlerini koruma spor av ve balıkçılığı	1	2	2	3	1	3	3	1	3	1
Rekreasyon ve turizmin hizmetleri										
Orman ve orman ürünlerini koruma										
Kültürel alanları ve objeleri, tarihsel ve arkeolojik mirası koruma	1	1	3	3	1	3	1	3	2	1
Görsel özellikleri ve yeşil alan koruma	3	1	2	2	1	1	3	3	2	1
Çok yönlü kullanım ve yönetim esnekliği										
Kıyı alanlarının ve kırsal alanların gerçekçi kullanımı	2	1	2	2	1	3	2	1	2	2

- 1) Alan ve kaynak amenajmanı için ana hedefler
- 2) Ana hedef dışında önemli bir amaçla belirlenen hedefler
- 3) Kaynakların ve diğer amenajman hedeflerinin uygun gördüğü hedefler.

Tablo 2: Doğa koruma alanı yönetim sınıflarının koruma öncelikleri açısından değerlendirilmesi

GENEL ÖNCELİK	KULLANIM ÖNCELİĞİ	ALAN KULLANIMI (YÖNETSEL)	KORUMA ÖNCELİKLERİ	ÖNERİLEN STATÜ	IUCN SINIFLARI
BİRİNCİ DERECEDE ÖNCELİKLİ DOĞANIN KORUNMASI	ZİYARETÇİ KULLANIMI AÇISINDAN DÜŞÜK ÖNCELİK	ZİYARETÇİ KULLANIMI VE AKTİF YÖNETİM İSTENMİYOR	KORUMA ÖNCELİĞİ	MUTLAK DOĞA KORUMA ALANI	BİLİMSEL REZERV
			ARAŞTIRMA ÖNCELİĞİ	BİLİMSEL DOĞA KORUMA ALANI	BİLİMSEL REZERV
		ZONLARA AYRILMIŞ ZİYARETÇİ KULLANIMI	BİYOLOJİK OLARAK DEĞERLİ	YÖNETİLEN DOĞA KORUMA ALANI	DOĞAL REZERV
			JEOFİZİKSEL VEYA BİYOLOJİK OLARAK DEĞERLİ	DOĞAL ANIT	ULUSAL ANITLAR
	ZİYARETÇİ KULLANIMI AÇISINDAN YÜKSEK ÖNCELİK	UYGUN BAZI YÖNETİMLER	GENEL ÖNCELİK	DÜNYA MİRAS ALANI	DÜNYA MİRAS ALANI
		ÜRÜN ELDE ETMEK AMACIYLA KULLANILMIYOR	DOĞAL ÖNCELİK	ULUSAL PARK	ULUSAL PARK
			YEREL ÖNCELİK	KIRSAL PARK	ULUSAL PARK
	YEREL HALKIN VERİMLİ KULLANIMI	GENEL İLGI BÖLGESEL İLGI	BİYOSFER PEZERVİ	ANTROPOLOJİK K. ALANI	
İKİNCİ DERECEDE ÖNCELİKLİ DOĞANIN KORUNMASI	SU HAVZASI YAŞAMSAL	YÜKSEK ZİYARETÇİ POTANSİYELİ	KORUNAN REK. ORMANI	ÇOK YÖNLÜ KULLANIM ALANI	
		DÜŞÜK ZİYARETÇİ POTANSİYELİ	HİDROLOJİK KORUMA ORMANI	ÇOK YÖNLÜ KULLANIM ALANI	
	YÜKSEK AVLANMA YA DA HASAT DEĞERİ	AVLANMA REZERVİ	AVLANMA REZERVİ	ÇOK YÖNLÜ KULLANIM ALANI	
		GELENEKSEL KULLANIM ÖNCELİĞİ	YABAN HAYATI YÖNETİM ZONU	ÇOK YÖNLÜ KULLANIM ALANI	
	SU HAVZASI YAŞAMSAL DEĞİL	DÜŞÜK AVLANMA YA DA HASAT DEĞERİ	ZORUNLU TARIMSAL	TARIMSAL ORMAN REZERVİ	ÇOK YÖNLÜ KULLANIM ALANI
			ZORUNLU DOĞAL	PEYZAJ KORUMA ALANI	PEYZAJ KORUMA ALANI

Uluslararası sınıflandırma sistemi ve ilgili kuruluş örneklerinden sonra bazı ulusal düzeydeki örnekler üzerinde de durmak yerinde olacaktır. Girişteki açıklamalarda ulusal terminoloji ve sınıflandırma sistemlerindeki farklılıklar ortaya konmuştur. Buna paralel olarak, koruma kuruluşları, çalışma biçimleri ve yönetim statüleri de farklı olabilmektedir.

Uluslararası sınıflandırma sistemi, genel ilkeleri ortaya koyan yönlendirici bir düzenlemedir. Her ülke bu genel ilkelerden yola çıkarak kendi olanak ve koşullarına özgü sınıflandırma sistemlerini oluşturmaktadır.

Aşağıda sınıflandırma sistemlerinden bazı örnekler tablolar halinde özetlenerek veya açıklamalı biçimde verilmiştir.

ÖRNEK 1 : Costa Rica Sistemi

Tablo 3 : Costa Rica'da Kırsal Alanların Yönetim Sınıfları ve Koruma Hedeflerine Göre Önceliklerinin Belirlenmesi (MackINNON ve Ark, 1986).

. Birincil Hedef ..Öncelik olarak önemli değil fakat önemli bir hedef olarak kabul edilmiş ...Diğer hedeflere ruhsat verilen yerlerde hedef olarak kabul edilmiş	hidrolojik sistemleri korumak ve ıslah etmek	Erozyon ve tortullaşmayı önlemek ve kontrol etmek	Kereste ve orman kaynaklarını korumak ve ıslah etmek.	Ekosistemleri temsil eden örnekleri korumak	Rekreasyon için fırsat yaratmak	Yaban hayatı kaynaklarını korumak ve yönetmek	Genetik kaynakları korumak	Araştırma, gözlem ve eğitim için fırsat yaratmak	Doğal kültürel mirası korumak	Çevre kalitesini korumak ve iyileştirmek ve ıslah etmek	Kırsal ve kıyısız kaynakları korumayı ve bütünlüğünü sağlamak
YÖNETİM SINIFI											
Biyolojik Rezerv	..	..		.			.	.			
Ulusal Park	..	..		..	..		..	..	..		..
Ulusal Anıt	...	...		...	..		..	..	..	..	..
Ulusal Rek.Alanı	..	..		...	.		..	..	..	..	..
Orman Rezervi	.	.	.	...	.	.	.	.	..	..	..
Su Ürünleri Kor. Zonu	.	.	...	...		..	..	..	..	..	..
Yaban Hayatı Barınağı	..	..		.	..	.	.		..	..	..
Yerel Rezerv	...	...		...	..	.	...	..			.
Biyosfer Rezervi	..	..	...	.	..	..	.	..	..		.

ÖRNEK 2: Endonezya Sistemi (MacKINNON ve Ark, (1986)).

Tablo 4: Endonezya Sisteminde Koruma Alan Sınıfları

Koruma Alan Sınıfları	Koruma Değeri	Koruma Amacı	Niteliği	Statüsü
ULUSAL PARK	Ulusal koruma değeri yüksek	Yüksek rekreasyon potansiyeli olması Bilimsel araştırma için tür çeşitliliğine sahip olması. Estetik.	Geniş, nispeten dokunulmamış olması	Ziyaretçi girişine açık.
DOĞAL REZERV	Ulusal koruma	Bilimsel önem taşıması. Tehlike altındaki türlerin korunması.	Dokunulmamış duyarlı habitatlar, eşsiz doğal sitler, özel ender türlerin yuvalarının olması. Nispeten küçük olması.	Mutlak koruma
REKREASYON PARKI	Koruma değeri düşük	Estetik rekreasyonel	Cazip ya da ilginç manzaralı küçük doğal alan	Ziyaretçi girişine açık, rekreasyon sınırlaması yok.
AV REZERVİ	Koruma değeri düşük	Av hayvanlarının korunması, avcılığın kontrolü	Av hayvanı potansiyeli olan orta ya da geniş doğal ya da yarı doğal alanlar	Avlama ve balıkçılık aktiviteleri kontrollü olarak yapılmakta.
KORUYUCU ORMAN	Koruma önceliği düşük	Orman örtüsünün önemli beslenme alanlarını korumak, erozyonu önlemek.	Sarp, yüksek, aşınabilen, yağmurlu yıkamış alanlarda, doğal ya da bitkilendirilmiş orman alanlarının bulunduğu orta genişlikte ya da geniş alanlar.	İşletilemez.

ÖRNEK 3 : İngiltere Sistemi: Beş sınıfta ele alınmaktadır. Bunlar özel yönetim gereksinimi olan farklı görsel alan tiplerini temsil etmektedir (ALLEN ve UDWIN, 1985).

Arazi Özelliklerine Bağlı Sınıflandırılmış Alanlar

- Tarımsal alanlar
- Çayır - Mera ve diğer alanlar (yaylalar)
- Orman alanları
- Sulak alanlar
- Kıyı alanları (Kumullar)

olarak ayrılabilen alanlardır. Görsel karakteristikleri olan bu alanların çoğu genelde başka amaçlara hizmet etmektedir. Bunların, kendilerine özgü var olan niteliklerinin korunması amacıyla yönetilmeleri gereklidir.

Çiftlik Alanları

Tipik çiftlik görünümünden oluşan bu alanların "Tarımsal Peyzaj" terimi ile tanımlanması üzerinde de durulmaktadır. Geleneksel çiftlik faaliyetleri yanısıra bu alan tipi içinde yaban hayatı ve peyzajı koruyarak bazı sınırlı rekreasyonel kullanımların yerleştirilmesi düşünülebilmektedir.

Yerel Rezervler ve Halka Açık Alanlar

Yürüyerek ya da bisikletle ulaşılabilen kasaba ve köylerin içinde, yakınında yer alan alanlardır. Mevcut kent parkları ve bazı doğal rezervler bu işlevleri yerine getirmektedir.

Kolaylıkla ulaşılabilen bu çeşit koruma alanları küçük ölçülü alanlardır. Öncelikle eğitsel ve rekreasyonel kullanım işlevi ağırlıklı olan bu alanların özelliğine göre yaban hayatı ve peyzajın korunması bakımından da değerlendirilmesi olasıdır. Bu amaçlar için yaklaşık 10 ha'lık alana gereksinim duyulmaktadır.

Kırsal Parklar ve Rezervler

Halka ait açık alanlar ve doğal rezervler bu kategoriye girmektedir. Kırsal parklar, araba ile günlük geziler için kırsal kesimin gereksinimini karşılamak ve halkı tarımsal alanlardan uzaklaştırmak yönünde önemli hizmet vermektedir. Pek çok doğa rezervi, benzer rekreasyonel işlevleri tesadüfen karşılama durumundadır. Kırsal parklar da, yine tesadüfen yaban hayatı ve peyzaj korumaya yardımcı olmaktadır. Koruma, eğitsel ve rekreasyonel fonksiyonları birarada karşılayacak daha geniş yerler olsa bile çoğunda rezerv anlayışını ve park fonksiyonlarını uzlaştırmak güç olabilir.

Bölgesel Koruma Alanları

Binlerce hektar genişliğinde doğal ve yarı doğal habitatlara sahip geniş bölgelerdir. Bu bölgeler, çoğunlukla gününbirlik ziyaretçilerden çok, uzun süreli tatilcilere ve turistlere hizmet vermektedir.

Bunlar yalnızca çok geniş ölçekte türler, ekosistemler ve peyzajların korunmasına hizmet ederler. Büyüklükleri hem araştırmaya hem de diğer önemli rekreasyonel kullanımların baskılarına dayanabilecek ölçektedir. Bölgesel koruma alanları, kendi içinde yer alabilecek askeri alanlar ve havzaların yönetimi ile uyum sağlamak zorundadır.

ÖRNEK 4 : Batı Almanya Sistemi ; Batı Almanya'daki Bölge Planlama ve Peyzaj Planlama Akademisinin "Peyzaj Yönetimi" Araştırma Komitesi tarafından yapılan açıklamaya göre şu sınıflar ortaya konmuştur (ALLEN ve UDWIN, 1985 - ANONİM, 1989).

Ulusal Parklar : Mutlak doğal rezervlerin sınırları boyunca kesin olarak korunan ve belli bölümler içinde rekreasyon amacıyla kullanılabilen özel karakteristikleri açısından önemli, geniş doğal ya da yarı doğal alanlardır. Batı Avrupa ülkelerinde rekreasyonel alanlar, ulusal parklar olarak isimlendirilmektedir.

Doğa Parkları : Zararlı gelişmeye ve çeşitli baskılara karşı korunması gereken önemli doğal güzelliklere sahip geniş alanlardır. Dış rekreasyon açısından önemli olup korunan peyzajlardır.

Peyzaj Koruma Alanları : Doğanın dengesi içinde bozucu etkiler yapabilen çeşitli baskılar, rekreasyonel değerlerin de düşmesine neden olmaktadır. Bu olumsuzluklara karşı korumacılık, halk katılımıyla yürütülmelidir. İyi hazırlanmış gelişme planları, doğal denge ile uyumlu geleneksel tarım ve ormancılığa dayalı arazi kullanımı, peyzaj koruma alanlarının ekolojik koşullarla uygun biçimde sürekliliğini sağlayarak korumayı gerçekleştirebilmektedir. Bu bağlamda, kırsal yerleşimlerden, atıkların rastgele depolanmasından, orman açmalarından kaçınılmalıdır.

Doğa Rezervleri : Bilimsel, tarihsel ve geleneksel ilgi değeri taşıyan ya da önemli doğal güzellik ve özelliklerin kısmen korunduğu alanlardır.

Doğal Anıtlar : Bilimsel, tarihsel ve geleneksel karakteristikleri nedeniyle halkın ilgisi içinde korunan kendine özgü öğelerdir.

Yukarıda verilen örnekler dışında, çeşitli koruma alanları içinde özellikler taşıyan birimleri kapsayan zonlama çalışmaları yapılır. Koruma alanlarında aşağıdaki zon tipleri belirlenebilir (Mac KINNON ve Ark., 1986).

Mutlak Koruma Zonu : Ziyaretçi girişine kesinlikle izin verilmeyen bu zonda, bilimsel araştırmalara ayrıcalık tanınabilir ve yalnızca koruma için zorunlu olan yangın söndürme, alan koşullarını gözleme, izinsiz avcılarının takibi gibi yönetim önlemlerine izin verilmektedir.

Yaban Hayatı Zonu : Sınırlı ziyaretçi kullanımına açılabilir. Öncelikle, bozulmamış olan doğanın, doğal denge ya da doğal durumun korunması önemlidir. Burada bozuk orman yolları ve eski kamp yerleri gibi var olan olanakların düzenlenmesiyle rekreasyonel kullanıma izin verilebilir.

Yarı Yoğun Ziyaretçi Kullanım Zonu : Doğal yönden optimum gelişme gösteren peyzaj birimlerini ziyaretçilere açmak için ilgilenilen zondur. Yollar, yapısal gelişmeler ve diğer kullanımların doğal çevreyi olumsuz etkilemeyecek minimum düzeyde tutulacağı bir zondur.

Yoğun Kullanım Zonu : Yoğun insan etkisinin beklendiği, rekreasyonel ve yönetsel hedeflerin doğa koruma hedeflerini aştığı yerlerdir.

Özel Kullanım Zonu : Yönetim binaları, servis alanları, otoparklar, yüksek yoğunlukta ziyaretçi rekreasyonu, organize edilmiş kamp alanları, personel yatakhaneleri, halk çalışma kurumları, haberleşme kulelerinin yer aldığı diğer özel faaliyetlerin düzenlendiği alanlardır.

Gelişme Zonu : Arazinin zarar görmüş olan ya da genişletme amacıyla doğaya kazandırılması için özel yönetim gereksinimi gösteren yöneridir. Örnek olarak; doğa onarımı için yeniden bitkilendirilen alanlar verilebilir.

Balık Avlama Zonu : Spor amacıyla balık avlanmasına izin verilen yerlerdir.

Tarihsel Sitler : Tarihsel yönden ilgi çeken koruma alanları içindeki özel sitlerdir. Örneğin, anıtsal kalıntılar, tarih öncesi mağara resimleri gibi.

Geleneksel Kullanım Zonu : Doğal ekosistem ile denge halinde ve geleneksel yaşam biçimini sürdüren halkın, alanı kullanmaya devam etmesine izin verilen yerlerdir.

Tampon Zon : Komşu alanların uyumu imkansız kullanımları arasındaki sürtüşmeyi azaltmada yardımcı olan zondur. Örneğin; mutlak doğal rezervler ve tarımsal yerleşimler arasında geçiş zonu olarak yer alırlar.

1.4.2. Doğa Koruma Alanlarını Belirleme ve Sınıflandırma Kriterleri:

Doğa koruma alanlarının belirlenmesi ve sınıflandırılması ile ilgili kriterler konusunda çeşitli kaynaklardan edinilen bilgiler genellikle benzerlik göstermektedir. Bu kriterler, koruma durumunun belirlenmesi ve değerlendirilmesinde doğa koruma kuruluşlarına yol göstericidir.

Doğa koruma alanlarını belirleme ve değerlendirme ile ilgili kriterler iki başlık altında toplanabilir.

- 1) Belirleme Kriterleri
- 2) Sınıflandırma Kriterleri

Belirleme kriterleri, alanın doğa koruma alanı niteliği taşıyıp taşımadığının belirlenmesi ile ilgili genel kriterler olup, bir doğa koruma alanı bunlardan bir ya da daha fazlasına sahip olabilir.

Sınıflandırma kriterleri, doğa koruma alanı olarak belirlenen alanların koruma önceliklerine göre sınıflandırılmaları ile ilgili daha spesifik kriterlerdir. Bu kriterler Tablo 5'de alt başlıklar halinde özetlenmiştir.

1) Belirleme Kriterleri:

- **BÜYÜKLÜK** : Aynı niteliklere sahip alanlar arasında daha büyük olan alanlar daha yüksek değer taşımaktadır. Yani, dikkate alınması gereken büyüklük, benzer tipte alanlarla karşılaştırılan oransal büyüklüktür (NATURE CONSERVANCY COUNCIL, 1989). Geniş alanlar pek çok nedenlerden dolayı rezervlerin oluşturulması bakımından daha uygundur. Koruma alanları, olumsuz etkilerin tüm alana yayılmasını önlemek ve farklı türlere ait habitatların korunmasını sağlamak için yeterli büyüklükte olmalıdır (GREEN, 1985).

Belli bir büyüklüğün altındaki alanlar, rekreasyonel kullanımları ve koruma girişimlerini engelleyebilir (GREEN, 1985).

- **ÇEŞİTLİLİK** : Önemli niteliklerden biri olan çeşitlilik, çoğunlukla habitat çeşitliliğine dayanan, genellikle de yakın ilişkili türler ve

TABLO 5 : DOĞA KORUMA ALANLARI İLE İLGİLİ BELİRLEME VE DEĞERLENDİRME KRİTERLERİ

BELİRLEME KRİTERLERİ

- BÜYÜKLÜK
- ÇEŞİTLİLİK
- DOĞALLIK
- DUYARLILIK
- ENDERLİK
- TİPİKLİK
- EŞİZLİK
- ZORUNLULUK
- POTANSİYEL DEĞER
- KENDİNE ÖZGÜ ÇEKİCİLİK
- BİYOLOJİK DEĞERLERİ ARTIRAN PEYZAJLAR

SINIFLANDIRMA KRİTERLERİ

-KULLANIM HEDEFLERİNİN BELİRLENMESİ İLE İLGİLİ KRİTERLER :

Alanın;

- a) orman, su rezervi gibi doğal bir kaynak olması,
- b) kritik bir habitata olması,
- c) hidrolojik açıdan değer taşıması,
- d) genetik açıdan korumaya değer olması,
- e) coğrafik yerleşim açısından değer taşıması
- f) temel bilimsel açısından eğitimsel önem taşıyan jeolojik oluşumları içermesi nedeniyle değer taşıması,
- g) estetik değer taşıması,
- h) Uzun süreli araştırma alanı olması,
- i) eğitimsel amaçlar için uygun olması,
- j) ziyaretçi ve turistler için çekici olması,
- k) ekonomik yararlar yönünden korumaya değer olması,
- l) koruma hedeflerine uygun politik durumunun olması,

- KÜLTÜREL DURUMLA İLGİLİ KRİTERLER:

Alanın;

- a) Ülkenin kültürel tarihinin niteliği ve gelişimi açısından değer taşıması,
- b) Kültürel kaynaklarının ender ya da tehlike altında olması nedeniyle değer taşıması,
- c) yüksek yaratıcılık ya da teknik başarıya, önemli tarımsal ve estetik niteliklere sahip olma açısından değer taşıması,
- d) geçmişte önemli kişilerin yaşamları ve çalışmalarını ile güçlü ilişkiler açısından değer taşıması
- e) sosyal, kültürel ya da dinsel nedenlerle toplum özel ilişkileri açısından değer taşıması,
- f) ülkenin kültürel tarihinin kuşaklara aktarılmasında yardımcı olacak bilgiler açısından değer taşıması.

toplulukların sayılarındaki çeşitliliğidir (Mac KINNON ve Ark, 1986). Türler ve habitat çeşitliliği, alanın büyüklüğü ve konumuna bağlıdır. Ekosistemlerin en iyi temsilcileri olan büyük alanlar, tür zenginlikleri nedeniyle rezerv olarak kabul edilmektedir (NATURE CONSERVANCY COUNCIL, 1989).

Habitat ve tür çeşitliliğine sahip bir rezerv, fauna ve floranın korunmasını sağlamakta, küçük alanlardan daha fazla bilgi içermesi nedeniyle de daha fazla önem taşımaktadır (GREEN, 1985).

- **DOĞALLIK** : Doğallık, antropojen etkiler almamış olan ekosistemler olarak tanımlanabilir. Koruma alanlarının çoğu insan aktivitelerinden az da olsa etkilenmektedir. Bu etkilerin derecesi ve niteliğinin ortaya konması önemlidir (NATURE CONSERVANCY COUNCIL, 1989). İnsan etkisinin minimal olduğu alanlar özellikle değerlidir (Mac KINNON ve Ark, 1986).

- **DUYARLILIK** : Duyarlılık, çevresel değişimlere karşı habitatlar, topluluklar ve türlerin etkilenme derecesini yansıtmaktadır. Duyarlı alanlar, çoğunlukla şiddetle parçalanmış, küçülen ya da oluşumu zor olan ekosistemleri temsil etmektedir (MacKINNON ve Ark., 1986).

Nemli tropikal ormanlar gibi klimaks vejetasyonları doğal olarak stabildir, fakat diğer vejetasyon tipleri çok duyarlıdır ve kolaylıkla küçük iklimsel ve hidrolojik değişimlerden etkilenebilir (MacKINNON ve Ark, 1986).

Çeşitli baskılara açık olan duyarlı tür ve ekosistemlerin koruma değeri daha yüksektir (GREEN, 1985).

- **ENDERLİK** : Enderlik, bir alanda yer alan topluluk ve habitatlarla ilgilidir. Alanda ender öğelerin bulunması ona, diğer alanlardan daha fazla değer kazandırır (NATURE CONSERVANCY COUNCIL, 1989).

Ulusal park ya da koruma alanlarının en önemli amaçlarından biri,

ender ya da tehlike altındaki türleri korumaktır. Türlerin enderliği, belirli habitatlara gereksinim duymalarından kaynaklanabilir. Ayrıca, doğrudan insan baskısına (tuzak kurma, toplama, avlama, çığneme) veya doğrudan olmayan insan etkilerine (habitatların tahribi) bağlı olabilir (MacKINNON ve Ark, 1986). Ender türler, diğerlerinden daha çok saldırıya uğrayan türlerdir.

Bir ülkede ender olduğu düşünülen bir tür, diğerinde bol olarak görülebilir. Bu nedenle enderlik kavramının yerel koşullara göre değiştiği söylenebilir (GREEN, 1985).

- **TİPİKLİK**: Ekolojik çeşitliliği olan bir arazide, simgesellik olarak da tanımlanabilen tipiklik ayrı bir değer kriteri oluşturur. Böyle bir değerlendirmede ender özelliklere ek olarak, belli biyocoğrafik ünitelere ait habitat ve toplulukların temsil edilmesi de önemlidir (NATURE CONSERVANCY COUNCIL, 1989).

Kırsal alanları ender türlerden çok daha iyi temsil eden türler ve ekosistemler korunmalıdır. Bir alanda ender olan türler, bir diğerinde genel ya da tipik olabilir. Enderlik ve tipiklik, kriter olarak belirgin bir uyumsuzluk gösterebilir. Burada, inceleme konusu olan coğrafik alan önem taşımaktadır (GREEN, 1989).

- **EŞSİZLİK** : Büyük yaşam birlikleri olan biyomların, ulusal sistemlerde tanımlanmamış olması ya da bir alanda özel doğal olayların sergilenmesi, eşsizlik kavramını ortaya çıkarmaktadır. (NATURE CONSERVANCY COUNCIL, 1989).

- **ZORUNLULUK** : Yaşamsal önem taşıyan su boşalma havzalarını veya biyocoğrafik olarak yüksek düzeyde alt bölümlere ayrılması kaçınılmaz olan nehir vadilerini içeren ya da göçmen türlere ait bir habitatı temsil eden yörelerin korunması zorunludur (MacKINNON ve Ark., 1986).

- **POTANSİYEL DEĞER** : Çoğu niteliğini kaybetmemiş olan bu alanların, uygun biçimde yönetilmeleri ya da doğal değişime uğramaları durumunda

koruma değeri kazanması olasıdır. Bu durumda, alanın potansiyelini sınırlandıran faktörler saptanarak gerekli önlemlerin alınmasına önem gösterilmelidir (NATURE CONSERVANCY COUNCIL, 1989).

Bununla birlikte, benzer doğal değerler açısından niteliği bozulmamış başka alanlar varsa, öncelikle bunlar korunmalıdır (MacKINNON ve Ark.1986).

- **KENDİNE ÖZGÜ ÇEKİCİLİK** : Bazı tür ya da toplulukların diğerlerinden daha atraktif olması, doğa koruma değerlerini artırmaktadır. (NATURE CONSERVANCY COUNCIL, 1989).

Türlerin bazı özellikleri diğerlerine göre insanlar için daha çekici olabilmektedir. Örneğin; pekçok kişi için kuşlar ve memeliler, omurgasızlardan daha ilginçtir. Ya da orkideler, sazlar ve çayır bitkilerine göre daha çok hayranlık uyandırabilir (MacKINNON ve Ark, 1986).

Çoğu zaman çekiciliğin, enderlik ve eşsizliğe bağlı olması da olasıdır.

- **BIYOLOJİK DEĞERLERİ ARTIRAN PEYZAJLAR**: Bölgelerin biyocoğrafyası üzerinde önemli etkiye sahip alan kullanım biçimlerinin korunması gerekmektedir. Örneğin bu, doğal ya da kültürel sitlerde böyledir (MacKINNON ve Ark, 1986). Özellikle tarımsal arazi kullanımları, bölgenin fauna ve florasının yayılışını etkileyen kullanımların başında gelmektedir.

2) Sınıflandırma Kriterleri

- **KULLANIM HEDEFLERİNİN BELİRLENMESİ İLE İLGİLİ KRİTERLER :**

Bu kriterler alan kullanım hedeflerini yönlendiren ve bu hedeflere göre koruma önceliklerinin belirlenmesinde etkili olan kriterlerdir. Şu şekilde sıralanabilirler:

a) Alanın orman, su rezervi gibi doğal bir kaynak olması: Orman ya da su rezervleri kendi yönetim statüleri olan alanlardır. Örneğin bir orman alanında öncelikle orman amenajman çalışmaları yapılarak ormanın yönetim durumu belirlenmektedir.

Bu türden alanların varlığı ve büyüklüğü yanında niteliği de koruma önceliklerinin belirlenmesinde etkili olmaktadır.

b) Alanın kritik bir habitat olması: Az bulunan mutlak korunmaya değer habitat tipleri, çoğunlukla ender türleri içeren özel biyolojik toplulukları barındırmaktadır (GREEN, 1985). Bazı kritik habitat tiplerine örnek olarak,

- Kıyısız kumsallar ve kumullar
- Ladin ormanları
- Yüksek doruklar
- Özel dağ sıraları
- Otlaklar
- Kalkerli araziler
- Tuzlalar
- Bataklıklar ya da sulak alanlar

verilebilir.

Bu örnekler, pekçok farklı ülke koşullarına göre değişebilir. Koruma önceliklerinin belirlenmesinde öncelikle alanın kritik habitat olup olmadığı, daha sonra da kıyaslama değeri hakkında objektif bir karar verilmelidir (GREEN, 1985).

c) Alanın hidrolojik açıdan değer taşıması: Doğal vejetasyon örtüsü, su drenaj sistemlerinin işleyişinin düzenlenmesinde çok önemli rol oynamaktadır. Özellikle, ormanlar ve doğal otlakların sağanak yağışları bir sünger gibi tutması önemlidir. Böylece su, oldukça yavaş ve nehir sistemlerine doğru drene edilir. Kurak dönemlerde su bulundurmayan bu sistemler, şiddetli sağanakların olduğu dönemlerde sel baskınlarını minimize eder. Derin havzalarda vejetasyonun tahribi halinde bu fonksiyonlar yerine getirilememektedir (MacKINNON ve Ark, 1986).

Oysa, vejetasyonun hidrolojik fonksiyonunun korunması, tarım, endüstri ve insan yönünden yaşamsal önem taşır. Bu bakımdan, bu tür alanlar birer hidrolojik rezervdir.

Hidrolojik fonksiyonların korunması gereksiniminin ortaya çıkması halinde alan seçimi dört ana düşünceye dayandırılır.

- 1) Erozyonu tutma yeterliliği
- 2) Sel taşkınlarına karşı nehrin taşıma kapasitesi
- 3) Suyun kullanılabilirliğinin mevsime uygunluğu
- 4) Özel su havzalarının sosyo ekonomik önemi

1) Erozyonu tutma yeterliliği : Genellikle bir alanın "erozyona karşı eğilim indeksi" ni ortaya koymak üzere, yağmur intensitesi, toprak duyarlılığı, arazinin eğim derecesine ilişkin değerlerin ölçümüne dayalı kombineasyonları içeren çeşitli formüller geliştirilmiştir. Bu özelliklerin ölçülmesindeki bazı zorluklara karşın, iklim tahminleri, toprak tipi ve arazi eğimi, alanın erozyona karşı eğilimi hakkında yaklaşık bir fikir verebilir. Bazı ülkelerde böyle formüller hidrolojik koruma ormanları ya da rezervlerinin sınıflandırılmasında kullanılmaktadır.

2) Sel taşkınlarına karşı nehrin taşıma kapasitesi: Sellere karşı su sistemlerinin yeterliliği havza alanlarının niteliğine, özellikle havzanın alanın suyunu absorbe etme kapasitesine dayanmaktadır. Doğal vejetasyonun ivedilikle korunmasını gerektiren durumlarda, tahribine izin verilmemesi gereken yerlerde, periyodik zararlı sellenme zamanı dikkate alınmalıdır.

3) Suyun kullanılabilirliğinin, mevsime uygunluğu: Pek çok alanda daha önceleri yıl boyunca akan nehirler, havza üzerindeki çıplaklaşma sonucu artık yağmurlu mevsimlere özgü akış göstermektedir. Bu durumda geriye kalan doğal vejetasyonun korunmasına özen göstermek, hem de zarar görmüş alanlarda ormanlaştırma çalışmaları yapmak gerekir.

4) Özel su havzalarının sosyo ekonomik önemi: Su sistemlerinin önemi, gerekli alan içme ve sulama suyu miktarına bağlı olarak artar. Bu artış, otlaklara, tarım ve endüstri alanlarına gereksinim duyan insan sayısı ile orantılı olarak da yükselir. Hidroelektrik enerji ya da sulama amaçlı bentler, kanallar su akışının ekonomik önemini artırmaktadır. Ayrıca su yollarının iletim yeteneği de değerlerin artışında önemli bir olgudur.

d) Alanın genetik açıdan korumaya değer olması: Genetik açıdan korumaya değer alanlarda biyomlar ve tür topluluklarının yer alması önemlidir. Bu yönde korunmaya değer alanların belirlenmesi için biyocoğrafik bölgelerin haritalanması, bu bölgeler içinde en iyi örnekler arasından seçim yapılması gerekir. Seçimde, türler açısından daha zengin, daha stabil olması beklenen geniş alanlar tercih edilmelidir. Aynı zamanda yüksek endemizm gösteren ya da özellik taşıyan alanlar dikkate alınmalıdır.

Türler, tek tek değil ekosistemler içinde ve topluluklar halinde bulunduğu zaman yaşamını sürdürür. Bu bakımdan habitatı koruyarak türlerin korunabileceği kabul edilmiştir (MacKINNON ve Ark., 1986).

Tür varlığı ile ilgili kriterlere göre rezerv seçiminin şu yararları sağladığı kabul edilmektedir:

- Acil koruma gerekliliği olan alanlar saptanır. Tüm ekotipler korumaya değer olmakla birlikte belirli türlerin hızla yok olduğu alanların koruma gerektirdiği açıktır.

- Türlerin, bu kriterlere dayalı olarak kontrolü ile, rezerv niteliği taşıyan alanlar da kontrol edilmektedir.

- Ender türlerin durumunun dikkatle izlenmesi gerekir. Bunların yaşamlarını sürdüremedikleri görülürse, doğu koruma alanının yönetimi ya da tasarımı bir takım yanlışlıklar olduğu söylenebilir.

- Çoğu zaman yöre halkı türlerin bilimsel özelliğini ve genetik önemini bilemez. Ancak, bu gibi türler bulunduğu yerin simgesi haline geldiği için halk tarafından tanınır. Bu durum, halkın kendi yöresini temsil eden türlerin korumaya katılımı açısından önemli bir olgu olarak değerlendirilir.

- Türlerin sempatik birer yöresel tanıtma aracı olması, halkın bilinçlenmesi ve korumaya katılımında önemli bir faktör olabilir.

1 1 1 1 1 1
6 12 24 50 100

- Belirlenmiş koruma alanlarına ait tür listelerinin hazırlanmasıyla koruma amaçlı kullanım için güçlü bir veri elde edilir.

- Biyolojik çeşitliliği korumakla, yabani türlerden elde edilen kültür türleri garanti altına alınır, aynı zamanda yaşayan kaynakların kaybına engel olunmaya çalışılır.

İnsan için bütün türlerin eşit değerde olmadığı açıktır. Ancak, seçme işleminde gelecek için bir potansiyel oluşturan türlere de önem verilmelidir. Bu türler kapsamında,

- İnsanların kültüre aldıkları besin türleri ile ilgili yabani bitki türleri,

- Evcil hayvanların yabani akraba ya da formları,

- Evcilleştirme için geçerli potansiyeli olan türler,

- Yabani meyveler, fundalıklar gibi beslenme için doğadan hasat edilen türler,

- Tıp ya da boya v.s. için kullanılan diğer formlar açısından insanlar tarafından hasad edilen türler,

- Gıda ya da diğer yararlı ürünlerin azalması nedeniyle artırılması açısından değeri olan türler,

- Evcil hayvanlar için yem bitkileri

- Arılar ya da yarasalar tarafından tozlaşma, asalakların doğal olarak kontrolü gibi, diğer ürünlerin bağlı olduğu tamamlayıcı fonksiyonlar açısından yaşamsal önem taşıyan türler,

- Toprak yapısı, stabilitesi ya da verimliliğini ıslah etmek için yeterli olan türler.

- İnsan davranış fizyolojisi çalışmaları için yararlı araştırma modelleri oluşturan türler,

- Güçlü etkisi olan ilaçların temin edildiği türler,

- Kendi çevresini temsil etmede yüksek kapasitesi olan türler,

- Ekstrem yaşam koşullarına karşı dayanıklılığı onaylanmış olan türler (Sıcaklık ekstremeleri, tuzluluk, koyu gölge, kuraklık, yangın ve rüzgar)

düşünülebilir.

Pek çok bölgede tek tek türlerin bilinmesi, tür değerleri hakkında böyle bir yargıya ulaşmak için yeterli olamaz. Ancak, bazı türlerin kesin olarak tanımlanmamış değerleri, onun genetik özelliğinin korunmasında önemli olabileceği için gelecekte önem kazanabilir.

e) Alanın coğrafik yerleşim açısından değer taşıması: Coğrafik yerleşim durumu, birçok koruma alanı projesinin başarısı açısından; biyocoğrafik, biyolojik ve hidrolojik kriterlerden daha çok önem taşıyabilmektedir. Örneğin; ana fonksiyonu, insan tahribatını minimuma indirmek olan mutlak koruma alanları için, insan yerleşimlerine çok uzak ve erişilmez alanlar uygundur.

Doğa koruma alanlarının ana fonksiyonları; rekreasyon, doğa bilimi turizmi ve eğitim ise, kasaba ve turizm merkezlerinden çok uzak olmayan, kolay ulaşılan alanların seçilmesi ve koruma amacının bu yönde uygulanması gerekir.

Ayrıca, avlanma, balıkçılık, kuş gözlemciliği gibi özel alanlarla ilgilenen gruplar, genellikle zor yolculukları tercih etmektedir. Av rezervlerinin de ulaşımı zor, ıssız alanlarda kurulması kaçınılmaz bir koşuldur.

Bunlardan ayrı olarak, sarp dağ sıraları, geniş nehir ve kıyı hatları gibi coğrafik özellikler, insan akınına ve hayvan girişine engel olacak tampon bölgeler olarak kullanılabilirler. Böyle alanların korumacılık açısından coğrafi yerleşim avantajının olduğu ve bu tampon bölgelerin fiziksel sınır oluşturduğu açıktır.

f) Alanın temel bilimler açısından eğitsel önem taşıyan jeolojik oluşumları içermesi nedeniyle değer taşıması: Bilimsel ya da eğitsel önem taşıyan jeolojik oluşumları belirlemeye uygun kriterleri geliştirmek üzere çalışmalar yapılması gerekir. Jeolojik oluşumlar, yeryüzünün gelişim sürecinin bilinmesinde ve geçmişin öğrenilmesinde yardımcı oldukları gibi, bazılarının görsel özelliklerinin olması, onlara doğal anıt niteliği kazandırmaktadır. Bu türden alanların niteliklerine uygun kullanım kararları verilmelidir.

g) Alanın estetik değer taşıması: Estetik değerler; insanın, yaban hayatı ve kırsal alanlardan duyduğu haz ya da özlem nedeniyle korunması gereken değerlerdir. Çoğu kişi kuşları, çiçekleri ve güzel peyzajları seyretmekten hoşlanır (GREEN, 1985).

Bu nedenle, peyzaj planlarına ve değerlendirme çalışmalarında estetik değerlerin korunması; alanın gelecekteki kullanımlara uygunluğunun belirlenmesinde etkili bir arazi kullanım planı ve politikasının oluşturulmasında önemlidir (BAYRAKTAR, 1981).

Estetik, peyzaj elemanları arasındaki ilişkilere ve kendi özüne dayanır. Nitelikli peyzaj konusunda genelleme yapmak zordur. Bununla birlikte, doğal vejetasyon ile değişen topoğrafya, su varlığı, diğer bitkili alanların birbirleriyle uyumlu kombinasyonu peyzajın niteliğini artırmaktadır.

h) Alanın uzun süreli araştırma alanı olması: Sürdürülen incelemelerin garantisi açısından alanın korunması zorunludur. Akademik, bilimsel ya da yetkili kuruluşlar arasındaki işbirliği ile bu garanti sağlanabilir.

ı) Alanın eğitsel amaçlar için uygun olması: Eğitim amaçlı koruma alanları, ziyaretçi baskılarına dayanmak zorundadır. Bu dayanıklılık alanındaki özel yönetim biçimine ya da var olan nitelilere göre değişir. Eğitsel nitelikli alanlarının ulaşılabilirlikleri yanında, merkezi ve temel eğitim kuruluşlarınca örnek gösterilmeleri de önemlidir.

i) Alanın ziyaretçi ve turistler için çekici olması: Turizm amaçlı kullanımlar, uygun yönetilmeleri halinde doğa korumayı teşvik eden kullanımlardır. Çünkü turistler bir alana başta doğal güzellik ve çekiciliği için gelirler. Bu gibi aktiviteler, insan ilişkileri ve kültür alışverişi yönünden olduğu kadar, ülkenin sosyo ekonomik kalkınması açısından da yararlar sağlar.

j) Alanın ekonomik yararlar yönünden korumaya değer olması: Tarımsal alan kullanımları, doğal nitelikli olmasalar bile, yerel halkın geçim kaynağını oluşturmaları ve geleneksel yaşam tarzını temsil etmeleri nedeniyle korunmalıdır. Bu alanların kullanım hedefleri değiştirilmelidir. ayrıca tarım alanları, rekreasyonel aktiviteler için de kullanılabilir alanlardır. Özellikle yakın çevreden gelen halkın gününbirlik rekreasyonel kullanımlarına cevap verir. Bu da yerel halkın bütçesine katkı sağlar. Bir önceki kriterde söz edildiği gibi turizm amaçlı kullanımlar da ekonomik katkıları olan kullanımlardır.

k) Alanın koruma hedeflerine uygun politik durumunun olması: Yönetim hedeflerine göre çalışma olasılığı olmayan yerlerde doğa koruma alanı belirlemeye gerek yoktur. Politik nedenlerle, değerli doğal kaynakların korunması olanaksız ise daha uygun koruma alanları seçilmelidir. Başka bir deyişle, doğal bir alanda kaynakların farklı kullanımını öngören bir hükümet programı sözkonusu ise, bu alanların koruma hedeflerine uygun yönetimi olanaksız demektir. Bu gibi durumlarda koruma kararı alan otoriteler başka seçenekler üzerinde durmalıdır (AUSTRALIAN HERITAGE COMMISSION, 1988).

Belirlenen bir alanın koruma önceliği açısından bazı sorular gözönünde bulundurulmalıdır. Hedeflere ulaşmada en iyi sonuca götürebilecek

düşünceler formüle edilmeli ve seçimde çeşitli olasılıklar dikkate alınmalıdır. Bu sorular şunlardır (AUSTRALIAN HERITAGE COMMISSION, 1988).

- Alanın ekolojik bütünlüğü korunabilecek mi?
- Korumanın gerçekleştirilmesi hangi iç ve dış faktörlere bağlıdır ve bu faktörler kontrol edilebilir mi?
- Yönetim bu işin püf noktasını biliyor mu, bu ekolojik faktörleri korumaya yeterli kaynakları var mı?
- Doğa koruma alanlarında karşılaşılan insan baskılarının düzeyi nedir?
- Elde edilmesi olası kaynak ve bütçesine göre yönetim bu baskıların minimize edilmesi üzerinde durabilir mi?
- Bu tehditlere karşı tampon bir alan oluşturmak için potansiyel var mı?

Belirlenen alanların önceliğini saptarken bu sorulara açık yanıtlar getirilmelidir.

- KÜLTÜREL DURUMLA İLGİLİ KRİTERLER

Doğa koruma alanlarının kültürel durumu, kültürel kaynak varlığına bağlıdır. Tarihsel, arkeolojik, mimarı, antropolojik, tarımsal vb. konularla ilgili bu kaynakların nitelikleri, alan sınıflarının ve koruma önceliklerinin belirlenmesinde etkili olur (AUSTRALIA NATIONAL TRUST, 1989). Bu etkiler şu şekilde açıklanabilir:

a) Alanın, ülkenin kültürel tarihinin niteliği ve gelişimi açısından değer taşıması: Doğa koruma alanı olarak belirlenmiş bir alan içinde, kültürel zenginlik ve çeşitlilik sergileyen; işgallerde, ulus, devlet, bölge ve toplum gelişiminde önemli rol oynamış olaylara, gelişmelere ya da kültürel aşamalara sahne olmuş yerler özellikle değerlidir.

b) Alanın, kültürel kaynaklarının ender ya da tehlike altında olması nedeniyle değer taşıması: Bir doğa koruma alanı içinde insan yaşamı,

gelenek göreneklere bağlı süreçler, alanın kullanım düzeni, kaybolma tehlikesindeyse ya da ayrı bir ilgi değeri taşıyorsa, bu gibi alanlar koruma öncelik değerini artırıcı niteliklere sahiptir.

c) Alanın, geçmişte önemli kişilerin yaşamları ve çalışmaları ile güçlü ilişkiler açısından değer taşıması: Ulusun, devletin, bölgenin tarihinde aktiviteleri önemli olan kişiler ile ilişkisi olması nedeniyle önem taşıyan alanlar bu gruba girmektedir.

d) Alanın, yüksek yaratıcılık ya da teknik başarıya, önemli tarımsal ve estetik niteliklere sahip olması açısından önem taşıması: Bir topluluk ya da kültürel grup tarafından estetik nitelikleri değerlendirilen, ayrıca yüksek yaratıcılık ya da teknik başarıyı sergileyen kültürel kaynak değerlerine sahip alanların bu nitelikleri önem taşımaktadır.

e) Alanın, sosyal kültürel ya da dinsel nedenlerle toplumun özel ilişkileri açısından değer taşıması: Daha çok, geleneksel yaşam biçiminin sergilendiği, dinsel, kültürel, eğitsel ya da sosyal ilişkiler açısından toplumun üstün değer verdiği alanlar bu grupta yer alır.

f) Alanın, ülkenin kültürel tarihinin kuşaklara aktarılmasında yardımcı olacak bilgiler açısından değer taşıması: Kültürel tarihin öğrenilmesinde yardımcı olduğu için eğitim, öğretim, araştırma siteleri olarak nitelendirilebilen bu alanlar, gerekli bilgi kaynağı olarak önem taşımaktadırlar.

1.5. Planlama Amacıyla Koruma Önceliklerinin Belirlemesine İlişkin Yöntem Çalışmaları

Planlama amacıyla koruma öncelikleri saptandıktan sonra kırsal alanlar, doğa koruma alanları olarak belirlenir ve kent gelişme planlarına dahil edilir. Bunun için, bir takım sınıflandırma ve değerlendirme yöntemlerinden yararlanılmaktadır (FREDERIC ve Ark., 1976).

Planlama çalışmalarında yararlı sonuç elde etmek amacıyla doğal alan-

ların sınıflandırma ve değerlendirme yöntemlerinin üç ana koşula uygun olması zorunludur:

1) Yöntem, plancılar için kolay anlaşılabilir biçimde geliştirilmelidir.

2) Yerel halk ve doğa bilimcilerinin görüş ve yargılarına dayandırılmalıdır.

3) Akılcı ve yasal engelleri aşabilir bir hedef ortaya koymalıdır.

İlk iki koşulun yerine getirilmesi, değerlendirme çalışmalarının iki koldan yapılması ile olasıdır:

- Doğa bilimcilerin değerlendirmeleri
- Plancıların değerlendirmeleri

Üçüncü koşulun yerine gelmesi ise, değerlendirme yönteminin sistematik olmasına ve grup yargısına dayandırılmasına bağlıdır (FREDERIC ve Ark, 1976).

Bu yaklaşımla yapılan çalışmalardan biri, Amerika Birleşik Devletleri-Vermont Eyaleti'nde gerçekleştirilmiş, sonuçta bir sınıflandırma ve değerlendirme yöntemi ortaya konmuştur.

Bu değerlendirme sisteminde doğal alanlar,

- Arazi formları
- Jeolojik oluşumlar
- Hidrolojik oluşumlar
- Biyolojik flora
- Biyolojik fauna

olmak üzere 5 kısımda incelenmiştir.

Doğal alanların değerlendirilmesi ile; halkın ilgisini çeken, koruma için daha fazla değer taşıyan alanlar belirlenmektedir.

Bu sınıflandırma yöntemi ile alan, belirlenmiş kriterlere göre koruma öncelikleri sınıflarına ayrılarak doğa bilimciler tarafından değerlendirilmektedir.

Guidline, New England Doğal Alan Projesinden alınan bir örneğe göre doğa bilimi değerlendirmesine ait kriterler;

- Alanın büyüklüğü,
- yüksekliği,
- Enderlik,
- Eşsizlik,
- duyarlılık (insan baskısı ve bozulmaya hedef olma derecesi)

Planlama değerlendirmesi ise;

- rekreasyon kullanımları,
- Öğretim/ araştırma kullanımları,
- bütünlük,
- yönetim durumu,
- planlama durumu,
- doğal döngüyü koruma

gibi kriterleri 1-5 puan arasında değerlendirmiştir.

Toplam değerlendirme için her iki değerlendirme puanları toplanıp, en yüksek puan elde eden alandan başlayarak koruma önceliği belirlenmektedir. Önceliklerin belirlenmesinden sonra her alana uygun koruma ve amenajman hedefleri saptanmakta ve önerilmektedir.

Bu değerlendirme sistemi, planıcı ve karar alıcıların kararlarını vermelerine yardımcı olmak amacıyla düşünülmüştür. Bu sistemde toplam değerlendirme puanı etkili olduğu için puan ağırlıkları hassas olarak dağıtılmamıştır. Çünkü puan ağırlıklarındaki değişimler, öncelikleri çok fazla etkilemeyecektir. Olumsuz tarafı da şudur: Mağara, gezi amaçlı sulak alanlar, arkeolojik sitler, çevre gözlemleri için ayrıl-

mış alanlar, özel dikkat gerektiren yaban hayatı alanları gibi kaynaklar bu sistemde yer almamaktadır.

Sistem kalkınma planlarının geliştirilmesinde çok etkili olarak kullanılabilir ve bir düzine kadar planlama projesinde denenmiştir. Doğa bilimi değerlendirmesi verilerini, Üniversitelerden gelen bilim adamları ya da öğrenciler sağlamıştır. Kent Doğal Kaynaklar Planlama Komisyonu Alt Komitesi, planlama değerlendirmesini yapmıştır. Bu değerlendirmede sistem anlaşılabilir ve ucuz bulunmuştur (FREDERIC ve Ark., 1976).

Koruma önceliklerinin belirlenme sistemine diğer bir örnek Endonezya'dan verilebilir (MacKINNON ve Ark., 1986).

Bu sistem, "ülke koruma alanları için gerekli sosyo ekonomik ölçüm rehberi" olarak isimlendirilmektedir.

Alanlara, ekonomik önlemler için 7 farklı kritere göre puan verilmektedir. Koruma açısından yeterli görülebilecek rezervler en az 20 puan almakta, alanın rezerv olarak seçilmesi için ise en az 10 puan (%50) olması gerekmektedir.

Puanlamaya en büyük yardımcı en az "4" puanlık "Çevre Koruma Fonksiyonu" dur. İnsanın yaşadığı, çevrenin korunması için elzem olan bu alanlar (Su havzası alanları gibi) mutlak koruma altına alınmaktadır.

Yüksek alternatif alan kullanım değeri olan ve hiç çevre koruma fonksiyonu olmayan alanlar rezervler olarak belirlenmeleri için tüm diğer kategorilerin puanlarını almalıdırlar.

7 yardımcı kriter ve puan ağırlıkları şöyledir.

- Korumanın çevre açısından yararları (0-4 puan)
- Arazi kullanım uygunluğu, (0-3 puan)

- Koruma önceliği (0-3 puan)
- Türlerin özel değeri (0-3 puan)
- Turizm, rekreasyon, araştırma ve eğitim potansiyeli (0-3 puan)
- Jeolojik, etnik ya da kültürel yararlar (0-2 puan)
- Araştırma yatırımları (0-2 puan)

Önceliklerin belirlenmesi ile ilgili değerlendirmelere ilişkin diğer bir yöntem de, alanlara kullanım hedefleri açısından standart bir listeleme getirmektir. Doğa koruma alanı seçimine yardımcı olacak bu yöntemde, aşağıdaki standart listeden, her alana uygun kullanım öncelikleri, alanda yapılan ön etüdler sonucu değerlendirilerek belirlenmektedir. Bu standart listede alanın koruma hedefleri sıralanmaktadır.

Alana verilecek öncelik puanları 1'den 5'e kadar değişmekte,

- 1 ----- En düşük öncelik
- 5 ----- En yüksek öncelik

olmak üzere puanlama yapılmaktadır. Alanda belirlenmesi gereken koruma hedefleri:

- 1) Ender ve tehlike altındaki türlerin habitatlarını korumak.
- 2) Özel paleontolojik önemi olan alanları korumak.
- 3) Özel jeolojik önemi olan alanları korumak.
- 4) Gelecekteki tüketime yönelik ihtiyaçlar için kaynak bankaları sağlamak (ör; madencilik, kereste) *kereste*
- 5) Bilimsel araştırma için alanları korumak
- 6) Eğitsel kullanım için alanları korumak
- 7) Tüketime yönelik rekreasyon için alanları korumak (ör; avcılık, balıkçılık).
- 8) Tüketime yönelik olmayan uygun alanları korumak (ör; kuş gözlemciliği, yaya olarak gezinme).
- 9) Doğal yaşam koridorları oluşturmak.
- 10) Görsel güzellik alanlarını korumak.
- 11) Daha fazla bozulmamış alanlara göre bilimsel kıyaslama için alan sağlamak.

- 12) Farklı habitat tiplerini temsil eden ekosistemlerin doğal çeşitliliğini korumak.
- 13) Turistleri ve gelecekteki sakinleri cezbetmek için alanları korumak.

Konuyla ilgili çalışmalara örnek oluşturabilecek diğer bir yöntem araştırması GÜLEZ (1989) tarafından ortaya konmuştur. Bir yerin Milli Park olabilirliğinin saptanması amacıyla geliştirilen yöntemde doğal, kültürel ve rekreasyonel kaynak değerleri ve bunlara verilen puanların dağılımını gösteren bir Milli Park Değerlendirme Formu (MPDF) hazırlanmıştır. Aday milli parkın içerdiği kaynak değerlerine en fazla 80 puan, kaynak değerlerinin ulusal ve uluslararası niteliğine göre de ayrıca en fazla 20 puan verilmektedir. Böylece aday milli park alanının alabileceği puanların toplamı kuramsal olarak en çok 100 olacağından, alana takdir edilen puanların toplamı da alanın milli park olabilirliğini yüzde olarak verecektir. Yöntemin gerek ülkemizdeki gerekse diğer ülkelerdeki milli parklara uygulanabilirliği irdelenmektedir. Geliştirilen bu yöntemin, evrensel niteliği de göz önünde tutularak kolay ve oldukça pratik bir yolla milli park olarak koruma altına alınacak ve ziyaretçilere açılacak alanların belirlenmesi çalışmalarına yardımcı olabileceği görülmüştür (GÜLEZ, 1989).

Bu yöntemde göre puan dağılımları şöyledir;

<u>Kaynak Değerleri</u>	<u>Maksimum puan</u>
Doğal kaynaklar	
- Fiziksel	15
- Biyolojik	15
- Estetik	10
Toplam	40
Kültürel Kaynaklar	
- Tarihsel ve Arkeolojik	10
- Diğer Kültürel Kaynaklar	10
Toplam	20

Rekreasyonel Kaynaklar	20
Kaynak Değerleri Toplamı	80

Kaynak Değerlerinin Nitelik Puanları

Kaynak Değerlerinin Uluslararası Nitelikte Olması	10-20 puan
" " Ulusal	" " 1-10 puan

Bu yöntemde kaynak değerlerinin birinin olmaması durumunda diğeri onun yerini alabilmektedir. Hangi kaynak değerlerinin birbirleriyle değiştirilebileceği konusunda "MPDF" nda açıklama yapılmıştır.

Yöntem, Türkiye'de 24, ABD ve İngiltere'de 10 Milli Parka uygulanmıştır. Yöntemin olumsuz yanları somut ve kesin sonuçlar vermemesi ve öznel değerlendirmeye yatkın olmasıdır. Aynı zamanda arazi taşıma kapasitesi ve ziyaretçi potansiyelini dikkate almamasıdır. Buna karşın pratik bir yolla yüzde cinsinden sonuç vermesi olumlu yanı olarak düşünülmektedir. Yöntemin uygulanmasında konuyla ilgili uzman kişilerin değerlendirme yapması gerekmektedir.

1.6. Türkiye'de Doğa Koruma ve Doğal Sitlerin Belirlenmesi ile İlgili Çalışmalar

Kültürel ve doğal değerler bakımından çok az ülkenin sahip olabileceği zenginlik ve çeşitliliğe sahip olan ülkemiz, binlerce yıldan beri tarihsel, ticari ve stratejik konumu nedeniyle dünyada eşine ender rastlanır çeşitlilikte uygarlıklara sahne olmuştur.

1950'lerden bu yana kentleşme, endüstrileşme ve turizm olgusu, Türkiye'de çeşitli çevre sorunlarının ortaya çıkmasına, bazı yörelerde belirli yoğunluk kazanmasına neden olmuştur. Dünyadaki gelişmeler paralelinde ülkemizde de ortaya çıkan çevre koruma düşüncesi, doğanın ve doğal alanların korunması düşüncesini beraberinde getirmiştir.

SÖZEN (1990)'e göre koruma olayı sanayi devrimi sonrası ortaya çıkmıştır. Sanayi devriminin ortaya çıktığı Avrupa ülkeleri, bu devrimin

getirdiği ve götürdükleriyle karşı karşıya kalınca doğal, tarihsel ve kültürel mirası korumak için özel yöntemler geliştirmişlerdir. Türkiye, henüz bozulmamış olan değerlerini korumak için Avrupa'da yaşanan süreci dikkate alsaydı, ülkemizde doğal ve kültürel mirasın bütünlüğü bu derecede ve bu hızla bozulmayabilirdi.

Gelişmekte olan ülkelerin hemen hepsinde, toplumsal konulara karşı duyulan ilgi, ekonomik gelişme kaygılarının arkasında kalmaktadır. İlk kez 1972'de Stockholm'de toplanan Dünya Çevre Konferansı'na Türkiye bir bildiri ile katılmıştır. Çevre konusunda ilk adımlar devlet tarafından atılmış olmakla beraber, sonraki yıllarda "kalkınmayı engellemek" kaygısı ile Türk bürokrasisi gerekli ilgi ve atılımı göstermemiştir (ANONİM, 1979).

Daha sonra,, ülkemizde kurulan Türkiye Tabiatını Koruma Derneği (1955), Türkiye Çevre Koruma ve Yeşillendirme Derneği, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı gibi gönüllü kuruluşlar konuyu ele almış, geçen süre içinde kamu oyu oluşturma yönünde önemli adımlar atılmasını sağlamışlardır (ANONİM, 1987).

1.6.1. Çevre ve Doğal Kaynakların Korunması İle İlgili Yasal

Düzenlemeler :

50 yıl öncesine kadar Türkiye'de koruma fikrinin var olduğu söylenemez. Oysa, bugün, koruma konusu, çağdaş uygar insanların önemli sorunlarının başında gelmektedir.

Türkiye'de kültür ve tabiat varlıklarının korunması ve değerlendirilmesi ile ilgili ilk aşama, belirleme çalışmalarıdır. Bu çalışmalar 1710 sayılı Eski Eserler Kanunu ile başlamıştır.

25.4.1973 tarihli 1710 No'lu Eski Eserler Kanunu Madde 1'de, "Korunması gereken tabiat güzellik ve gariplikleri ile doğal ve jeolojik olayların meydana getirdiği güzel görünümlere, asırlık ağaç ve koruluklara Doğal Sit (Doğal Anıt) denir" tanımlaması yer almaktadır.

Madde 5'e göre, bu kanun tarih ve kapsamına giren eski eserleri, tarihi ve tabii anıtları bozmak ve değiştirmek, Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun mütalaasına dayanmak kaydı ile Milli Eğitim Bakanlığının izni olmadan onarmak ve içlerinde veya emniyet sınırları dahilinde, inşaat, tesisat, sondaj ve kazı yapmak, kireç ocağı ve tuğla harmanı tesis etmek, hayvancılıkta, tarımda ya da herhangi bir işte kullanmak veya tahriplerinden meydana gelen maddeleri almak, bunları geçici veya sürekli olarak herhangi bir amaçla işgal veya iskan etmek, kısmen veya tamamen tahrip etmek, tahriplerine neden olabilecek hizmetlerde kullanmak, buralarda define aramak yasaktır.

Madde 6 ve 7'de eski eserlerin korunması sorumluluğu Gayrimenkul Eski Eserler ve Anıtlar Yüksek Kurulunun onayına dayanarak Milli Eğitim Bakanlığına verilmiştir.

Yine aynı kanunda, taşınmaz eski eserlerin, tarihi ve doğal anıtların tespit, tescil, koruma, onarım işleri ve mülkiyeti Madde 8-19 arasındaki 12 madde ile belirlenmiştir.

9.8.1983 tarihli 2872 No'lu Çevre Kanunu Madde 1'e göre, bütün vatandaşların ortak varlığı olan çevrenin korunması, iyileştirilmesi, kırsal ve kentsel arazinin ve doğal kaynakların en uygun şekilde korunması, su, toprak ve hava kirlenmesinin önlenmesi, ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeylerinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak önlemleri, ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukuksal ve teknik esaslara göre düzenlemek "Çevre Kanunu"nun amacıdır.

Madde 3'te çevre koruma ilkeleri saptanmış, madde 4'te ise Yüksek Çevre Kurulu'nu oluşturan bakanlık ve kuruluşlar, madde 5'te kurulun görevleri belirlenmiştir. Madde 6 ve madde 7, yerel çevre kurullarının görevlerini bildirmektedir. Bu maddelerde de; merkezi ve yerel idari bölümlerin çevrenin korunması için alabilecekleri her türlü önlem ile

göstermeleri gereken çabalar açıklanmaktadır.

Çevre Kanununun 10. maddesinde "Gerçekleştirmeyi planladıkları faaliyetleri sonucu çevre sorunlarına yol açabilecek kurum, kuruluş ve işletmeler bir çevresel etki değerlendirme raporu hazırlarlar. Bu raporda çevreye yapılacak tüm etkiler göz önünde bulundurularak çevre kirlenmesine neden olabilecek önlemler belirtilir" denilmektedir. Ayrıca madde 17 ile çevre kirliliğini önleme fonu belirlenmiş, bu fondan yararlanma hükümleri getirilmiştir. Madde 20-27 ise cezai hükümleri açıklamaktadır.

9.8.1983 tarihli 2873 No'lu Milli Parklar Kanunu ile, yurdumuzdaki ulusal ve uluslararası düzeyde değerlere sahip milli park, doğa parkı, doğa anıtı, doğayı koruma alanlarının seçilip belirlenmesine ilişkin esasları düzenlemek amaçlanmıştır.

Kanunun 2. Maddesinde;

Milli Park: Bilimsel ve estetik bakımdan milli ve milletlerarası ender bulunan doğal ve kültürel kaynak değerleri ile koruma, dinlenme alanlarına sahip doğa parçalarını;

Tabiat Parkları :Bitki örtüsü ve yaban hayatı özelliğine sahip, manzara bütünlüğü içinde halkın dinlenme, eğlenmesine uygun doğa parçalarını;

Tabiat Anıtı: Tabiat ve tabiat olaylarının oluşturduğu özellikleri ve bilimsel değerlere sahip ve milli park esasları dahilinde korunan tabiat parçalarını;

Tabiatı Koruma Alanları: Bilim ve eğitim bakımından önem taşıyan nadir, tahlikeye maruz veya kaybolmaya yüz tutmuş ekosistemler, türler ve tabii olayların oluşturduğu seçkin örnekleri içeren ve mutlaka korunması gerekli olup sadece bilim ve eğitim amacıyla kullanılmak üzere ayrılmış tabiat parçalarını ifade eder.

Bu koruma alanlarının belirlenmesi konusunda ilgili Madde 3'e göre, "Orman ve orman rejimine giren yerlerde tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanları Tarım ve Orman Bakanlığının onayı ile belirlenir."

"Milli Parklar ise, Milli Savunma, İmar ve İskân, Kültür ve Turizm Bakanlıklarının onayı ile ve gereği halinde bakanlıkların da görüşü alınarak Tarım ve Orman Bakanlığının teklifi üzerine Bakanlar Kurulu Kararı ile belirlenir" açıklamaları getirilmektedir.

Madde 4. planlama, Madde 5. kamulaştırma, Madde 6., Milli Parklar Fonundan alınan kanun esaslarına göre ödeme yapılarak tahsis edilmeleri hakkında açıklama yapmakta. Madde 14 ile, kanun kapsamına giren yerlerde gerekli koruma çalışmaları belirlenmektedir.

21.7.1983 tarihli 2863 No'lu Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'nun amacı; madde 1'de "korunması gerekli taşınır ve taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili tanımları belirlemek, yapılacak işlem ve faaliyetleri düzenlemek, bu konuda gerekli ilke ve uygulama kararlarını alacak teşkilatın kuruluş ve görevlerini tesbit etmektir" biçiminde açıklanmaktadır.

Madde 3'te, "Kültür Varlıkları", Tabiat Varlıkları", "Koruma Alanı", "Sit", "Koruma ve Korunma" v.b. kavramlarının tanımları verilmektedir.

Jeolojik devirlerle tarihi ve tarih öncesi devirlere ait olup ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri nedeniyle korunması gerekli yer üstü, yer altı veya su altında bulunan değerler "Tabiat Varlıkları"nın oluşturmaktadır. Bu gibi varlıkların bulunduğu alanlar korunması gereken doğal alanlardır.

Madde 6'da, korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarına tarihi mağaralar, kaya sığınakları, özellik gösteren ağaç ve ağaç toplulukları ile benzerleri de örnek olarak gösterilmiştir.

Madde 7, bu varlıkların korunması yükümlülüğünün Kültür ve Turizm Bakanlığında olduğunu ve gerekirse diğer ilgili kurum ve kuruluşların uzmanlarından yardım alınabileceğini hükme bağlamıştır.

24.6.1987 tarihli 19497 sayılı resmi gazetede yayınlanan 17.6.1987 tarihli 3386 sayılı 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun bazı maddelerinde değişiklik yapılması ve bu kanuna bazı maddeler eklenmesi hakkındaki kanunun 1. maddesine göre "Değerlendirme": Kültür ve Tabiat Varlıklarının tespiti, tanzimi, kullanılması ve bilimsel yöntemlerle tanıtılmasıdır.

"Koruma Yüksek Kurulu": Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunu,

"Koruma Kurulu": Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulunu ifade eder.

Madde 2, 2863 sayılı kanunun 7. maddesini değiştirmektedir. Bu maddede korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ile ilgili yapılan tespitler koruma kurulu kararı ile tescil olunur denilmektedir.

Bu kanun maddelerindeki değişiklikler, kültür ve tabiat varlıklarının belirlenmesi, korunması konusunda koruma kurullarına geniş yetkiler verilmiştir.

Madde 6'ya göre, bir alanın koruma kurulunca sit olarak ilanı, bu alandaki imar planı uygulamasını durdurur. Bu da kurullara verilen yetkilerin önemini ortaya koymaktadır.

Madde 9'da,

a) Jeolojik, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait, jeoloji, antropoloji, prehistorya, arkeoloji ve sanat tarihi açısından belge değeri taşıyan ve ait oldukları dönemin sosyal, kültürel, teknik ve ilmi özellikleri ile seviyesini yansıtan her türlü kültür ve tabiat varlık-

ları, her çeşit hayvan ve bitki fosilleri, insan iskeletleri, çakmak taşları (sleks), volkan camları, (obsidyen) v.s. kanunun genel hükmüne tabidir denilmektedir.

Madde 14'e göre, koruma kurullarının görevi, yetki ve çalışma şekli,

a) Bakanlıkça tespit edilen veya ettirilen korunması gerekli kültür ve tabiat varlıklarının tescilini yapmak.

b) Korunması gerekli kültür varlıklarının gruplamasını yapmak.

c) Sit alanlarının tescilinden itibaren bir ay içinde geçiş dönemi yapı şartlarını belirlemek.

d) Koruma amaçlı imar planları ile bunların her türlü değişikliğini inceleyip onamak.

e) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarının koruma alanlarının tespitini yapmak.

f) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıklarından özelliklerini kaybetmiş olanların tescil kaydını kaldırmak.

g) Korunması gerekli taşınmaz kültür ve tabiat varlıkları ve koruma alanları ile ilgili uygulamaya yönelik kararlar almak olarak belirlemiştir.

Kamu kurum ve kuruluşları, (Belediyeler dahil) ile gerçek ve tüzel kişiler koruma kurullarının kararlarına uymak zorundadır.

Madde 15'e göre koruma kurulları şu üyelerden oluşur;

a) Arkeoloji, sanat tarihi, müzecilik, mimari ve şehir plancılığı konularında uzmanlaşmış kişiler arasından bakanlıkça seçilerek üç temsilci.

b) Yüksek öğretim kurulunca, kurumların arkeoloji, sanat tarihi, mimarlık, şehircilik bilim dallarından aynı daldan olmamak üzere iki öğretim üyesi.

c) Görüşülecek konu, belediye sınırları içinde ise ilgili belediye başkanı veya teknik temsilcisi, dışında ise valilikçe seçilecek teknik temsilci,

d) Görüşülecek konu, Bayındırlık ve İskân Bakanlığı ile ilgili ise Bayındırlık ve İskân Müdürlüğünden iki teknik temsilci,

e) Görüşülecek konu, Vakıflar Genel Müdürlüğü ile ilgili ise Vakıflar Bölge Müdürü veya teknik temsilcisi,

f) Görüşülecek konu, Orman Genel Müdürlüğü ile ilgili ise konuyla ilgili teknik temsilci. Ayrıca kurula oy hakkı olmamak kaydıyla danışman uzman çağrılabilir.

2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununda yapılan bu değişiklik ile, tarafsız bilim adamlarının kurullardaki etkinliğinin azaltılması gibi olumsuz gelişmeler olmuştur. Doğa koruma alanlarının belirlenmesi ve sınıflandırılması konularında yararlanılacak uzman kişiler arasında peyzaj mimarlarının bulunması gereği ile ilgili pek çok kaynaktan bilgi edinilmiştir. Bu konudan, bir sonraki bölümde söz edilmektedir. Peyzaj mimarlarının kurul üyeliğinden çıkarılması, yine bu konuda yapılacak çalışmalarda gerekli bilim adamlarının öneminin anlaşılammış olması nedenine dayandırılabilir.

Resmi gazetede yer alan, genel anlamda korunması gereken alanlar ve objeler ile ilgili yasalar dışında T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulunun Doğal Sitlerde Korumaya Yönelik Koşullar başlığı altındaki, 24-28.6.1988 tarihli kararı şu şekildedir (T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI, 1988):

Jeolojik devirlerle, tarih öncesi ve tarihi devirlere ait olup, ender bulunmaları veya özellikleri ve güzellikleri bakımından korunması gerekli alanlara DOĞAL SİT denir.

Bunlardan;

1) İlginç özellik ve güzelliklere sahip olması ve ender bulunması

nedeniyle mutlak korunması gerekli olan ve korumaya yönelik bilimsel çalışmalar dışında aynen korunacak SİT Alanlarına 1. derece doğal sit alanı denilmesine, bu alanlarda;

a) Bitki örtüsü, topoğrafya, silüet etkisini bozabilecek, tahribata yönelik hiçbir eylemde bulunulmayacağına,

b) WC, iskele, balıkçı barınağı, orman alanlarında bekçi kulübesi, yol, otopark, lokanta, kafeterya gibi donanımların, hazırlanacak projesine göre ilgili koruma kurullarından izin alınması koşulu ile yapılabileceğine, bunların dışındaki yapılaşmalara izin verilmeyeceğine,

c) Orman alanlarında yangınlar için ilgili kuruluşlarca koruma önlemleri alınmasına,

d) Kar ve rüzgar devrikleriyle, hastalanmış ağaçlar dışındaki ağaç kesiminin kesinlikle yasaklanmasına,

e) Çevrenin kirlenmemesi için muayyen yerlerde çöp toplama noktalarının belirlenerek, yapımı için ilgili koruma kurulundan izin alınmasına,

2) Doğal yapının korunması ve geliştirilmesi yanında kamu yararı göz önüne alınarak kullanıma açılacak alanlara 2. derece doğal sit alanı denilmesine, bu alanlarda;

a) Konut yapılmayacağına, ancak, turizm ve hizmete yönelik uygulama planları ile gerekli belge (proje, ağaç rölevesi, karadan-havadan çekilmiş silüet fotoğrafları) ve bilgilerin yanısıra Çevre Genel Müdürlüğü, Turizm Genel Müdürlüğü, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, alanın özelliğine göre Orman Genel Müdürlüğü'nün görüşünün alınmasına

b) Kullanıma açılacak alanların koruma ve kullanım koşullarının ilgili koruma kurullarınca belirlenmesine ve koşullar doğrultusunda hazırlanacak uygulama imar planının ilgili koruma kurullarının onayına sunulup, karar alındıktan sonra uygulamaya geçilebileceğine karar verilmiştir.

Yüksek Kurulun 25-18.6.1988 tarihli Korunması Gerekli Tabiat Varlıklarından Anıt Ağaçların Tanımı ve Korunmasına İlişkin Karar başlığı altındaki tanım ise şöyledir (T.C.KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI, 1988):

Doğal yapısı, ölçüleri ve diğer özellikleri bakımından anıtsal nitelikler kazanmış bulunan ağaçlara "Anıt Ağaç" denilmesine,

Buna göre;

a) Tarihi olaylarla bağlantısı bulunan yerli ve yabancı ağaç türlerinden herhangi birinin,

b) Güzellik açısından plastik değerinde bir görünüme sahip olan veya doğal görünümünden esaslı şekilde sapma göstererek dikkati çeken biçimler (çatal, şamdan, kıvrık, yatay v.b) kazanmış ağaçların,

c) Doğal yaşam tarzı bakımından benzerlerinden farklı gelişme nitelikleri gösteren ağaçların (aynı gövde üzerinde 2 veya daha fazla türün bir arada yaşaması gibi garip kaynaşma ve birlikte yaşam örnekleri gibi).

d) Endemik ve nesli tükenmeye maruz yerli ağaç türlerinden, porsuk (*Taxus baccata*), Halep Çamı (*Pinus halepensis*), Finike Ardıcı (*Juniperus phoenicea*), Meşe (*Quercus sp.*), Şimşir (*Buxus sempervirens*), Huş (*Betula verrucosa*), (*Betula pubescens*), Kazdağı Göknaarı (*Abies equitrojani*), Sığla (*Liquidambar orientalis*), Toros Göknaarı alt türü (*Abies cilicia sp. isaurica*), bazı akça ağaç tür ve alt türleri (*Acer divergensk*, *Acer Hyrcanum* ssp. *sphaerocaryum*, *Acer mons pessulanum* ssp. *aksalinum*) ve benzeri ağaçların,,

e) Kent dokusunu tamamlayan, kent imajına etkisi olan, grup, dizi veya tek ağaçların,

2863 sayılı yasanın 6. maddesi uyarınca "korunması gerekli anıt ağaç" olarak tescil edilmelerine, bu ağaçlar ve koruma alanlarında yapılacak uygulamalar için ilgili koruma kurullarından karar alınması gerektiğine,

Ulaşım yolları ile meskun yerler ve yakınlarındaki anıt ağaçların ilgili belediyeler ve mahalli orman teşkilatı tarafından korunmasına özen gösterilmesine,

Yaşlanmış ve hastalanmış ağaçların hazırlanacak teknik raporlar doğrultusunda kesilerek yerine yenisinin dikilebileceğine ilişkin kararlar üretilmiştir.

1985'den sonra, çevre koruma konusu beş yıllık kalkınma planlarında da ele alınmıştır. 1985-1989 yılları beş yıllık kalkınma planında, temel çevre ilkesinin, sadece mevcut kirliliğin ortadan kaldırılması, olası kirliliğin engellenmesi değil, kaynakların, gelecek nesillerin de yararlanabilmesi için en iyi şekilde korunması ve geliştirilmesi olduğu ve dolayısıyla doğal kaynak kullanımında ekolojik denge gözetilirken bu kaynakların, gelecek nesillerin de kullanılabileceği şekilde korunması ve geliştirilmesine önem verileceği vurgulanmaktadır.

Genel ilke olarak, arazi kullanımı ve yatırım kararlarında çevre sorunlarının, planlama aşamasında teşhis edilmesi ve ilgili mevzuatın gerektirdiği önlemlerin alınması öngörülmüştür.

Doğal alanlarla ilgili araştırmalar için;

"Çevre alanında sürdürülmesi gereken araştırma ve geliştirme faaliyetlerine öncelik tanınarak ilgili üniversite ve kuruluşlar desteklenecektir" denilmektedir (ANONİM, 1987).

1985-86 yılı mevzuatına göre çevre koruma yönetmeliklerinin bölgesel farklılıkları dikkate alarak hazırlanması ; 1987 yılı program tedbirinde, organizasyonda yerel çevre kurullarının aktif bir şekilde yörelerindeki çevre politikalarının çözümü çalışmalarına katılmaları görüşü benimsenmiştir.

Türkiye'de çevre kapsamında özellikle doğal alanların korunması konusundaki yasal durum, genel anlamda şu şekilde özetlenebilir. Bu yasalarla belirlenen çevre ve doğa koruma çalışmalarının çeşitli nedenler-

le gereği gibi yapılmadığı ortadadır. Burada, konusunda uzman kişilerin eksikliği ve bunlardan yararlanılmaması, koruma ile ilgili devlet kuruluşlarının yetkilerini yeterince kullanamamaları, uygulama ve denetim çalışmalarını için gerekli finansmanların ayrılmaması gibi konular önemli sorunlardır. Çok önemli bir neden de organizasyon ve koordinasyon bozukluğudur. Çevre ve doğa koruma ile ilgili çeşitli kuruluşların birbirlerinden habersiz çalışmaları, gerekli bilgilerin birbirlerine yeterince ulaştırılmaması, yetersizlikler nedeniyle zorunlu araştırmaların yapılmaması yüzünden bilgi noksanlığına dayalı nedenlerle yanlış koruma ve kullanım kararları alınabilmektedir. Kararların uygulanması ise, çoğu zaman boşlukta kalmaktadır.

Genel olarak çevre koruma, özellikle doğa ve doğal alanların korunması ile ilgili çalışmaların bir merkezden yürütüldüğu ve çeşitli birimlerin buna bağlı olduğu bir merkezin ilgili bir bakanlığa bağlı kurulması, daha da doğrusu bir Çevre Bakanlığının kurulması ile çalışmaların tek elden yürütülmesi, yararlı sonuçlara ulaşma açısından önemlidir.

Çünkü, ülkemizde doğa koruma ile ilgili yasal mevzuatta, konu kültür varlıklarının korunması ile birlikte ele alınırken kültür varlıklarından daha ağırlıklı biçimde söz edilmektedir. Hattayasalarla belirlenmiş koruma kurullarında karar alıcı üyeler arasında, korunmaya değer doğal alanların belirlenmesi ve sınıflandırılması ile ilgili görüş ve kararları verecek bilimsel disiplinlerden uzmanlara yer verilmemektedir.

şu anda doğal sitlerin niteliği ve doğal varlıklar konusunda bazen yerinde görerek, sadece görsel açıdan ya da dosyalardaki yetersiz bilgilere dayanılarak kararlar alınabilmektedir. Doğal sitlerin niteliği ve koruma ilkelerini belirleyen kararnamede, yalnızca yapılaşma ile ilgili yasaklardan ve bazı bozucu etmenlere karşı alınması gereken önlemlerden kısaca söz edilmektedir. Hatta, bazı önlemlerin konu ile ilgili kuruluşlara tavsiye edilmesi kararı da alınmaktadır. Ancak uygulamada görüldüğu gibi, ilgili kuruluşlarla bir merkezden koordine

edilerek yönetilmeyen bir organizasyonda, yaptırım gücünün etkinliğinden söz etmek ve olumlu sonuç almak mümkün olmamaktadır.

Ülkemizde şu anda yapılan koruma uygulaması, korunması düşünülen alanın sınırlarını harita üzerinde belirleyerek bu sınırlar içinde koruma kararının alınması biçiminde çok genel ve yüzeysel bir düzeyde kalmaktadır. Oysa o alan içinde değişik koruma önlemleri alınmasını gerektiren farklı özellikler, değişik konum ve nitelikte kullanımlar bulunabilir.

En iyi olasılıkla kurulun, doğal alanlarda yaptığı belirleme çalışmaları, yalnızca alanı yerinde görme, plan üzerinde not alma biçiminde olup, hiçbir bilimsel arazi çalışması yapılmamakta gerekli kuruluşlardan karar almayı bir ölçüde gerçekçi yönlendirecek döküman bile elde edilmemekte ve alanın mevcut özelliklerini içeren raporlar da hazırlanmamaktadır. Alanla ilgili sonuç karar, üç sayfalık bir görüş raporu ile dosyalanmaktadır. Oysa, kültür varlıkları ile ilgili konularda durum biraz daha ciddi ele alınmakta ve daha ayrıntılı çalışmalar yapılmaktadır. Kurullarda çevreye bütüncül bir koruma yaklaşımı ile bakan, ekoloji ve doğa konusunda uzmanlaşmış, özellikle peyzaj mimarlarının bulunmayışı, bu eksikliği doğuran başlıca nedenlerdendir.

Diğer önemli bir konu da, doğal ya da kırsal bir alanda koruma kararının alınıp alınmamasının o alanla ilgili bir başvuruya bağlı olmasıdır. Örneğin, kırsal bir alanın yapılaşmaya açılması ile ilgili bir talep, bu alan hakkında en kısa sürede bir karar alınmasını gerektirmektedir.

Yukarıdaki genel açıklamalar ışığında, Türkiye'de doğa koruma alanları ya da doğal sitlerle ilgili envanter çalışmaları yapılması gerekliliği, daha sonraki gelişmeleri doğru yönlendirme açısından da ekolojik temele dayalı bir alan kullanım haritalamasının yapılması zorunluluğunu önemle gündeme gelmektedir. Böylece aynı bölge içindeki doğal (kırsal) alanların nitelikleri belirlenerek bölgesel koruma öncelik-

lerine göre alanların sınıflandırılması ile en uygun koruma ve kullanım kararlarının alınması olanağı doğabilir.

Bugünkü koşullarda, koruma kararı alınan yörelerle ilgili kullanım durumu ve getirilecek kullanımlara ilişkin kararlar (1/25 000 ölçekli haritalar üzerinde nokta çalışması biçiminde çok genel düzeyde yapılmaktadır.

Bu gibi haritalarda verilen anahtar bilgiler, göz önünde bulundurulmuş kriterler hakkında aydınlatıcı olabilir düşüncesiyle aşağıda verilmiştir.

KIRSAL YERLEŞİMLER :

- Teklif Yerleşme Alanları

- Mevcut Yerleşme Alanları

KENTSEL YERLEŞİMLER

- Kırsal Gelişme Alanları

TURİZM TESİS ALANLARI

- Organize Turizm Gelişme Alanları

- Günöbirlik Kullanım Alanları

- Kamp Alanları

TARİHİ ESER KORUMA ALANLARI

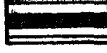

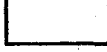
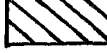

- Orman Tahdit Sınırı içinde Yer Alan Koruma Alanları

- Ek 8 Sınırı

Değerlendirilmeyen?

- Teklif Karayolu	
- Sosyal Konut Alanı	
- Rekreasyon Alanı	
TURİZM AMAÇLI KAMU TESİSLERİ ALANI	
DOĞAL KARAKTERİ KORUNACAK ALANLAR	
- Mevcut Orman Alanları	
- Teklif Orman Alanları	
- Tarım alanları	

1.6.2. Türkiye'de Doğal Sitleri Belirlemede Yetkili Koruma Kurullarının Durumu ve Yerel Yönetimlerle İlişkileri

Türkiye'de Kültür ve Tabiat Varlıklarının korunması konusu kuramsal olarak planlama sistemi içinde değerlendirilmektedir. 2863 sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu'na göre koruma çalışmaları sorumluluğunu Kültür Bakanlığı üstlenmekte, koruma biçimini saptama ve onaylama yetkisini ise Kültür ve Tabiat Varlıkları Bölge Kurulları kullanmaktadır. Kültür Bakanlığının ve ona bağlı ilgili kurumların imar planlarının yapımı sırasında bağlayıcı görüş bildirme yetkileri bulunmaktadır (ZEREN, 1990).

Korumada ilk işlem saptama ve belgelemedir. Bir varlığın korunacak değer sayılabilmesi için, Kültür Bakanlığınca oluşturulan saptama kurulları tarafından belirlenmesi, sınıflandırılması, ilgili koruma kurulu tarafından onaylandıktan sonra tapuya kaydedilmesi ve ilgililere duyurulması gerekir. Saptanan ve belgelenen Kültür ve Tabiat Varlıkları, ilgili bakanlıklara, valiliklere, belediyelere, müze ve Tapu Kadastro Müdürlüklerine, Kültür Bakanlığı ilgili birimleri aracılığı ile duyurulur. Saptama ve belgeleme çalışmaları, çevre düzeni

planı, nazım imar planı, uygulama imar planı gibi çeşitli ölçeklerdeki (1/25 000, 1/10.000, 1/5000 , 1/1000) fiziksel planlama çalışmalarında plan araştırmasında, yapımında ve onayında kesin veri olarak alınır.

Bir alanın koruma kurulunca sit olarak ilanı, yasaya göre bu alandaki imar planı uygulamasını durdurmaktadır. Daha önce düzenlenen, ancak kültür ve tabiat varlıkları korunması gereken sit alanlarında hatalı ya da yetersiz plan kararlarının değiştirilmesi gerekli görülebilir. Bu durumlarda yürürlükteki imar planları iptal edilerek "Koruma Amaçlı İmar Planı" yapılması öngörülür. "Koruma Amaçlı İmar Planı" yapılıncaya kadar yapılanma isteklerinin karşılanması, yeni yapıların denetim altına alınması amacıyla koruma kurulu tarafından bir ay içinde "Geçiş Dönemi Yapılanma Koşulları" belirlenir. Belirleme çalışmaları tamamlanıncaya kadar "Yapı Yasağı" getirilir. Onaylanan projeler belediye denetiminde uygulanmaya konur.

Bu süreç, alanlarda koruma yaklaşımının yalnızca yapılaşma ile bağlantılı olduğunu açıkça göstermektedir. Oysa koruma, yukarıdaki bölümlerde söz edildiği gibi, yalnızca insan yerleşimlerine karşı korumakla ya da olduğu gibi bırakmakla değil, alanların dengeli ve sürekli kullanımları, niteliklerine uygun kullanım hedeflerine göre korunmaları ve uygun biçimde yönetilmeleri ile olasıdır. Gelişmiş ülkelerde görülen bu tip sağlıklı çalışmaları henüz ülkemizde görmek olası değildir. Yeterli inceleme ve araştırmaya dayanmayan belirleme çalışmaları tutarlı kriterlere göre de yapılmamaktadır. Bu kriterlerin belirlenmesi, uzun süreli bölgesel alan sörveyleri ile alan niteliklerinin ortaya konması ve koruma önceliklerinin saptanarak alanların derecelendirilmesi ile olasıdır. Alanların nitelikleri ülkelere ve bölgelere göre değiştiği için başka bir yerde ortaya konmuş kriterlerine bağlı olarak isimlendirme yapmak mümkün olmayabilir. Ancak, uluslararası kriterler baz alınarak bölgesel sınıflandırma kriterleri ortaya konabilir. Türkiye genelinde yapılacak bir envanter çalışması, korunması gereken alanları ve bunların korunması gerekli niteliklerini, nedenleriyle birlikte ortaya koyacaktır. Bu da uzun süreli bir çalışmanın ürünü olmak zorundadır.

Vurgulanması gereken çok önemli bir konu da, doğal alanlarla ilgili koruma kararlarını alacak kurul üyelerinin niteliğidir. Alanların karşı karşıya oldukları tehlikelerin belirlenmesi açısından bir çevresel etki değerlendirmesi yapılması yararlıdır. Bu gibi ÇED çalışmalarına katkıda bulunabilecek pek çok uzmanlık dalı söz konusudur.

Bu ekiplerde peyzaj mimarı başta olmak üzere, mimar, sosyolog ve sosyal planlaması birlikte çalışarak öncelikle;

- sosyal yapı
- kültürel yapı
- estetik değerler
- sosyal kurumlar
- fizyolojik ve psikolojik durumu

irdeleyebilir ve alanın sosyolojik açıdan değerlendirilmesine katkıda bulunabilir.

Bunlar dışında alanda atmosferik, jeolojik, toprak, su, biyotik ve ekonomik durum incelemeleri, ekonomist, şehir plancısı, tarım ekonomisti, istatistikçi, zoolog, ekolog, hidrojeolog, çevre mühendisi, kimyager, su kirliliği kontrol mühendisi, su kalitesi kirlilik uzmanı, inşaat mühendisi, toprak bilimci, agronomist, jeolog, jeoteknik mühendisi, jeoloji mühendisi, meteorolog gibi uzmanlarca yapılmalıdır (USLU, 1986).

Koruma alanlarının ve hedeflerin belirlenmesi konusunda çalışacak uzmanlar GREEN (1985) tarafından şöyle sıralanmaktadır:

- Koruma ve araştırma yönetimini üstlenecek elemanların başında bulunan ve koruma hedeflerinin yerine getirilmesini sağlayan elemanları koordine eden bir YÖNETİCİ,
- Alanın değerini ve özelliklerini yorumlayacak ve bunu, ziyaretçilere, anlaşılır dille aktaracak bir DOĞA BİLİMCİ,

- Alanın kullanımını sosyal açıdan inceleyerek (özellikle yakın çevredeki yerel halkla ilişkiye girerek) en doğru kararların alınmasını sağlayacak bir SOSYOLOG,
- Alandaki doğal kaynakları tanımlayacak ve onların doğal değerlerinin yönetimiyle ilgili yol gösterecek bir EKOLOG,
- Çeşitli alan kullanıcıları tarafından alandaki kaynakların kullanımı ile ilgili incelemelerden sorumlu olarak, kaynaklar hakkındaki bilgileri analiz ederek, kullanıcıların davranışını, tercihini, ekolojik baskıları ve bütçeleri belirleyerek, alanın kullanım hedeflerini ortaya koyacak bir EKONOMİST,
- Kendi alanlarında en doğru kararları alabilecek, alandaki özel kaynaklar konusunda uzmanlaşmış, alanın yönetim ve gözlenmesinde insan kullanımı ya da iç ve dış etkilerle ilgili konularda yol gösterebilecek BOTANİKÇİ, ZOOLOG, JEOLG, ANTREPOLOG, TARİHÇİ, DENİZ BİYOLOĞU, ZİRAAT MÜHENDİSİ v.b.,
- Alanın yönetimi ve gelişme programının yasal ve politik durumlarının desteklenmesi ve yorumlanmasından sorumlu olan, arazi kullanımının yasal sorunlarıyla ilgili YASA UZMANI.
- Alan sınırları içinde ve çevresindeki arazi kullanımının incelenmesi ve analizinden sorumlu ALAN MÜLKİYET UZMANI.
- Alan programı, hakkında kamu oyuna bilgi vermek, aynı zamanda, bölgesel veya ulusal kuruluşlar, diğer kuruluşlar, enstitüler ve halk ile haberleşme kanallarının yönetiminden sorumlu HALKLA İLİŞKİLER UZMANI,
- Arazi kullanımı ile ilgili alt yapı tasarımı ve uygulamalarından, fiziksel gelişmelerden sorumlu uzun süreli koruma ve kısa süreli yapılaşmalar konusunda karar verebilecek PEYZAJ MİMARLARI, MİMARLAR, MÜHENDİSLER,

- Alanın kaynakları, miras değerleri hakkında sergiler ve materyallerin tasarımı ve yapımından sorumlu SANAT, SERGİ, MÜZE TEKNİĞİ UZMANLARI.

Bunlar, koruma alanlarının belirlenmesi, değerlendirilmesi, sınıflandırılması, kararların alınmasında fikir üretip tartışma açısından katkıları gereken uzmanlar ve meslek gruplarıdır.

Yasaya göre, bu gün Türkiye'deki kurulları oluşturan uzmanlar daha önceki ilgili bölümde açıklanmıştır. Bir karşılaştırma yapılacak olursa kurulların karar almada çektikleri sıkıntıların nedenlerini anlamak zor olmayacaktır.

Koruma çalışmalarını etkileyen önemli bir konu da kurul yönetim ilişkileridir. Kurulların özellikle belediyelerle ilişkileri yasalarla açıkça belirlenmiştir. GERİM (1990)'e göre kurul üyeleri emir verme veya devlet gücünü kullanma yetkisine sahip olmaktan çok bilgi birikimleriyle yol gösterici, sorunlara çözüm önerileri getiren bir görev anlayışı ile çalışmalıdır. Buna bağlı olarak gerek proje onaylamaları gerekse uygulama yapanları yönlendirmelidir. Bu yaklaşımla kurul üyeleri ve belediye yetkililerinin bu konuda uzman, uygulama yapmış deney sahibi kişilerden oluşması, karşılıklı bir diyalog içinde olmaları gerekir.

Oysa bu günkü uygulamada böyle bir diyalog yoktur. Genellikle belediyeler daha çok politik nedenlerle korunması gereken alanları imara açma eğilimindedir. Kurullar ise, alanın koruma kararlarının uygulanmasını istediği için iki kurum zıt görüşleri savunma konumuna düşmektedir. Oysa ulusal ve uluslararası düzeyde önem taşıyan koruma girişimlerinin, sadece kurullar ve yönetimlerce değil tüm kamuoyunca bilinçli olarak benimsenmesi, savunulması esastır. Bu düzeye ulaşıldıkça yaşanan sıkıntıların devam etmesi de doğaldır.

1.6.3. Türkiye'de Doğa Koruma Alanlarının Sınıflandırılması ve Doğal Sitlerle İlişkileri

Türkiye'de doğa koruma ilgili yasal durum incelendikten sonra konu ile ilgili çeşitli uzman ve araştırmacıların yaptığı sınıflandırmalardan da söz edilebilir.

Genel olarak ülkemizde doğa koruma alanları iki kısımda incelenmektedir.

- 1) Ulusal Parklar
- 2) Doğa Koruma Alanları

Bunun dışında 22.11.1978 tarihinde bakanlık onayı ile yürürlüğe giren "Muhafaza Ormanları, Milli Parklar ve Doğa Koruma Alanlarının Ayrımında Kullanılacak Kriterler ve karar Esasları" na göre aşağıdaki sınıflamalar yapılmış bulunmaktadır (TARIM ve ORMAN BAKANLIĞI, 1978).

- 1) Doğayı Mutlak Koruma Alanları
- 2) Doğa Parkları
- 3) Doğa Anıtları

Resmi kuruluşların kabul ettiği bu örnekler yanında konu ile ilgili uzman kişilere ait sınıflandırmalar da vardır. Örneğin KİRİZOĞLU (1980), ülkemizde korunacak alanları

- 1) Ulusal Parklar
- 2) Av Rezerv Alanları
- 3) Biyogenetik Rezerv Alanları
- 4) Biyolojik koruma Alanları
- 5) Sulak Alanlar
- 6) Doğal Anıtlar
- 7) Koruma Ormanı Alanları

olmak üzere yedi bölümde toplamaktadır (GÜLEZ, 1984).

Bunların hepsinde doğal sitlerin statüsü farklıdır. Şimdiye kadar yapılan araştırmalardan varılan sonuçlara göre, doğal sitler bunlardan

birini veya daha fazlasını içerebilen alanlar olduğu gibi, İngiltere'-de kırsal parklar olarak nitelendirilen, halkın günübirlik kullanımına açık, görsel nitelikli, kent yakın çevresinde bulunan alanlar da olabilmektedir.

Aslında doğal sit kavramının ele alınışı ülkemizde oldukça farklıdır. Uygulamada, doğal nitelikli bir alanı korumak için yasayı kullanmak amacıyla ortaya atılmış bir kavram olduğu izlenimini vermektedir. Çünkü, Taşınmaz Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Kurullarının yetki-leri yasalarla sınırlandırılmış olup, belediye sınırları içindeki alanlarda geçerlidir.

Korunacak alanların çok farklı nitelikler taşıması, doğal sitlerin sınıflandırma kriterlerinin belirlenmesini güçleştiren önemli bir etkidir. Dış kaynaklara dayalı olarak ilgili bölümde belirtilen doğa koruma alanlarının önemli niteliklerini taşıyan her alan, Türkiye koşullarında doğal sit olarak kabul edilebilir. Ayrıca, konutsal, tarımsal, endüstriyel arazi kullanımlarının ilişkili olduğu çevre alanlarını ve ekolojik dengeyi olumsuz etkileyebileceği belirlenen yöreler ya da halkın rekreasyonel kullanımı yanısıra geleneksel bazı kullanımlarında önemli olduğu saptanan alanlar doğal sit kabul edilebilmektedir. Hatta bazı durumlarda, tarımsal bir alan veya kentsel bir yeşil alan bile, yasal korumayı sağlamak amacıyla doğal sit kapsamına alınabilmektedir.

Terminolojide bir ayırım yapılması, doğal nitelikli alanların özelliklerinin bölgesel ölçekte incelenerek koruma önceliklerinin ve koruma hedeflerinin belirlenmesi ve buna göre alan kullanım kararlarının alınması ile mümkün olabilir. Doğal sitlerin sınıflandırılması ile ilgili kararnamede getirilen koruma önlemleri; yalnızca sınıflandırılan doğal sitlerde olmaması gereken kullanımları ortaya koymaktadır. Yasak edilen bu kullanımlar, ancak uygun alan kullanım kararları alınarak sitlerin doğru sınıflandırılmasını sağlayabilir.

Doğaldır ki bu durum Türkiye koşulları açısından böyledir. Bir de bunun tam tersi olduğu durumlar vardır. Bu da daha gelişmiş ülkelerde görülen ve literatür özeti kısmında ayrıntısı ile değinilen durumlar-
dır. Alanda yapılan incelemeler sonucu alanın niteliklerine uygun koruma önlemleri almak ve aynı nitelikteki alanları bir sınıf altında toplamak ki bu uzun yıllar ve deneyimler isteyen ülke çapında bir envanter çalışmasıyla başarılabilir.

Tezin içeriği içinde incelenecek olan örnek alan; sitin değerlendirilmesine yardımcı olacak bilgi toplama ve ön araştırma çalışmalarına örnek olması ve konuyla ilgili kuruluşlara böyle bir çalışmada ne yapılması gerektiği konusunda yol göstermesi amacıyla seçilmiştir.

2. ARAŞTIRMA ve SONUÇ

2.1. MATERYAL ve YÖNTEM

2.1.1. Materyal

Bu araştırmada örnekleme alanı olarak seçilen Kemalpaşa ovası temel materyali oluşturmaktadır. Araştırma alanının seçiminde doğal ve kültürel kaynak değeri taşıması, doğal yönden ve arazi kullanımı açısından çeşitlilik göstermesi, ayrıca yerleşim merkezlerine yakınlığı etkili olmuştur.

Kemalpaşa ovası, Kemalpaşa ve Manisa dağları ile çevrilmektedir. Araştırma alanı doğu-batı doğrultusunda 28 km, kuzey-güney doğrultusunda 10 km olarak belirlenmiştir. Alan batıda İzmir-Kemalpaşa yol ayrımından doğuda Sinancılar köyüne kuzeyde Ulucak, Kuyucak, Ansızca, Yenmiş, Sütçüler, Akalan, Çambel köyleri, güneyde Kızılüzüm, Savanda Aşağı Kızılca, Yiğitler, Sarılar, Sinancılar, köylerini Yukarı Kızılca Armutlu, Ören, Bağyurdu bucaklarını da içine almak koşuluyla orman sınırına kadar dayanmaktadır.

Alan büyüklüğünü saptanırken doğu-batı doğrultusunda Kemalpaşa ovasının tarla tarımı yapılan doğu kesimleri sınır dışında bırakılmıştır.

Kuzey ve güneyi sınırlayan dağların yamaçları ise bu yöndeki ölçüyü doğal olarak belirlemiştir.

Doğrudan yerinde yapılan gözlemler, alınan notlar, çekilen fotoğraflar, ayrıca ilgili kurumlardan sağlanan hava fotoğrafları ile aşağıda sözü geçen haritalar, araştırma materyalinin bir bölümünü oluşturmuştur.

Yararlanılan haritalar:

- Morfolojik yapı ve yükseklik kademelerinin belirlenmesinde Harita Genel Müdürlüğü'nün 1:25.000 ölçekli (1978) topoğrafik haritaları,
- Jeolojik yapının belirlenmesinde KOÇMAN'ın 1/250.000 ölçekli (1989) jeoloji haritası,
- Yer tayini ve ulaşım olanaklarının belirlenmesinde Köy Hizmetleri 16. Bölge Müdürlüğü'nün 1:100.000 ölçekli (1989) karayolları haritası,
- Toprak cinsleri ve hidrolojisinin belirlenmesinde KOÇMAN'ın 1/250.000 ölçekli (1989) toprak ve hidroloji haritası,
- Bitki örtüsünün belirlenmesinde KOÇMAN'ın 1/250 000 ölçekli (1989) bitki örtüsü haritası ve Orman Bölge Müdürlüğü'nün 1/50.000 ölçekli (1991) orman amenajman haritalarıdır.

Bunların yanında:

- Alanın tarihsel durumunun belirlenmesinde:
 - . KALAYCIOĞLU (1987),
 - . EYİCE (1961),
 - . EROL ve KÖSE (1990)'ye ait yazılı kaynaklardan;
- İklim durumunun belirlenmesinde:
 - . Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü İstatistiklerinden (1980);
 - . Bitki örtüsünün saptanmasında;

- . Orman Bölge Müdürlüğü dökümanları (1991).
 - . KOÇMAN (1989);
 - . SEÇMEN (1977)'in yöreye ait yazılı kaynaklarından;
- Arazi kullanım durumunun saptanmasında, jeolojik ve jeomorfolojik yapının belirlenmesinde:
- . KOÇMAN (1978),
 - . GÖZENÇ (1977),
 - . ÜSTÜNTAŞ (1984)'ın yazılı kaynaklarından,
 - . Orman Bölge Müdürlüğü'nün Kemalpaşa'ya ilişkin raporlarından (1991).
- Hidrolojik ve hidrografik özelliklerinin belirlenmesinde:
- . DSİ Aşağı Gediz Projesi Kemalpaşa Ovası Planlama, Arazi Sınıflandırma Raporları (1988),
 - . İzmir Kanalizasyon Raporu (1971),
 - . DSİ Kemalpaşa Su Getirme Raporu (1986),
 - . DSİ'ye ait değer verilerden,
 - . KALAYCIOĞLU (1987),
 - . FAT (1990),
 - . ÖNER (1990)'e ait yazılı kaynaklardan;
- Sosyo kültürel ve sosyo ekonomik yapının belirlenmesinde:
- . Arazi gözlemlerinden,
 - . Orman Bölge Müdürlüğü,
 - . Köy Hizmetleri,
 - . DSİ'ne ait veriler,
 - . KALAYCIOĞLU (1987),
 - . KÖSE (1990)'ye ait yazılı kaynaklardan,
 - . Kemalpaşa Belediyesine ait raporlardan;
- Fauna ve floranın belirlenmesinde:
- . BAŞOĞLU (1973, 1977, 1980),
 - . ÖZETİ (1973),

- . BARAN (1977, 1980)'a ait yazılı kaynaklardan,
- . Kemalpaşa Avcılık Klübü verilerinden;

- Antropojenik etkilerin belirlenmesinde:

- . Dokuz Eylül Üniversitesi Mühendislik ve Mimarlık Fak., Çevre Mühendisliği Bölümünde yapılan çalışmalardan,
- . Kemalpaşa Belediyesinin kirlenme sorunlarına ilişkin raporlarından,
- . Arazi gözlemlerinden,
- . BAYRAKTAR (1980)'a ait yazılı kaynaklardan yararlanılmıştır.

2.1.2. Yöntem

Yöntemin belirlenmesinde konuyla yakın ilişkili bazı araştırmalarda kullanılan yöntemlerden yararlanılmıştır. Bu çalışmanın gereği, bazı değişikliklerde GÜLEZ (1989)'in yöntemi esas olarak alınmıştır. Ayrıca FREDERIC VE JUSTIN (1976)'in koruma önceliklerini belirlemede pratik ilkeler getiren yöntemlerinden ve konuyla ilgili literatür bilgilerinden yararlanılmıştır. GÜLEZ, KOÇMAN, MERİÇ, BAYRAKTAR, SEÇMEN ile doğrudan yapılan görüşme ve tartışmalar, yöntemin belirlenmesinde ışık tutmuştur.

Araştırma çalışmaları, kriter belirleme ve değerlendirme formu oluşturmak üzere;

- Temel ilkelerin saptanması;

- . Doğa koruma alanlarının (doğal sitlerin) sınıflandırılması ile ilgili kriterlerin belirlenmesi;
- . Kaynak değerleri ve alabileceği maksimum değerlerin belirlenmesi;
- . Doğa koruma alanı değerlendirme formunun hazırlanması.

- Etüd ve Analiz Çalışmaları:

- . Araştırma alanına ait verilerin toplanması,
- . Arazi gözlemleri,

- Değerlendirme ve sonuç-SENTEZ:

- . Değerlendirme çalışmaları,

. Değerlendirme sonuçları ve öneriler şeklinde yürütülmüştür.

Kriterlerin belirlenmesinde dayarılan temel ilkeler şunlardır.

1) Kriterler toplam 100 puan üzerinden değerlendirilmiştir. Böylece araziye ait değerlerin % olarak belirlenmesiyle pratikte kolaylık ve çabukluk sağlanabilmektedir.

2) Yapılan incelemeler ve gözlemler, doğa koruma alanlarının sınıflandırılması için en uygun kriterlerin belirlenmesinde yol gösterici olmuştur. Bu konuda, koruma alanları ile ilgili değişik tanımlardan yararlanılmıştır. IUCN'nin tanımına göre, "seçilmiş ve belirlenmiş uygun koruma hedeflerini yerine getirmek için yönetim altında olan alanlar" koruma alanlarıdır. Bu nedenle, koruma hedefleri, aynı zamanda birer kriter olarak kullanılabilir. Doğal sitler, topoğrafik, hidrolojik, biyolojik, estetik-algısal ve kültürel-tarihsel kaynak değerlerine sahip alanlar olduğu için (GÜLEZ, 1989), her alan, taşıdığı değerlerin düşük ya da yükseklik oranına göre sınıflandırılabilir. Bu yaklaşımla belirlenen sınıflandırma kriterleri ve taşıdıkları kaynak değerlerinin puanları ortaya konmuştur (Tablo 6).

Tablo 6: Doğa koruma alanlarına ait sınıflandırma kriterleri ve alabilecekleri maksimum puanlar

SINIFLANDIRMA KRİTERLERİNİ OLUŞTURAN KAYNAKLAR	MAKSİMUM DEĞERLENDİRME PUANI
Doğal Kaynaklar (A)	45
Fiziksel Kaynaklar (Aa)	15
Biyolojik Kaynaklar (Ab)	20
Estetik (Ac)	10
Kültürel Kaynaklar (B)	25
Tarihsel ve Arkeolojik (Ba)	10
Diğer Kültürel Kaynaklar (Bp)	15

Rekreasyonel Kaynaklar (C)	20
Rekreasyon İ Amaçla Kullanılan/ Kullanılmaya Uygun Olan Alanlar (Ca)	20
Eğitim, Öğretim, Araştırma Amacıyla Kullanılmaya Uygun Alanlar (D)	10
Sürekli ve uzun süreli araştırma alanı (Da)	6
Sürekli olmayan kısa süreli araştırma alanı (Db)	4
GENEL TOPLAM	100
Olumsuz Etkiler	0 (Min-10)

Sınıflandırma kriterlerinin kaynak değerlerine göre puanlamasında izlenecek yol aşağıda açıklanmıştır.

Doğal Kaynaklar : Belirlenen doğa koruma alanına ait doğal kaynakların alt gruplarından birinin olmaması durumunda bu alt grubun puanı diğer alt gruba eklenmekte ve var olan alt grup 35 puan üzerinden değerlendirilmektedir.

Kültürel Kaynaklar : Alt grupları oluşturan tarihsel ve arkeolojik kaynakların bulunmaması durumunda, bu alt grubun puanı diğer alt grubun puanına eklenerek 25 puan üzerinden değerlendirme yapılmaktadır.

Kültürel kaynakların bulunmaması durumunda, kültürel kaynak değerinin toplam puanı doğal kaynak değerleri alt grubunun fiziksel ve biyolojik kaynak değerlerine eşit olarak (Herbirine 12.5) eklenmektedir. Doğal kaynak değeri taşımayan ve yalnızca kültürel kaynak değeri olan alanlar değerlendirmeye alınmamaktadır.

Rekreasyonel Kaynaklar ve Eğitim, Öğretim, Araştırma Amacıyla Kullanılmaya Uygun Alanlar: Eğitim, öğretim ve araştırmaya uygun alanlar ile rekreasyonel amaçla kullanılan alanların puanları, birinin bulunmaması durumunda diğerine eklenmektedir.

Olumsuz Etkiler : Alanın deęerini dūřüren clumsy etkiler, (-) puanla deęerlendirilmektedir.

Yöntemin Uygulanması: Yöntemin uygulanmasında kaynak değerleriyle ilgili uzmanlardan oluşan bir ekip tarafından alanın tüm yönleriyle etüd edilmesi gerekir. Hazırlanan doğa koruma alanı değerlendirme formu (Tablo 8) doğal sit niteliğindeki alanların sınıflandırılmasına pratik bir çözüml getirmektedir.

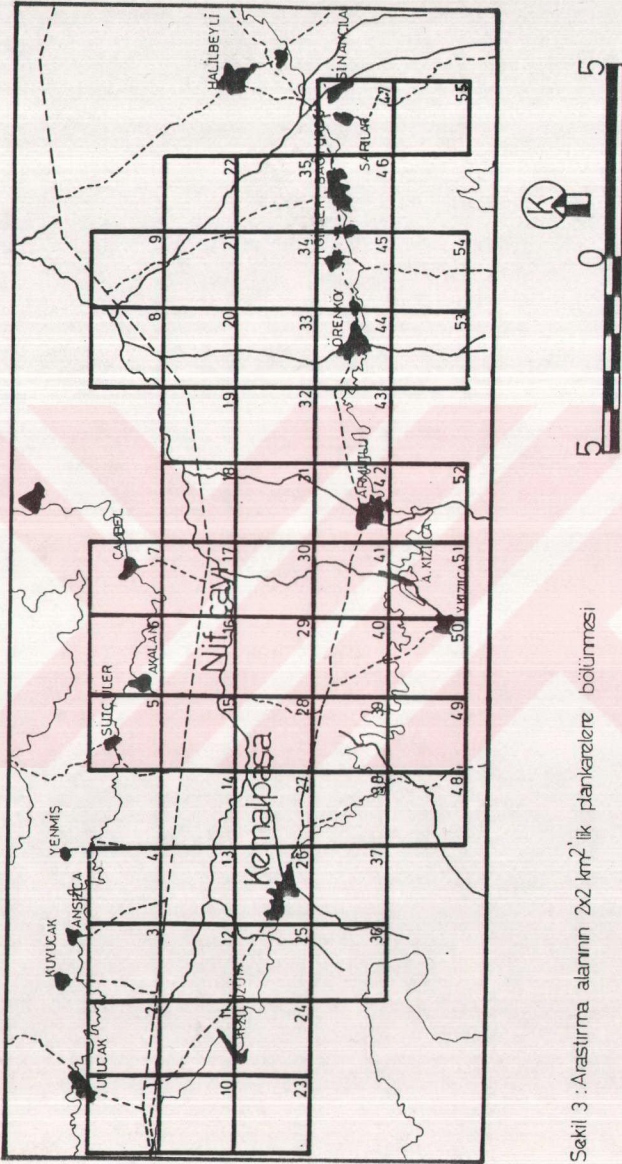
GÜLEZ (1989) tarafından, Milli Parkların tanımına uygun bir biçimde saptanan yöntem ve hazırlanan "Milli Park Değerlendirme Formu" 21 Milli parka uygulanmış ve milli park olabilirlik yüzdeleri bulunmuştur.

Bu tez araştırmasında saptanan benzer yöntemle göre hazırlanan "Doğa Koruma Alanı Değerlendirme Formu" araştırma alanı Kemalpaşa ve çevresinde ilk kez uygulanmışdır. Doğa koruma alanlarının sınıflandırılmasında pratik bir değerlendirme yöntemine dayalı bu forma göre değerlendirme yüzdelerini saptayacak olan kişilerin kendi konularında uzman olmaları, yöntemin subjektivite hatasını en aza indirgeyecektir.

Yöntem, her alana uyarlanabilecek esneklikte olup, her alanı kendi içinde değerlendirdiği için sınıflandırmada somut değerler elde edileceği düşünölmektedir.

Bu araştırmada organize bir ekiple çalışma söz konusu olmamakla beraber, örnekleme alanında elde edilen veriler, kendi konularında uzman kişilerle tartışılarak değerlendirme puanlarının verilmesine özen gösterilmiştir.

Etüdlere objektif biçimde yapılması amacıyla alanın 2x2 km²'lik plankarelere bölünmesi ve her karenin bir birim olarak kabulü esas alınmıştır. Bu plankare çalışmasında her birimin, içinde var olan kaynak değerlerinin alabileceği puanlar üzerinden % oranlarına göre değerlendirilerek koruma öncelik sınıflarının belirlenmesine gidilmiştir. (şekil 3)

Sekil 3 :Arastirma alanının 2x2 km² lik plankarelere bölünmesi

SINIFLAR	KAYNAK DEĞERLERİ PUANLAMA
	% Si
1) 1. Derecede Öncelikli Doğa Koruma Alanı	80 >
2) 2. Derecede Öncelikli Doğa Koruma Alanı	65-80
3) 3. Derecede Öncelikli Doğa Koruma Alanı	50-64
4) 4. Derecede Öncelikli Doğa Koruma Alanı	35-49
5) 5. Derecede Öncelikli Doğa Koruma Alanı	35 <

Bu yöntemin uygulanması doğa koruma açısından olumsuz arazi kullanım önerilerinin elimine edilmesine, kullanım hedeflerine uygun yer seçimine yol gösterici olabilecektir. Ayrıca mutlak korunması gereken doğal alanların saptanması da mümkün olacaktır.

2.2. ARAŞTIRMA BULGULARI

2.2.1. Araştırma Alanının Tarihi

Kültürel ya da doğal değerleri nedeniyle araştırma alanı olarak belirlenen Kemalpaşa ve yakın çevresi antik dönemlere kadar uzanan tarihsel bir geçmişe sahiptir. Eski adı Nymphion olan Kemalpaşa M.S. 1204'te Latin istilası sonunda çöken Bizans İmparatorluğu'nun parçaları arasında kurulan persliklerden İzmit despotluğu zamanında parlamış ve bu küçük devletin hükümdarları tarafından sayfiye yeri olarak kullanılmış bir kasabadır. Daha sonraları Nif (Nimfio, Ninfi) Kurtuluş Savaşı'ndan sonra da Kemalpaşa adını almıştır. Nif Yunanca'da gelin anlamına gelmektedir. Baharda kiraz ve meyve ağaçlarının çiçek açması ile yörenin bir gelin gibi bezenmesi, bu ismin verilmesinde etkili olmuştur.

Kemalpaşa, İzmir'den 30 km. kadar uzaklıkta, İzmir'i Sardes'e (Sart) bağlayan antik yol üzerindedir. Kemalpaşa'nın hemen dışında, ortaçağdan kalma bir kalenin eteğindeki ovada bağ ve bahçeler içinde halkın kız kulesi olara adlandırdığı bir harabe yükselmektedir.

Kemalpaşa adı, Atatürk'ün Kurtuluş Savaşında 8 Eylül gecesini ilçede geçirmesi anısına verilmiştir. İlçenin kuruluş tarihi kesin olarak

bilinmemektedir. Fakat doğuda Karabel'de, bugünkü Torbalı yolu üzerinde bulunan çinili kemer, ilk yerleşim alanını belirtmek üzere, İzmir valilerinden Kazım Dirik tarafından yaptırılmıştır. Bu kemerin doğusundaki granit büyük bir kaya üzerindeki röliyef, Etilerin bu yöreye geldiğini kanıtlamaktadır. Halikarnas Balıkcısı Cevat Şakir Kabaağaç'ın incelemelerine göre bu yol, Etiler'in Efes'e geçiş yolu olarak kullanılmıştır. Etiler Kemalpaşa'da sürekli kalmamışlardır.

Çevrede M.Ö. 2000 yıllarına kadar uzanan bir tarihsel geçmişi sergileyen kalıntı ve buluntular vardır. Bu periyod içinde Hitit, İyon, Helenistik Roma, Bizans Beylikleri, Osmanlı, Yunan işgali ve Cumhuriyet Dönemleri yaşanmıştır. Ancak hiçbir zaman sürekli bir yerleşime sahne olmamıştır, her dönemde bir sayfiye yeri olarak kullanılmıştır. İzmir'in sıcak iklimi, halkın serinlemek için yöreye gelmesinde en önemli etkidir.

Evliya Çelebi'nin Seyahatnamesi'ne göre "Kemalpaşa Saruhanoğullarının Osmanlılara katılması ile Osmanlıların egemenliğine geçmiştir". 16 Mayıs 1919 tarihine kadar Osmanlıların idaresinde kalmış, bu tarihte Yunanlıların İzmir'e çıkışından 8 Eylül 1922 günü sabahına kadar 3 yıl, 3 ay 22 gün Yunan işgali altında kalmış bu tarihten sonra Türklerin olmuştur.

2.2.2. Araştırma Alanının Genel Özellikleri

Çalışmada, Kemalpaşa ilçesi sınırları içinde kalan alan genel anlamda incelenerek, Nif çayı çevresindeki tarım, orman ve sanayi alanlarının bir bölümü araştırma alanı olarak belirlenmiştir. Bu sınırlandırmada sahip olduğu değerler bakımından öncelikle korunmaya değer alanların belirlenmesi etkili olmuştur. Kemalpaşa ovasının dağlarla çevrili bir alan olmasının getirdiği ulaşım güçlüğü aynı zamanda Orman Genel Müdürlüğü yönetimine bağlı olması korunmasını sağlamaktadır. Bu bakımdan yüksek alanlardaki orman alanları araştırma sınırları dışında bırakılmıştır.

Coğrafi Konum

Sınırları belirlenen araştırma alanı, Kemalpaşa ilçe sınırları içinde yer almaktadır. Kemalpaşa orman serileri, Karşıyaka Orman Bölge Müdürlüğü tarafından Nif Dağı-Çaldağı Serisi, Karabel Serisi ve Armutlu Serisi olarak ayrımlanmıştır.

Seri ormanların tamamı devlete aittir. Mülki yönden ise İzmir İli-Kemalpaşa ilçesine , idari yönden İzmir Orman Bölge Müdürlüğü Kemalpaşa Bölgesine bağlıdır.

Araştırma alanı olarak sınırlandırılan Kemalpaşa ovası, Orman Bölge Müdürlüğü amenajman haritalarında görülebileceği gibi (Ek:1) bu üç ayrı orman serisi sınırları içinde kalmaktadır. Kemalpaşa ovasında orman alanları bulunmamakla ve Orman Bölge Müdürlüğü yönetiminde olmamakla birlikte, amenajman haritalarında bu üç seri içinde yer alması nedeniyle her birinin coğrafi konumunun verilmesi gerekli görülmüştür.

- Nif Dağı-Çaldağı Serisinin coğrafi mevkii ve denizden yüksekliği Greenwich'e göre;

27⁰19'18".....27⁰33'32" doğu boylamları,

ekvatora göre;

38⁰21'18".....38⁰34'01" kuzey enlemleri arasındadır.

En yüksek noktası Nif Karlığı olup 1506 m.'dir.

- Karabel Serisi'nin coğrafi mevkii Greenwich'e göre;

27⁰21'28".....27⁰32'50" doğu boylamları,

ekvatora göre;

38⁰17'19".....38⁰27'20" kuzey enlemleri arasında kalmaktadır.

En yüksek noktası Ayrıcadağ olup 1217 m.'dir.

- Armutlu Serisi ise Greenwich'e göre;

27°30'15".....27°43'01" doğu boylamları ve ekvatora göre;

ekvatora göre;

38°19'01".....38°30'00" kuzey enlemleri arasındadır.

En yüksek noktası Çal Dağı olup 1407 m.'dir.

Kemalpaşa ilçesinin genel coğrafi konumu Şekil 4'de görülmektedir.

Doğal Yapı

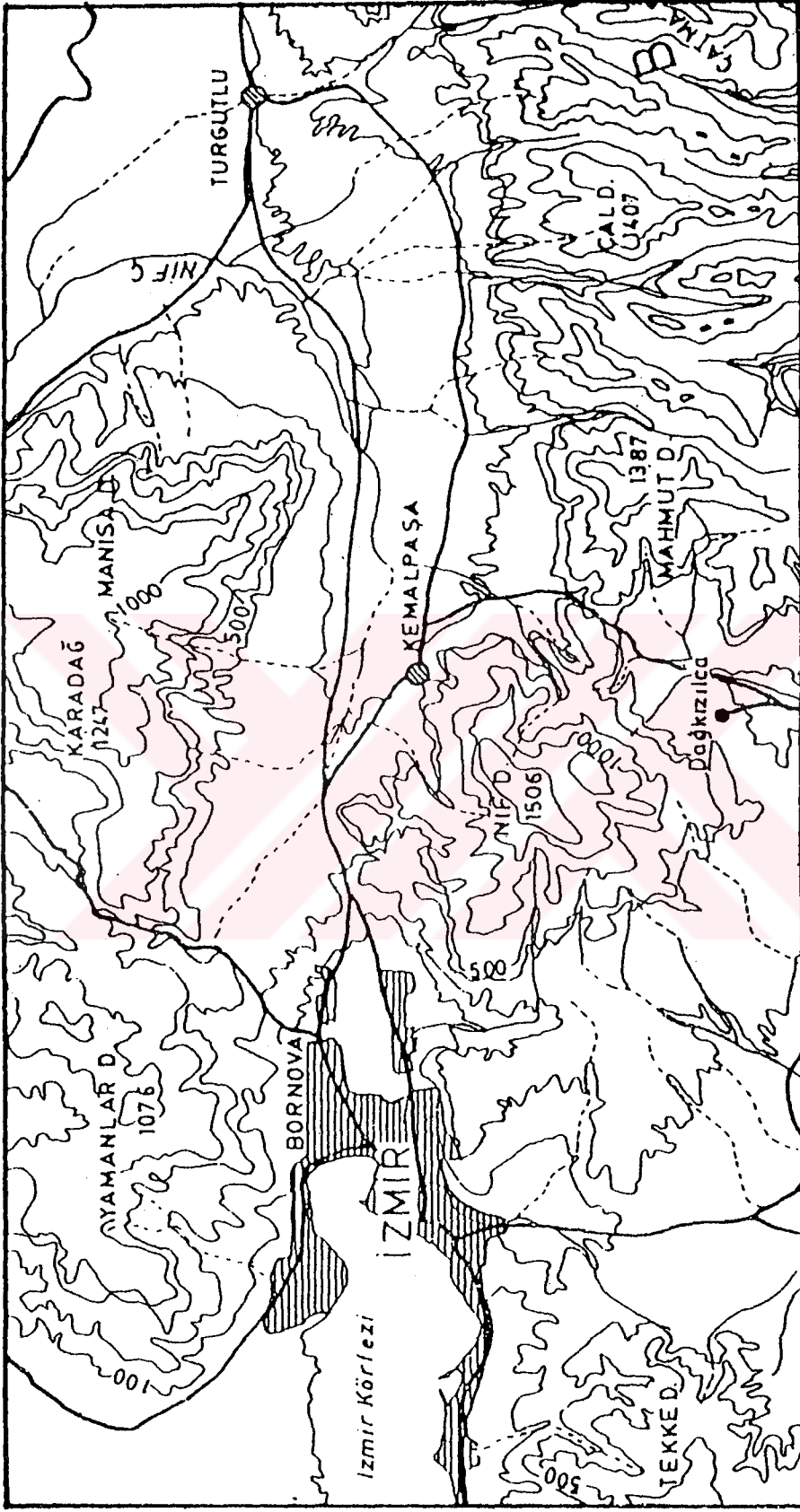
- Morfolojik Yapı

Topraklarının büyük bir kısmı orijin itibariyle kuarterner devrinde çökelmiş alüvyonlardan oluşan Kemalpaşa ovası, Belkahve'nin 2 km. doğusundan başlayarak İzmir-Ankara asfaltının kuzey ve güneyinde yayılım göstermektedir. Kuzeyde Karadağ (1247), Manisa Dağı (1000) Nif Çayı, Güneyde Nif Dağı (1506), Mahmut Dağı (13878) ve Çal Dağı (1407) ile sınırlandırılmıştır (Şekil 5) Doğuda Karadağ Serisine kadar uzanmaktadır. Araştırma alanının büyüklüğü yaklaşık 17.500 ha.'dır. Ortalama denizden yüksekliği: 80-150 m. arasında değişmektedir. Ovanın genel topografik meyili %5-2 arasındadır (Şekil 6) (Şekil 7).

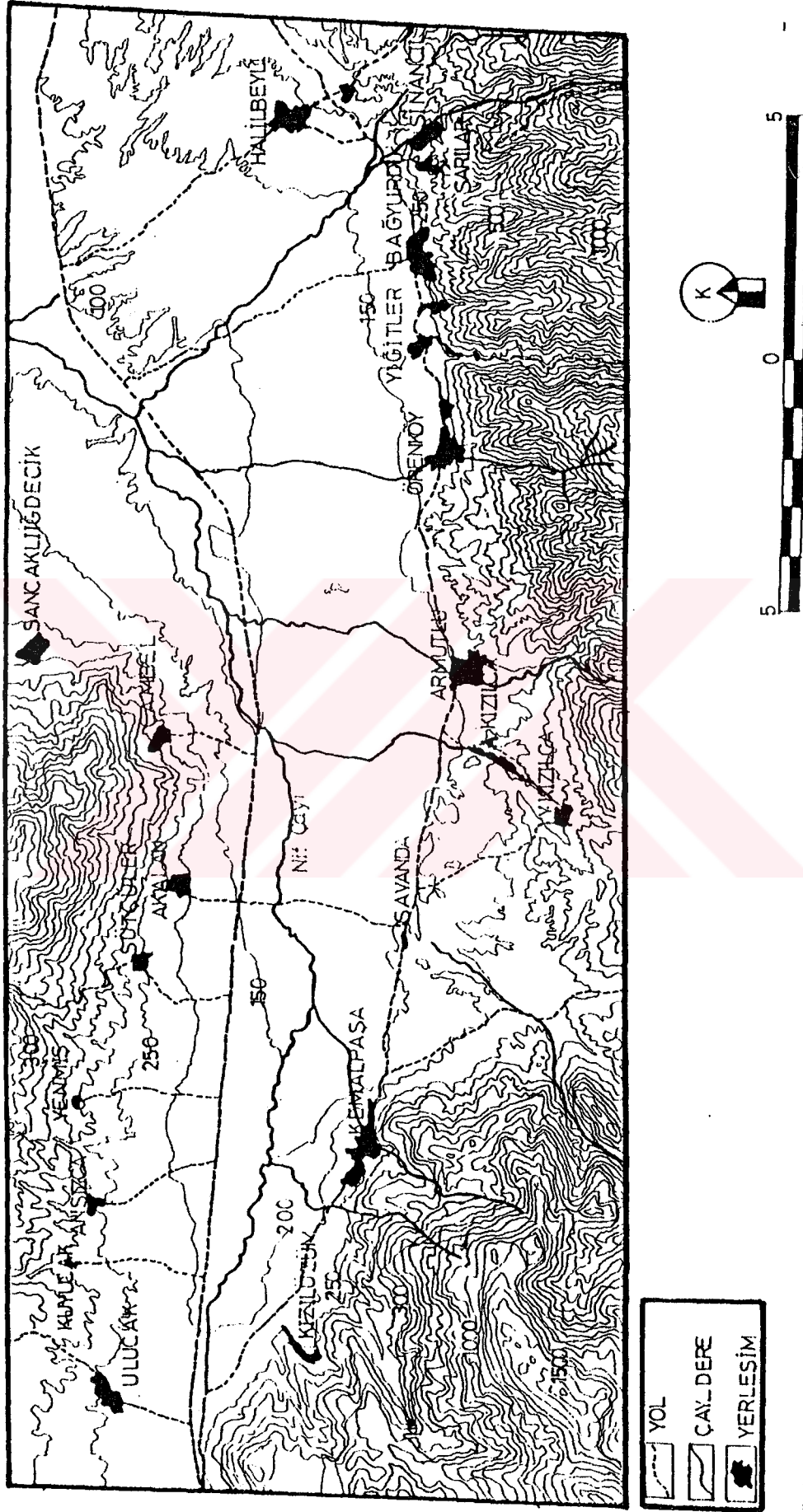
- İklim Durumu

Araştırma alanında tipik Akdeniz iklimi hakimdir. Yazları sıcak ve kurak, kışları ılık ve yağışlıdır. Genellikle yağmur halinde düşen yağışlara ilkbahar, kış ve sonbahar aylarında rastlanmakta yazlar kurak geçmektedir.

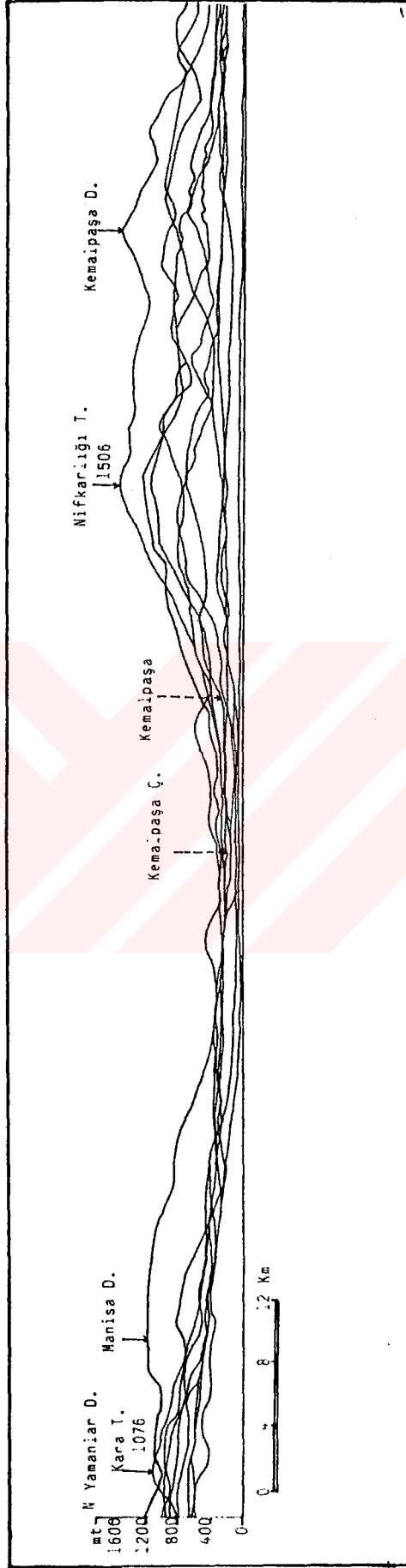
Araştırma alanına ait yağış değerleri Kemalpaşa, buharlaşma değerleri ise İzmir Devlet Meteoroloji İstasyonundan alınmıştır. Ovada yıllık ortalama yağış 161,9 mm'dir. Yağışlar genellikle Ekim ayında başlamakta ve artarak Mayıs ayına kadar sürmektedir. En fazla yağış Aralık ayında düşmektedir (239,3 mm) Az yağış alan aylar ise Haziran-Eylül' -dür. Ağustos en az yağış alan aydır.

Şekil 5: Kemalpaşa Ovasını Çevreleyen Dağlar (Koçman, 1989)

Şekil 6: Kemalpaşa ve Çevresinin Morfolojik Yapısı (Harita Genel Müd., 1978)

Şekil 7: Kemalpaşa ve yakın çevresinin kuzey güney doğrultusunda profil serileri (Koçman, 1989).

Yağışların mevsimlere göre dağılışı;

İlkbaharda	232.0 mm.	Genel yağışın	% 20'si
Yazın	49'3 mm.	" "	% 5'i
Sonbaharda	227.9 mm.	" "	% 20'si
Kışın	627.7 mm.	" "	% 55'i

En fazla buharlaşma sıcaklığa bağlı olarak Haziran-Eylül aylarında (En fazla Temmuz ayında 305.4 mm); en az buharlaşma Aralık-Şubat aylarında (En az Aralık ayında 73.3 mm.) görülmektedir (Tablo 7).

Buharlaşma yağıştan yaklaşık iki kat fazla olup, yıllık buharlaşma, yağıştan 9341 mm. fazladır. Mevsimler itibariyle bu fark artmaktadır. Araştırma alanının sıcaklık değerleri İzmir Devlet Meteoroloji İstasyonu'ndan alınmıştır (1938-1980 yılları arası) 52 yıllık gözlemlere göre sıcaklık ortalaması 17⁰,55 C'dir. En yüksek ortalama Ağustos ayında 27⁰,3C; en düşük ortalama ocak ayında 7⁰,3C'dir.

- Jeolojik-Jeomorfolojik Yapı

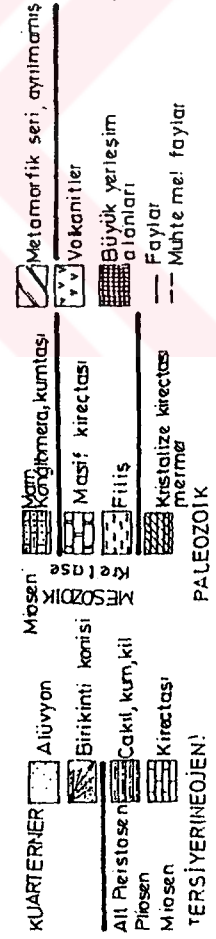
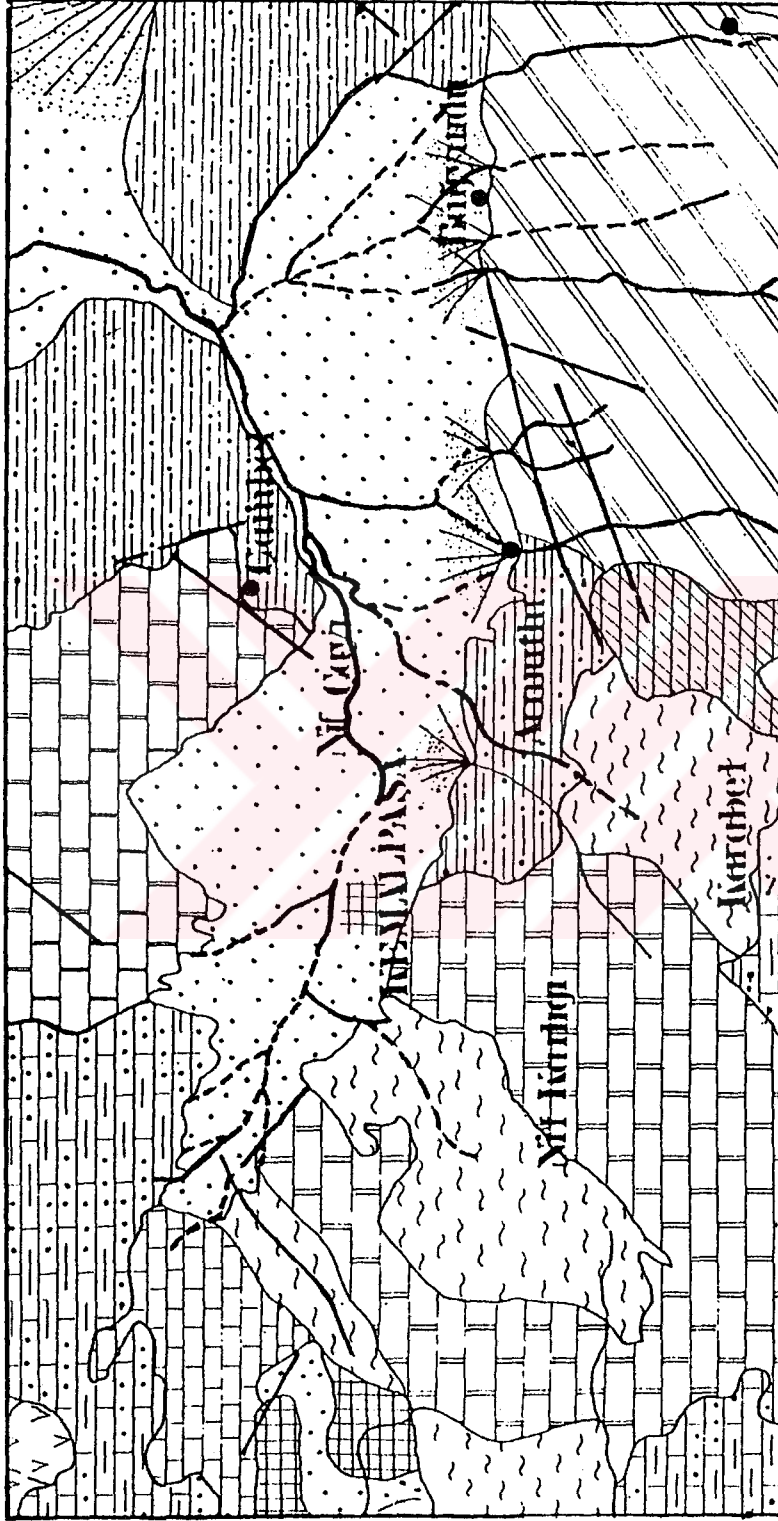
Metamorfik dağlık kütle ve geç devirde oluşan alüvyonlu ova olarak iki kısımda incelenebilir. Ova, Küçük Menderes ile İzmir Havzaları arasında kalan bir platodur. Doğuya doğru uzanan Bozdağlar, başkalaşım ve katılaşım kayalarındır. Gnays ve mermerler başta gelmektedir. Manisa dağlarının çekirdeğini ikinci zaman kalkerleri oluşturmaktadır.

Nif dağı yamaçları, uzun jeolojik devirler boyunca, yüksekten kopan parçaların birikmesiyle ve yerinde çimentolaşım katılaşmasıyla oluşmuştur. Yörede iki ana yönde gelişen faylanmadan yaşlı olanı kuzey-güney, genç olanı doğu-batı uzanımındadır. İlçede genellikle yer kayması olmamasına karşı birinci derecede deprem kuşağı içindedir. Yamaçlar ve kaya üstleri sağlam, diğer bölgeler dolma olduğu için sakıncalıdır. (Şekil 8)

Arızalı ve yer yer vadilerle bölünmüş olan Bozdağlar, kuzeybatıdan kuzeydoğuya doğru Nif (1506 m.), Mahmut (1382 m.), Çal (1407 m.),

FAKTÖRLER	AYLAR												ORTALAMA VEYA TOPLAM
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Sıcaklık (C°) 1938-1980)	8.2	9.6	11.1	15.4	20.4	25	27.6	27.3	23.3	18.4	14.3	10.6	17° .55 C
Yağış (mm) 1938-1980	210.2	173.6	111.7	76.6	43.7	26.7	14.0	8.6	28.9	69.0	130.0	243.9	1136.9 mm.
Buharlaşma (mm) 1962-1980	76.1	85.4	120.5	155.6	198.3	254.0	305.4	296.3	231.4	166.0	105.0	73.3	2068.0 mm.

Tablo 7 : Kemalpaşa Ovasına İlişkin Aylık Toplam Yağış, Buharlaşma ve Sıcaklık Değerleri.
(Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü, 1988).

Şekil 8: Kemalpaşa ve çevresinin jeoloji haritası (Koçman, 1989)

Çatma (1372 m.), Boz (2159 m.) dağlarından oluşmaktadır. Plato, Belkahve ile İzmir çanağına geçit vermektedir. Kuzeyde Manisa, güneybatıda Tahtalı dağları vardır (Şekir 5). İlçenin kuzey-batısından başlayıp Turgutlu yönünde uzanan dağlar, Sarıkaya diye adlandırılmaktadır. Nif çayı Ulucak köyü yakınlarında Nif dağından doğmaktadır. Yöredeki yeryüzü şekilleri, parça parça değişik, ya da yöresel farklı isimler almaktadır. Doğu-batı yönünde 30 km uzunluk ve 7 km genişlikte olan ova, Gediz nehrinin Bozdağı aşındırması sonucu oluşan molozlardan meydana gelmiş 50 m.'lik bir eşikle ayrılmaktadır. Nif çayı, eşiği geniş bir vadi içinden geçerek Gediz'e kavuşur. Ova, ilçenin gerisindeki fay çizgisinden anlaşılacağı gibi, Gediz çöküntüsünün bir koludur. Dağlarda kalker yapının erimesi sonucu oluşan mağaralar çoktur. Manisa Dağı üzerinde Atalan ve Sinancılar köylerinin kuzeyinde Ovacık yaylaları vardır.

- Toprak Özellikleri

Araştırma alanının toprakları genel olarak dördüncü zamanda oluşmuş allüvial dolgudur. Ovayı çevreleyen dağlar üçüncü zamanda Alp dağlarının oluşumu sırasında metamorfize olmuş paleozoik yaşlı şistler ile kretaze yaşlı filişlerden oluşmuştur. Bu materyalin ayrışmasından (kum, kil, silt ve çakıldan) allüvial topraklar meydana gelmiştir. Ayrıca yamaç ve yan dere kenarlarında yan dere kollüvionları ve kollüvial topraklar oluşmuştur.

Araştırma alanında batıdan kuzeye doğru akan Nif çayı, kuzeyden güneye doğru akan Yiğitler çayı ile kuzeyden güneydoğuya doğru akan Çiçekli çayı ve bu üç çayın birleşmesiyle Manisa ovasına açılan Çayların ova

topraklarının bünye oluşumları üzerinde etkileri olmuştur. Uzun senelerden beri olagelen taşkınlardan dolayı bu çaylar proje sahasına kum, silt, kil v.s. gibi birikintiyi yığımıştır. Dolayısıyla kısa aralarla değişik bünyeli toprakların oluşumuna neden olmuşlardır. Çok farklı özellikler gösteren ova topraklarında kilden kaba kum ve çakıla kadar değişen her çeşit bünyeye rastlamak olasıdır. Topraklar genellikle orta bünyelidir.

Araştırma alanının toprak renkleri de değişiklikler göstermektedir. Batı ve orta kısımlarda genellikle kırmızı ve kahverengi olan topraklarda kırmızı renk hakimdir. Diğer kısımlarda ise kahverengi ve kahverenginin değişik tonları görülür.

Araştırma alanının toprakları organik maddece fakirdir. Bitkisel artıklar toprağın organik maddece zenginleşmesini sağlayamadığı için çok az humus içerir. Çünkü bu topraklar tarımsal amaçla kullanılmaktadır.

Alanın toprakları geçirgenlik yönünden idealdir. Genellikle granüler olup havalanma durumları iyidir. Çay ve dere yataklarına yakın kısımlarda bünye amori, İzmir-Ankara asfaltı dolaylarında ise çakıl ve kil toplanmış bir yapıdadır.

Topraklar tuzlu değildir ve bazik karakter göstermezler Ph yönünden nötr karakterdedir. İzmir-Ankara asfaltı arasında asit karakterli kesimlere rastlanır (Şekil 9).

- Hidrolojik ve Hidrografik Özellikler

Alandaki akarsular düzensiz akış göstermektedir. Kış ve ilkbahar aylarında güney ve kuzeybatıdaki dağların kar ve yağış sularını taşıyan Nif, Çiçekli ve Yiğitler çayları, ovayı geçerek bir boğazla Gediz'e ulaşmaktadır.

Yörenin su kaynakları yeraltı ve yerüstü olarak iki kısımda incelenebilir. En önemli su varlığı olan Nif çayı, Palamut dağı eteklerinden

doğar, doğu-batı yönünde ovayı boydan boya geçerek kuzeye dönüp Gediz nehrine karışır. Nehir, Nif dağı eteklerinden gelen birçok derecik tarafından beslenmektedir. Bunların bir kısmı yazın kurumaktadır. Nif çayına katılan başlıca iki dere Sofular ve Kayrak'tır. Nif, Çayı Ulucak köyü civarında Çiçekli ismini almaktadır.

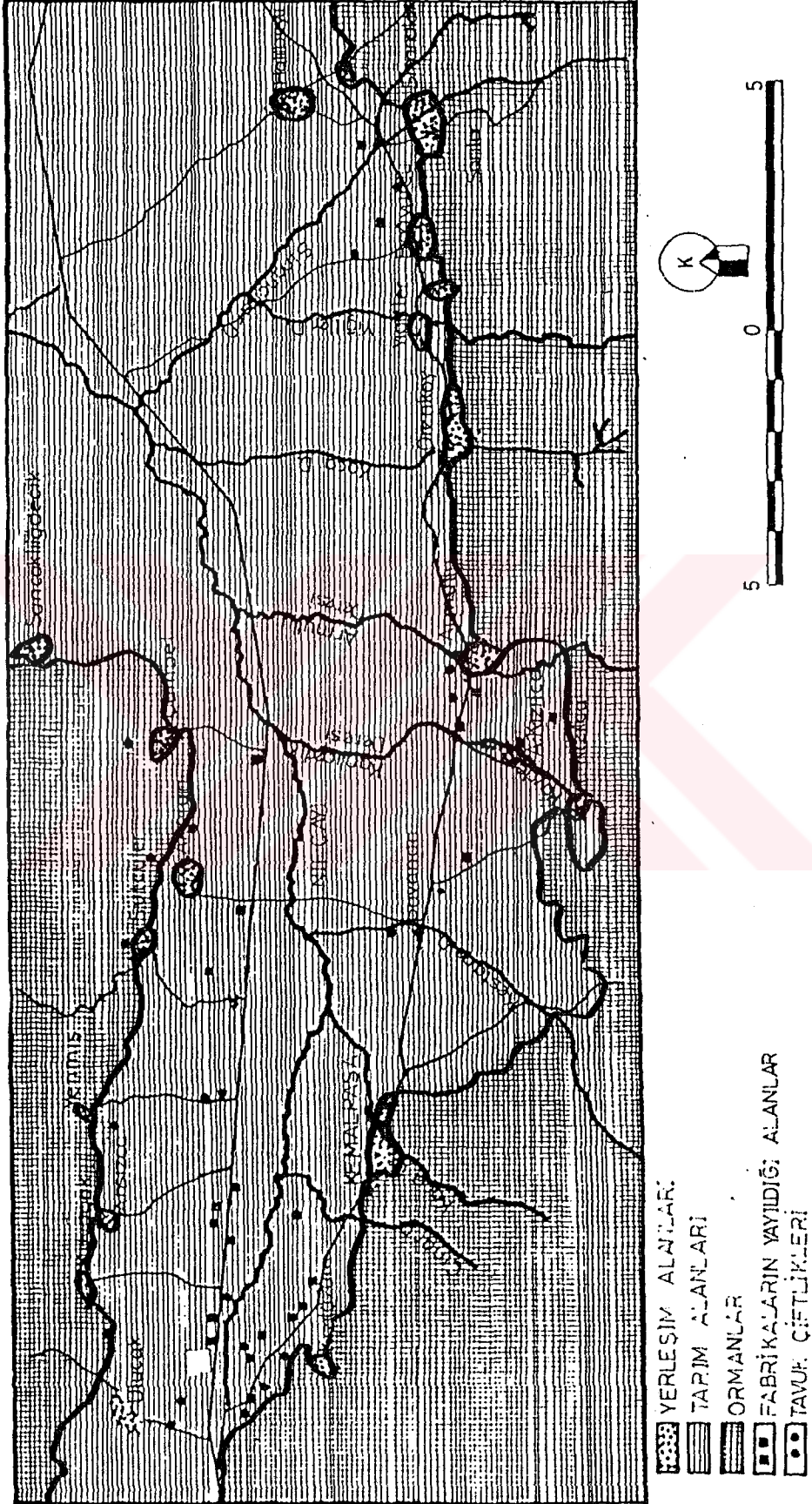
Nif çayının kaynağının bulunduğu Ulucak köyü ve çevresinde en fazla olmak üzere yine Nif çayının kollarından yararlanan yerleşimler çevresinde endüstriyel kullanımlarda artış olmuştur. Nif çayının tam ortasından geçtiği araştırma alanını oluşturan Kemalpaşa ovası çayın sularından yararlanan tarımsal alanları içermektedir (Şekil 10).

Karayolunun kuzeyinde kalan düzlüklerde, 3-5 m derinlikte yeraltı suları vardır. Soğukpınar Camii içinde bir pınar bulunmaktadır. Yamaçlarda sızıntı sularına rastlanır. Vadinin güneyinde içme suyu ihtiyacını karşılayan Beşpınar kaynağı yer almaktadır.

1948 yılında, 1500 m.'lik bir isale hattıyla getirilen şebeke suyu, Dereiçi'nde toplanmakta, bugünkü gereksinimi karşılayamamaktadır. Ovadaki yeraltı suyu ve Soğukpınar Camii'ndeki pınarın suları kirlenmiş olup, dere içindeki yamaç kaynakları içime uygun durumdadır.

Dereiçi'ndeki kaynakların varlığı, tabanda filiş, üzerinde kireçtaşı ve onun da üzerinde yer alan çakıl, moloz malzemeyi oluşturan jeolojik yapı ile ilgilidir. Yağış suları kireçtaşlarının kırık ve çatlaklarından derinliklere süzülmekte, kireçtaşları içinde gelişen karstik kanallar boyunca ilerlemektedir. Tabandaki geçirimsiz filiş ile bunu üstleyen kireçtaşı dokanağında bulunan faylar boyunca ilerleyerek yüzeye çıkmakta, vadinin her iki tarafındaki yamaçlarda kaynakları oluşturmaktadır.

Kemalpaşa ovasında açılan kuyular genelde en fazla suyun elde edilmesine elverişli ince kaba kum, çakıl, yersel kilden oluşan alüvyonda açılmaktadır. Bu kuyuların derinliği 2.5-8.5 m., statik düzeyleri

1,5-6.60 m arasındadır. Kemalpaşa ovası ve civardaki dağlık kısımlarda düşük debili birçok kaynak vardır. Bunların bazılarının debisi 0.01-0,1 lt/sn. arasında değişmektedir. Kurak mevsimlerde kaynakların büyük bir kısmı kurumakta ve verimi azalmaktadır. Bu kaynakların çoğu çeşmelere bağlandığı için yeraltı suyuna katkısı söz konusu değildir. Dağlık kısımlardan çıkan birçok kaynak da yan dereleri beslemektedir. Bunlar;

Sofulardere kaynakları	120 lt/sn.
Kemalpaşa'nın güneyindeki kaynaklar	60 lt/sn.
Savanda kaynakları	80 lt/sn.
Kurudere kaynakları	40 lt/sn.

dır.

Belli başlı çeşmeler;

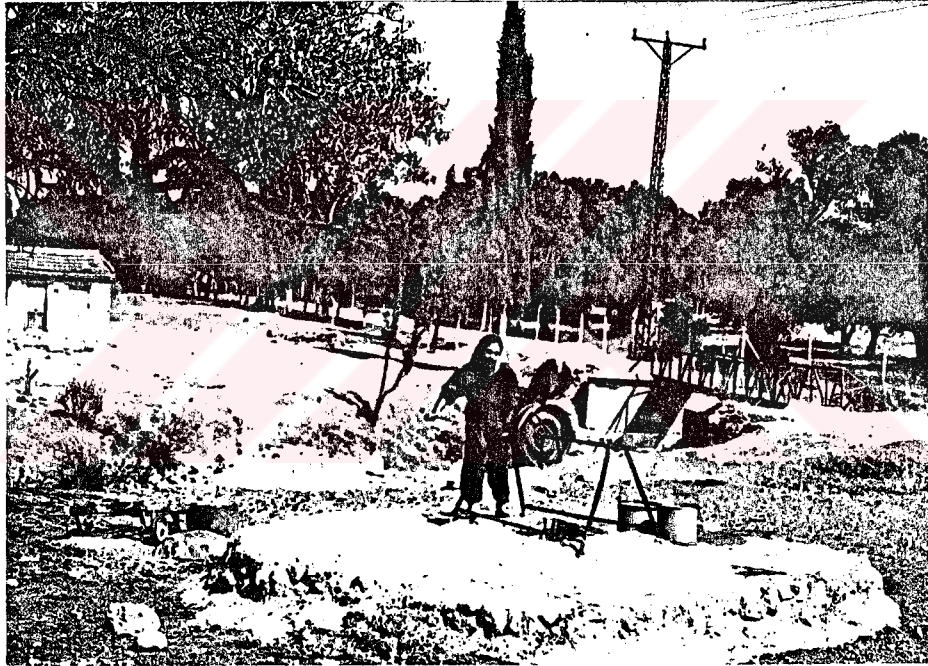
- Kızılüzüm köyü çeşmesi : Kızılüzüm'de (Fotoğ. 1),
Kasımpaşa çeşmesi : Kemalpaşa Torbalı yol ayrımında,
Kuyucak çeşmesi : Kuyucak köyünde yapılmıştır.

Fotoğ. 1: Kızılüzüm köyü çeşmesi

Kemalpaşa ovasında kuyularda yapılan yeraltı su seviyesi masatına göre çizilen su kotu eğrileri, yeraltı su hidrolojik eğiminin Nif çayına doğru olduğunu göstermektedir. Alanda kaynakların bulunduğu ve endüstriyel tesislerin yerleştiği batı bölgelerinde suların çekilmesi söz konusudur. Bu bölgede boşaltımın fazla olması, yer altı su düzeyini olumsuz yönde etkilemektedir. Bu durum, Nif çayına doğru doğal hidrolojik eğimin su akışını engellemektedir.

Ulucak ve Ansızca arasında Kızılüzüm köyü yolunda bir çok keşon kuyu açılmıştır (Fotoğ.2). Bu kuyulardan yerel halk yararlanmaktadır.

Fotoğ. 2: Kızılüzüm yolu üzerinde Taşköprü
Mevkiindeki keşon kuyulardan biri

- Doğal Bitki Örtüsü

Araştırma alanındaki doğal bitki örtüsünü oluşturan türler aşağıda gruplanarak verilmiştir. Bu türler, Orman Bölge Müürlüğüne ait raporlardan belirlenmiştir.

AĞAÇLAR

Castanea Sativa Miller = *C. vesta*
Juniperus excelsa L.
Pinus brutia L.
Pinus nigra subsp. *pallasiana* L.
Platanus orientalis L.
Quercus cerris L.

AĞAÇCIK ve ÇALILAR

Acantholimon acenosum
Arbutus andrachne L. (Maki)
Asparagus acutifolius (Maki)
Berberis cretica L.
Calluna vulgaris Salisb. (Maki)
Cerasus prostrata var. *prestrata* L.
Cerasus avium L.
Minuartia Juniperina L.
Myrtus communis L.
Nerium oleander L.
Olea europaea subsp. *oleaster* L. (Maki)
Paliurus orientalis Lam.
Phillyrea media L. (Maki)
Pictacia terebinthus L. (Maki)
Polypodium pteris L.
Rubus s.p. L.
Quercus Coccifera L. (Maki)
Quercus ilex L. (Maki)
Salvia sativa L.
Strax officinalis L.
Tamarix tetrandra Pall.
Vitis vinifera L.

Nif dağı genel vejetasyonu üzerinde SEÇMEN'in bir araştırmasına göre zonal vejetasyon en alt kademede plantasyon zonu ile başlamaktadır. Bazı

kesimlerde 400 m.'ye kadar çıkan zonun en önemli türleri *Cerasus axium*, *Vitis vinifera* ve *Olea europaea*'dir. Ovadaki bahçelerden yamaçlara doğru zeytin, maki ve ormanların yer aldığı görülür (Şekil 11). Ormanlık alan Belkahve'den başlayıp Torbalı yönüne doğru geniş bir alana yayılmakta ve Nif dağı, zirvesine doğru sıkışarak devam etmektedir.

Bunların yanısıra maki formasyonundan açılan alanlarda,

Cistus creticus L.

Coridothymus capitatus L.

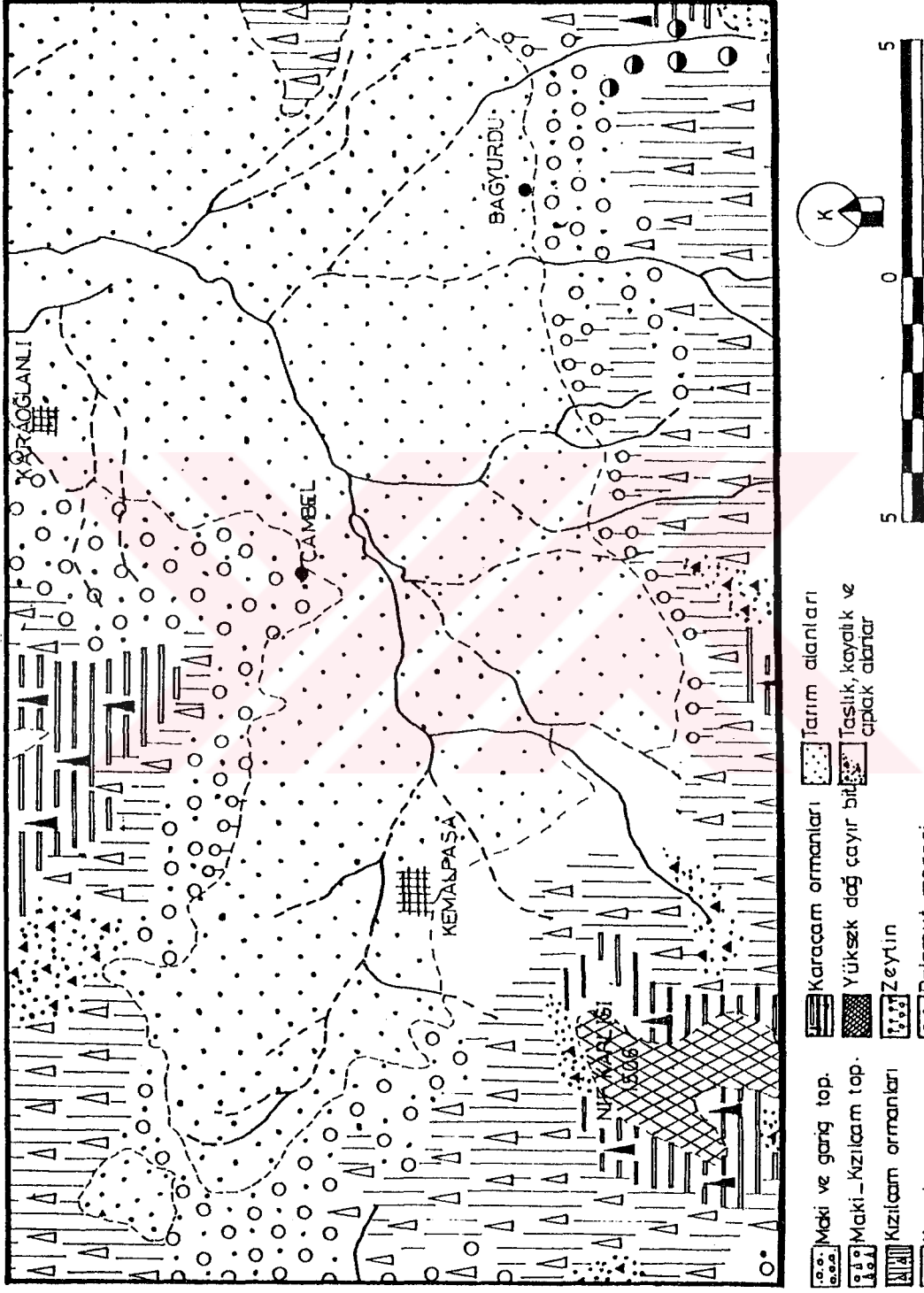
Origanus onites L.

gibi türlerin egemen olduğu frigana yada garig örtüsü gözlenmektedir. Makilerin oluşturduğu zondan sonra *Pinus brutia* ormanlarına geçiş, karışık orman şeklinde başlamakta, yerini *Pinus brutia* ormanına bırakmaktadır. 900-1000 m.'lerde *Pinus nigra* subsp *pallasiana* ormanı başlamaktadır. 1250-1300 m.'lerde;

Acantholimon acerosum, *Barberis cretica*, *Cerasus prostrata* var. *prest-rata*, *Minnartia juniperina* gibi türlerden oluşan subalpinik bir zon başlamaktadır. Bu bölgede *Pinus brutia* klimaksına ulaşılmaktadır. (Fotoğ.3).

Fotoğ. 3: Beşpınar Köyü'ne çıkış. Maki (*Quercus ilex*) örtüsünden *Pinus brutia* ormanlarına geçiş.

Şekil 11: Kemalpaşa ve çevresi bitki örtüsü haritası (Koçman, 1989).

Küçük dere kenarları, vadilerde ve rutubetli yerlerde *Myrtus communis*, *Nerium oleander*, *Platanus orientalis*, *Vitex agnus castus* gibi türlerden oluşan bitki topluluğu görülmektedir. Ayrıca bu derecik kenarlarında *Rubus* türlerine de rastlanmaktadır. Orman yollarının kenarlarında otsu türlerden;

Cladium corniculatum subsp. *corniculatum*.

Legasia speculum veneris L.

Linum strictum var. *Strictum*.

Papaver rhoeas L.

Picnomum acarna L.

Scabiosa argentia L.

gibi türler görülmektedir.

Türkiye'nin tehlike altındaki ender ve endemik bitkileri listelerine göre Kemalpaşa ve çevresinde özellikle Nif dağındaki bitki türlerinden;

a)Korunması mutlak gerekli olanlar

Anemone coronaria L.

Ferulago humilis Boiss

Orchis anatolica Boiss

Orchis laxiflora L.

Ornithogalum umbellatum L.

Ferulago humilis Boiss

Valeriana dioscorides L.

Verbascum lagurus L.

gibi otsu türlerdir.

b)Zarar görebilecek diğer türler

Acer monspessulanum L.

Nigella arvensis L.

Velezia pseudorigida Hut. Mor.

c)Ender türler:

Anthemis cretica L. subsp. anatolica
Anthemis tinctoria L. var. tinctoria
Anthyllis vulneraria L. subsp. praepropera
Carduus nutans L. subsp. falcato-incervus Davis.
Centaurea calcitrapa L.
Centaurea cariensis Boiss.
Dianthus elegans D'urvi. var. elegans
Dianthus erinaceus Boiss. var. erinaceus
Draba bruiifolia L. subsp. heterocoma
Lathyrus laxiflorus L.
Papaver argemone L.
Rosa dumalis Benth. subsp. boissieri
Sedum hispanicum L. var. hispanicum
Silene squamigera L.
Thymra spicata L.

d)Az tanınanlar:

Centaurea solstitialis L. subsp. solstitialis
Veronica pectinata L.

e) Endemik türler:

Astragalus angustiflorus L.
Astragalus ptilodes Boiss. var. cariensis
Calanthe elwesii R.Br.
Centaurea cariensis subsp. maculiceps Wagen.
Crucinella dicticha L.
Dianthus elegans D'urv.
Dianthus erinaceus Boiss.
Holesteum umbellatum Boiss.
Laserpitium petrophilum L. Boiss.
Lilium candidum L.
Nepeta cadmea L.
Origanum spylenum L.

Paranocnia chionaea Boiss.
Ranunculus reuterianus Boiss.
Riconita carnosula Boiss. Heldr.
Saponaria chlorifolia L.
Sideritis sipylea L.
Symphytum anatolicum Boiss.
Trifolium caudatum Boiss.
Velezia pseudorigida Hut. Mor.
Veronica pectinata L.

biçiminde saptanmıştır.

Tarımsal etkinliklerin bir dalı olarak gelişmiş olan arıcılık ve hayvancılığın yörede doğal bitki örtüsü ile ilişkileri önemlidir (Fotoğ.4), (Fotoğ.5).

Fotoğ.4 : Geleneksel bir uğraş olarak sürdürülen arıcılığa Gökyaka köyünden bir örnek.

Fotoğ. 5: Sütçüler-Beşpınar köyü arası hayvancılık. Doğal bitki örtüsünden hayvancılık için yararlanma.

- Kültürel Bitki Örtüsü

Özellikle Nif çayı çevresinin allüvyonal yapıda olması nedeniyle Kemalpaşa ovasında bahçe, tarla ve zeytin tarımı yapılmaktadır. Yörenin en önemli kültür bitkisi kirazdır. Bağcılık ise en yaygın olarak yapılan bahçe tarımıdır. (Fotoğ. 6) (Fotoğ. 7).

Fotoğ.6: Ansızca yolu üzerinde sağılı sollu zeytinlik alanlar

Fotoğ. 7: Torbalı yolu üzerindeki bağ plantasyonları. Daha yüksek alanlardaki çam ormanları.

Tarım İlçe Müdürlüğü verilerine göre tarla ve bahçe ürünleri ayrıntılı olarak verilmektedir (Ek 2).

- Fauna

Araştırma alanı fauna açısından çeşitlilik göstermektedir.

Memeliler :

<i>Lepus capensis</i> L.	Tavşan
<i>Sciurus vulgaris</i> L.	Sincap
<i>Vulpes vulpes</i> L.	Tilki

Kurbağalar :

<i>Bufo viridis</i> L.	Gece kurbağası
<i>Rana ridibunda</i> P.	Ova kurbağası
<i>Triturus vulgaris</i> L.	Küçük semender

Sürüngeçenler :

<i>Ophisops elegans</i> M.	Tarla kertenkelesi
<i>Testudo graeca</i> L.	Adi kaplumbağa
<i>Thypholops vermucularis</i> M.	Kör yılan

Kuşlar :

<i>Alectoris chulcar</i>	Keklik
<i>Coturnix coturnix</i>	Bıldırcın
<i>Scolopax rusticola</i>	Çulluk

Avcılık açısından alan ve özellikle Kemalpaşa ovası av alanı olarak kullanılmaktadır. Kuş avcılığı, ön planda olup ayrıca tavşan ve tilki avı yapılmaktadır. Ormanlık alanlarda yoğun biçimde sürdürülen domuz avcılığı pazarlama değerini yitirdiğinden gerilemiştir.

Sosyo - Ekonomik ve Sosyo - Kültürel Yapı :

- Arazi Kullanım Durumu

Kemalpaşa ilçesi topoğrafik yapısındaki çeşitliliğe bağlı olarak değişik arazi kullanımlarına sahne olmaktadır. Korumada arazi kullanı-

mının önemli etkisi olduğu için, mevcut kullanım durumunun etüd edilmesi zorunludur.

Kemalpaşa'da arazi kullanım biçimleri şu gruplar altında toplanabilir:

- 1) İlçe ve köyler
- 2) Ulaşım
- 3) Endüstriyel alanlar
- 4) Tarım alanları
 - Bağ-bahçe tarımı
 - Zeytinlikler
 - Tarla tarımı
- 5) Ormanlar
- 6) Diğer alanlar
 - Çayır meralar
 - Çay yatakları ve kullanılmayan alanlar

Kemalpaşa ilçesi 1990 yılı arazi dağılımı;

- Tarım arazisi	25 714 ha.
- Çayır mera	105 ha.
- Orman ve bataklıklar	37 816 ha.
- Çay yatakları ve kullanılmayan araziler	<u>2 265 ha.</u>

65 900 ha.'dır.

Tarım ve orman alanlarından daha önce söz edilmiştir. Bu nedenle diğer arazi kullanım biçimleri açıklanacaktır.

1) İlçe ve Köyler

Kemalpaşa ilçesinin sık sık nüfus hareketlerine sahne olan açık bir toplum yapısı vardır. Kurtuluş Savaşı sıralarında Rumların göçünden sonra mübadele ile gelen Türk nüfusun yerleşmesi söz konusudur. Nüfus hareketleri 1960 yıllarından başlayarak hızlanmıştır. Bundan dolayı özgün, yerel folklorik özellikler pek görülmez. Farklı yerlerden gelenler ya da farklı etnik yapıdaki gruplar, içe dönük bir yaşam tarzı sürdürmektedirler.

1990 yıllarına kadar, değişik zamanlarda mübadele ile gelenler olmuş, bunların pek çoğu değişik nedenlerle buralardan ayrılmışlardır.

Tarım işlerinde aile fertleri arasında dayanışma vardır. Özellikle kadınlarbu işlerde çalışmaktadır.

İlçedeki yaşam kent yaşamından farklı değildir. Konuşma dili İzmir ile aynıdır. Batıl inançlar yaygındır. Bademdede, Çıtlıkdede, Eşrefrumi gibi yatırlara rastlanmaktadır. Hamzababa köyünde bulunan türbe, Aleviler tarafından ziyaret edilmekte, burada törenler yapılmaktadır.

İlçenin okul yönünden bir sıkıntısı yoktur. Orta eğitim gereksinimini tamamen karşılamıştır. Üniversite için İzmir'e gidip gelme kolaydır. Sağlık hizmetleri yeterlidir.

Yörenin av potansiyeli açısından zenginliği nedeniyle spor ve avcılık klupleri faaliyet göstermektedir.

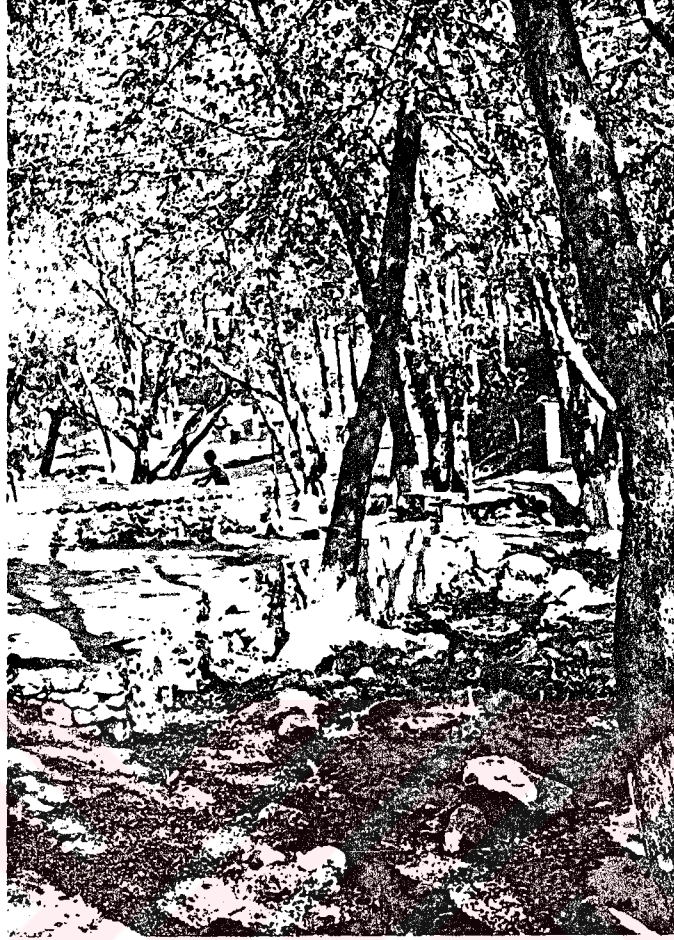
Kemalpaşa'nın çevresinde yer alan mesire yerleri, tarihsel ve kültürel değerler, ayrıca nüfus ve idare ekonomik yapı, turizm durumu ve folklorik yapı aşağıda maddeler halinde açıklanmıştır:

a) Mesire Yerleri

İlçe ve çevresinde doğal özelliklere sahip pekçok mesire yeri vardır. 1976 yılına kadar Mayıs ayı içinde yapılan kiraz festivalleri, eski bir geleneğin devamı olup, ekonomik ve sosyal bir etkinlik biçimindeydi. Yörenin doğal peyzaj özellikleri turistik bir potansiyel oluşturmaktadır. (Fotoğ.8)

Doğal güzellikleriyle dikkati çeken mesire yerleri şu şekilde sıralanabilir:

- Karabel'de çinili bir kemer ile yeri vurgulanan Hitit kaya kabartması: Çevresi piknik alanı olarak kullanılmaktadır.

Fotoğ. 8: Bir zamanlar festival alanı olarak kullanılan ve Kemalpaşa ilçesi içinde yer alan Dereiçi mesire alanı.

- Yiğitler köyünde derekenarı : Çınarlarla kaplı bir mesire yeridir. (Fotoğ. 9)
- Armutlu kasabasında derekenarı: Mesire yerlerinin bulunduğu bir alandır.
- Ören kasabası Değirmen mevki: Soğuk suları, ovaya hakim tepeleri ve çam ormanları, doğal güzellikleri ile dikkati çeken bir yerdir.
- Sinancılar köyünde Ovacık yaylası: Turistik bir dinlenme yeridir.
- Bağyurdu kasabasından geçen Parsa deresinin iki yakası: Mesire alanı olarak kullanılmaktadır.
- Yukarı Kızılca köyünde Asarlak tepesi: Mesire alanı olarak kullanılmaktadır.

- Nif dağı: Araç ile de çıkılabilen, soğuk suları, sık ormanları ve panoramik görünümü ile dikkati çekmektedir.
- Manisa dağında Cevizli, Atalan ve Cebeoluk yaylaları: Dinlenme, mesire ve av için uygundur.
- Hamzababa köyünde Hamzababa Türbesi: Çevresi doğal ve sosyal yönden ilginçtir. Yörede bulunan çok sayıdaki mağaralardan bazıları tarihsel değere sahiptir.
- Beşpınar köyündeki mağara: Söylentilere konu olan büyük bir mağaradır.
- Ulucak ve Savanda köylerinde yer alan mağaralar: Büyükçe mağaralar olup mesire yeri olarak kullanıma uygundur.

Fotoğ. 9 : Yiğitler köyü, Sofular deresi mesire yeri

b) Tarihsel, Kültürel Değerler

İlçe içinde Çarşı Camii olarak tanınan Emet Bey Camii, Saruhanlılar zamanında Emet Bey tarafından yaptırılmıştır.

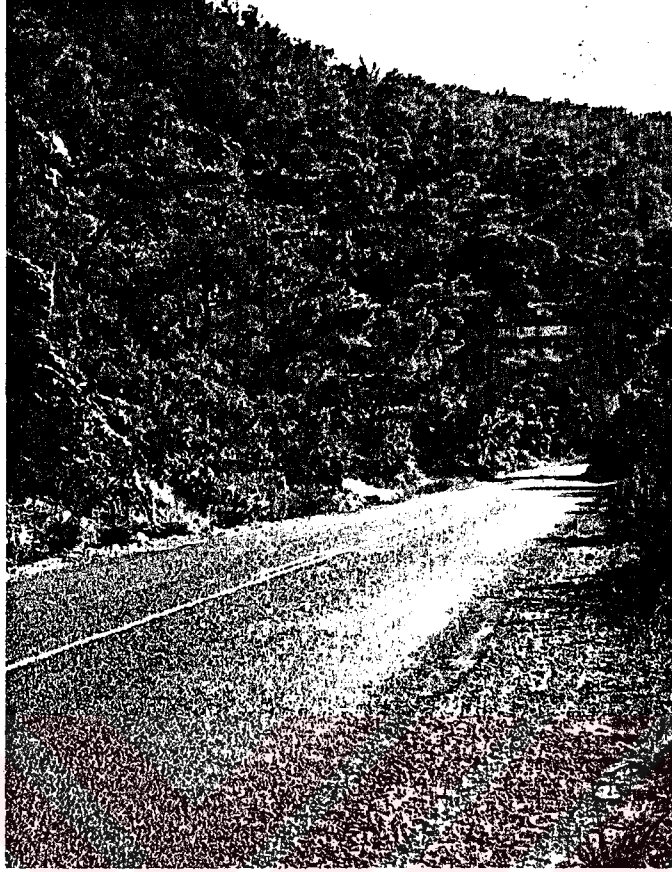
İlçenin batısında, İzmir'e giden yolun sağında Kız Kulesi adını taşıyan büyük bir kervansaray vardır. Halk arasında, bir gelinin sarayı olarak yapıldığına inanılan bu yapı hakkında birçok mitolojik söylentiler de vardır. Tarihçi Sarlteksiyen, binanın Andronik adlı Bizans Prensine ait bir saray olduğunu belirtmektedir. Başka tarihçiler ise yapıyı, ticaret kervanlarının konakladığı bir kervansaray olarak nitelendirmektedir.

Efsaneye göre İyon kralının kızı gelin giderken Sart kralının öldürülmesi haberi üzerine ne Sart'a ne de İzmir'e dönmüş , babası İyon kralından bu kuleyi yaptırmasını istemiştir. Eyice (1961)'e göre M.S. 13. yüzyılda İznik (Nikaia) Bizans Prensliği Devrinde, Laskarisler dönemine ait bir yapıdır.

Kemalpaşa'nın güneyinde tepe üzerinde kurulmuş olan Nif Kalesi'nin bugün bazı duvarları ayakta kalabilmiştir. Halkın hamamlı kale dediği bu yer Evliya Çelebi'nin anılarına göre sayfiye yeri olarak kullanılan beldenin insanların korunması için yapılmıştır.

Nif çayı üzerindeki Nemrut köprüsü, Nif Çayı'nın Çambel köyü yakınlarında yeni Ankara yoluna yakın 4 gözlü kemerli taş bir yapı olup, üç gözü yıkılmış, ancak bir kemeri ayakta kalabilmiş tarihi bir köprüdür. Yapım tarihi hakkında kesin bilgi yoktur. Sadece İzmir'i Anadolu'ya bağlayan "Ulu yol"un bağlantısı olduğu, İyon ve Lidyalılar Devrinden kaldığı sanılmaktadır.

Tarihi Hitit Kalıntısı, Kemalpaşa'nın doğusunda, şimdiki Torbalı yolu üzerinde, eski İzmir valilerinden Kazım Dirik tarafından yaptırılan Çinili Kemer'in (Fotoğ.10) 50 m.kadar doğusunda bulunmaktadır. Büyük bir kaya üzerinde insan boyunda bir ETİ askerini gösteren röliyef, çevre halkı tarafından pek önemsenmemekle beraber arkeologların ve yabancı turistlerin ilgisini çekmektedir.

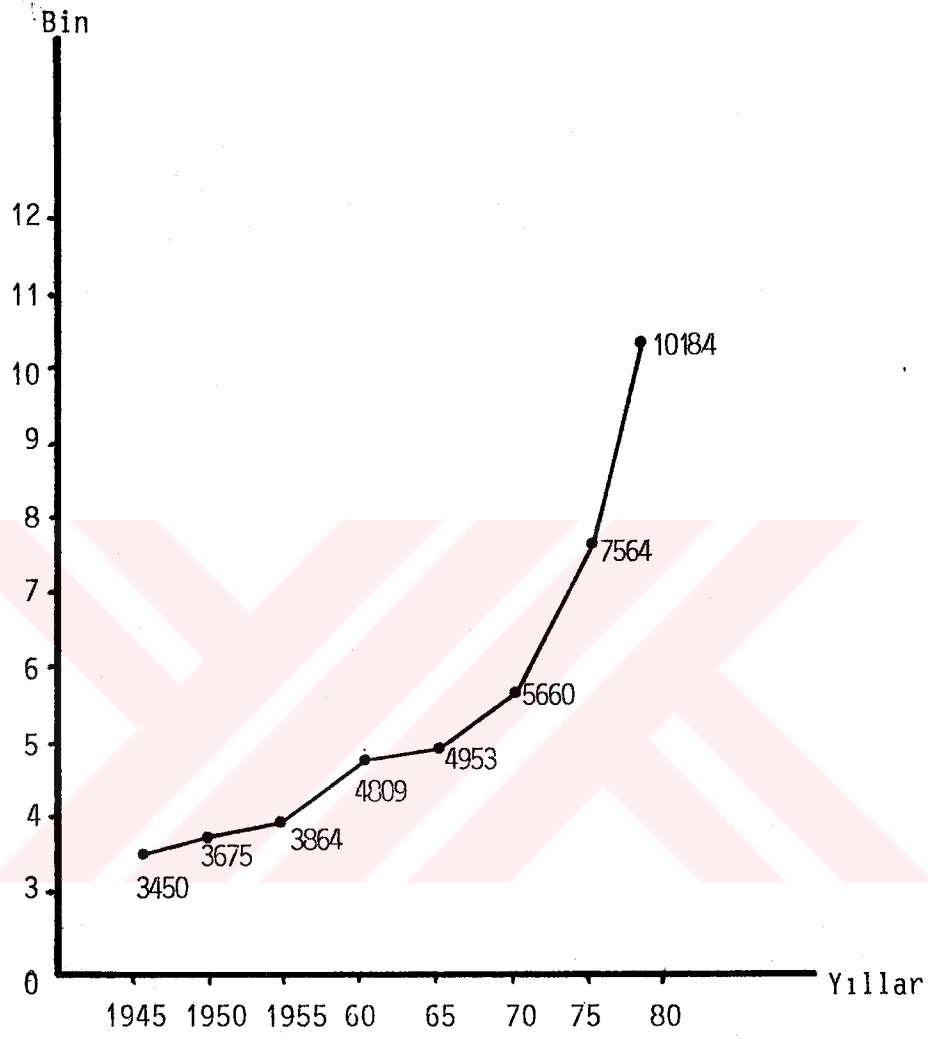
Fotoğ. 10: Torbalı yolu üzerindeki Çinili Kemer

c) Nüfus ve İdare :

İlçeye bağlı 4. bucak ve 29 köy vardır. Armutlu, Kızılca, Bağyurdu, Ören kendi belediyeleri ile yönetilen bucaklardır.

Cumhuriyet dönemine kadar yoğun bir sivil iskana sahne olmamış, sayfiye, tarım alanı ve askeri üs olarak kullanılmıştır. Cumhuriyet dönemi ile birlikte yerleşme başlamıştır. Buna bağlı nüfus artışı önceleri çok yavaş 1955 yılından sonra hızlanarak devam etmiştir. 1970 yıllarından sonra nüfus artışında sıçramalar görülmeye başlamıştır. Bu durum, endüstrileşme ve ona bağlı göçlerle açıklanabilir. 1980 sayımına göre, 10184'ü merkezde olmak üzere toplam 43489 kişi yaşamaktadır. Bunun büyük bir bölümü tarımla uğraşmaktadır. (Şekil 12)

Kemalpaşa'da ilk belediye örgütü 1875 yılında kurulmuştur. Önceleri belediye ve kaymakamlık otoritesi tek kişide toplanırken yerel yönetimlerin kurulması ile ayrılmıştır.

Şekil 12 : Kemalpaşa ilçe merkezinde yıllara göre nüfus artışı

Kemalpaşa'nın köyleri ve mahalleleri şu şekilde sıralanabilir:

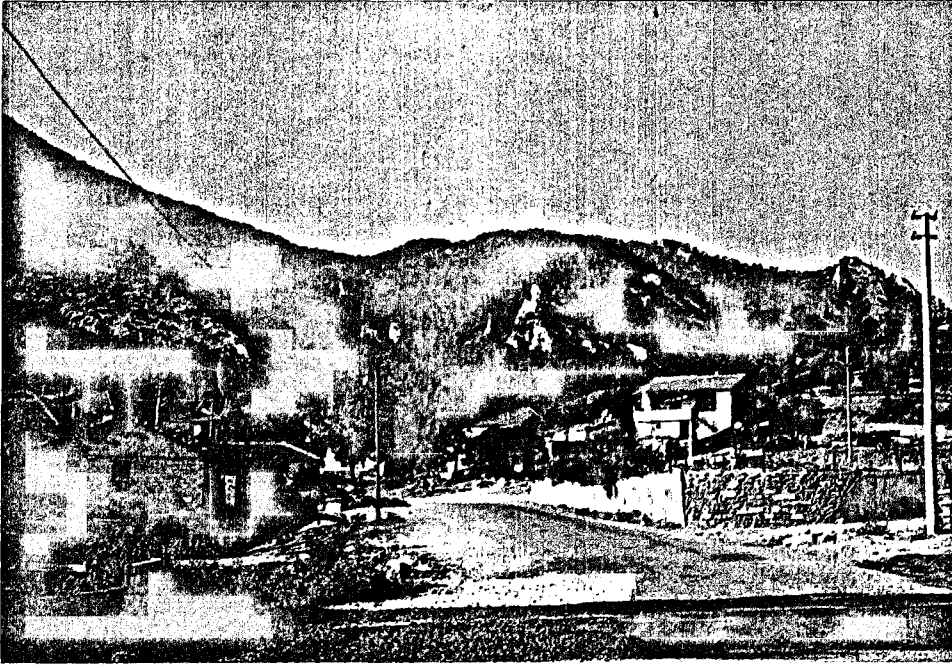
- İzmir- Ankara yolunun güneyinde:

- . Kızılızüm
- . Çınar
- . Kurudere
- . Vişneli
- . Dereköy
- . Gölyaka
- . Cumalı
- . Yeşil Mahallesi
- . Örnekköy
- . Savanda Mahallesi (Aşağı Kızılca)
- . Bayramlı
- . Yiğitler
- . Kamberler
- . Yeni Kurudere
- . Sarılar
- . Ovacık
- . Sinancılar
- . Yeşilyurt
- . Zeahmet
- . Gökçeyurt
- . Saruhanlı
- . Hamzibaba
- . Halilbeyli

(Fotoğ.11), (Fotoğ.12), (Fotoğ.13), (Fotoğ.14),

- İzmir-Ankara yolunun kuzeyinde:

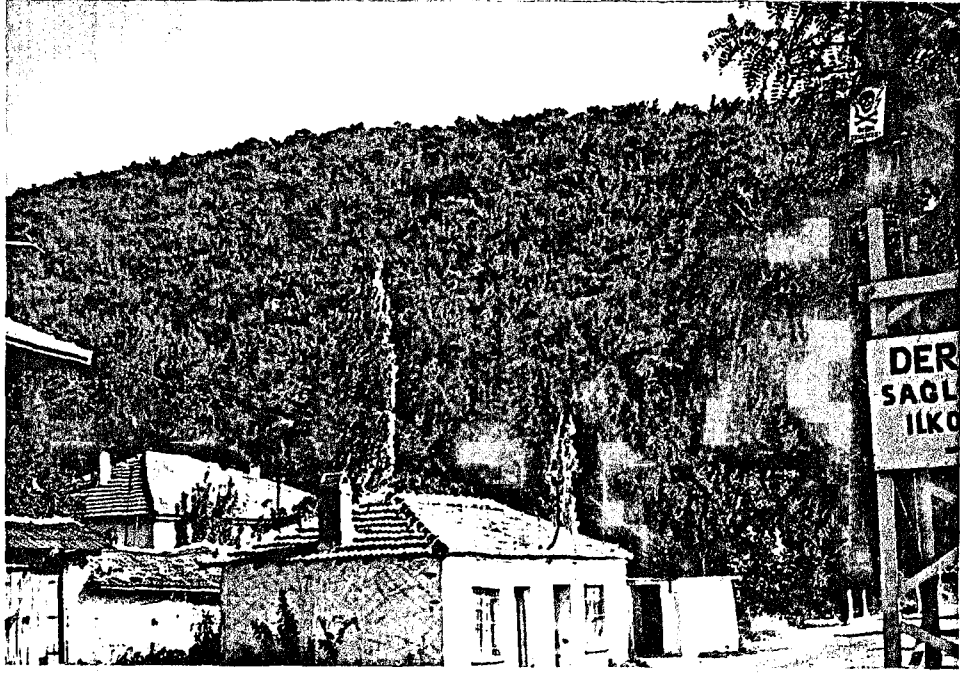
- . Ulucak
- . Damlacık
- . Kuyucak
- . Ansızca
- . Yenmiş
- . Sütçüler
- . Başpınar
- . Akalan
- . Cambel (Fotoğ.15), (Fotoğ.16),

Fotoğ. 11: Fon oluşturan panoramik görünümüyle ilgi çeken Vişneli köyü

Fotoğ. 12: Aşağı Vişneli'den Torbalı'ya doğru görünüş

Fotoğ.13: Çam ormanlarının hakim olduğu tepelerin eteklerinde kurulmuş
Dereköy

Fotoğ.14: Panoramik bir köy manzarası sergileyen Cumalı köyü

Fotoğ.15: Yukarı Kurudere köyünün ağaçlar arasından sergilediği güzel köy manzarası

Fotoğ.16: Beşpınar köyünden Kemalpaşa ovasına bakış

Köylerde geçim tarım ve hayvancılık ile sağlanmaktadır. Orman Bakanlığının işletmesi altındaki ormanlardan köylüler yararlanmamaktadır. Özellikle dağ köylerine Balkanlardan gelerek yerleşen halk, geleneksel hayvancılık uğraşısı yanısıra tarla tarımı ile de uğraşmaktadır.

Endüstriyel alanlara yakın kısımlarda ise köylerde geçim kaynakları değişime uğramaya başlamıştır. Fabrikaların işçi gereksinimi, özellikle Nif çayındaki kirlenmeden tarım topraklarının olumsuz etkilenmesi, sosyal yapının değişimini de birlikte getirmiştir. Ayrıca sanayi alanlarında çalışmak amacıyla yöre dışından gelenler yerleşerek mevcut köylerde nüfus artışına neden olmuştur.

d) Ekonomik Yapı :

İlçe ve çevre köylerin ekonomik yaşamı tarım, endüstri ve ormancılık üzerine kurulmuştur. Endüstri son zamanlarda gelişmiştir. Endüstriyel yapılar ovada ve ilçe içinde yer almaktadır. Tarımsal arazi mülkiyetleri çoğunlukla yöre halkındayken son zamanlarda dışarıdan gelen bazı şahıslara satışlarla endüstriyel kullanıma terkedilmişlerdir. Ekonomik faaliyetler için yörenin yeterli olmayan gücü, değişik yerlerden gelen geçici ve kalıcı insan gücü ile karşılanmaktadır.

Verimli tarım topraklarına sahip olan Kemalpaşa'da iklim ve ulaşımın yarattığı olanaklarla, tarımsal etkinlikler gelişmiş durumdadır. Tarım arazileri ve ilçe içindeki işletmeler küçük boyutlu olup 8500 kişiye hitap etmektedir. Arazi dağılımına bakıldığında 1.20 da. büyüklükte birimler çoğunlukta. 7929 ailenin toprağı 1-50 da., 99 ailenin toprağı daha büyüktür. Nüfusun büyük bir bölümü tarımsal işlerde çalışmaktadır. Bağcılık en yaygın olanıdır. Kapladığı alan bakımından bağları tarlalar, zeytinlikler, meyve bahçeleri izler.

Elde edilen gelir açısından da bağcılık başta gelmektedir. Hayvancılık dağ köylerinde görülür. Ağırlığı önceleri kıl keçileri oluşturmaktayken Orman Bölge Müdürlüğü, keçi zararlanmaları nedeniyle köylüyle muhalefete düşmüş ve orman alanlarına keçi girmesi yasaklanmıştır. Bu nedenlerle büyük baş hayvancılığa dönüş vardır. Hayvancılığın gelişmesi

için otlak arazi yeterli değildir. Doğal alanlarda arıcılık potansiyelinden yararlanılmaktadır.

Orman varlığı ilçe Orman İşletme Şefliği tarafından değerlendirilmektedir. Reçine üretimi, kesim, taşıma ve ağaçlandırma çalışmaları için gerekli işgücü, daha çok geçici olarak karşılanmaktadır. Bu işlerde 1500 kadar işçi çalışmaktadır.

Bu faaliyetler paralelinde, İzmir'e ulaşım bağlantısının kolaylığı, ticari faaliyetlerin gelişmesine olanak vermiştir. İlçede cuma günleri, bucaklarda ise diğer günlerde kurulan pazarlar yöreye ayrı bir canlılık kazandırmaktadır.

Nif çayının getirdiği bol kum, özellikle Akalan köyü ile Turgutlu sınırındaki Asmalı köprüye kadar çok miktarda kum ocağının oluşmasına yol açmıştır. Ancak ocaklar erozyona ve doğal yapının bozulmasına neden olmaktadır.

İlçeye elektrik 1952 yılında, içme suyu 1948 yılında bağlanmıştır. İlk imar planı 1955 yılında yapılmıştır.

Haberleşme olanakları yeterlidir. Merkezde ve Armutlu, Ören, Bağyurdu, Halilbeyli, Yukarı Kızılca, Ulucak'ta PTT şubeleri bulunmaktadır.

e) Turizm

Turizm faaliyetleri ekonomik açıdan önemli bir gelir getirecek durumda değildir. İlçe ve üzerindeki tarihsel, arkeolojik eser ve doğal güzellikler turist çekmekle beraber yoğun bir yabancı turist akımından söz edilemez. En çok turist alan yer, Manisa-Spil Dağı Ulusal Parkı'nın devamı olan Beşpınar köyü çevresidir.

Yöreye gelen turistlerin çoğunluğu bölgesel kaynaklıdır. Daha çok günübirlik kullanımlar söz konusudur. Yukarıda sözü edilen mesire yerleri, günübirlik turist akımına neden olmaktadır. Yiğitler köyü içindeki dere kıyısı, çınarıyla ünlü olup İzmir ve Turgutlu'dan gelen

turistlerle dolup taşmaktadır. Bu derenin yukarı kısımları, görülmeye değer niteliktedir.

Son yıllarda kentsel yaşamda doğaya özlem duyulması, Kemalpaşa çevresinde sayfiye evlerinin yapılmasına neden olmaktadır. Özellikle Savanda Kurudere mevkiinde bu tür yerleşimlerde artış izlenmektedir. Bu durum Savanda kaynağının varlığı ile bağlantılı olabilir.

f) Folklor :

Daha önce açıklanan nüfus hareketliliği nedeniyle ilçenin kendine özgü önemli bir folklorü olmamıştır. Genellikle köy düğünlerinde toplu oyundan çok ferdi oyunlar oynanır. Bu oyunlar Ege yöresinin Zeybek oyunlarıdır.

2) Ulaşım

Kemalpaşa İzmir'e 29 km mesafededir. Belkahve'den sonra, İzmir-Ankara karayolundan ayrılan 9 km.'lik bir yolla ulaşılır. Kemalpaşa'dan geçerek tekrar ara yolla birleşen bu yol, daha önce İzmir-Ankara güzergahı olarak kullanılmaktaydı. İlçenin doğusunda ikiye ayrılan yoldan kuzey doğuya yönelen bağlantı Parsa, Ören, Armutlu bucaklarına uğrayarak İzmir-Ankara yolu ile birleşmektedir. Güneydoğuya ayrılan Karabel üzerinden ilçenin köylerine de ulaşarak Torbalı'ya devam etmekte ve İzmir-Aydın yolu ile birleşmektedir.

Kemalpaşa'nın çevre il ve ilçeler ile, kendisine bağlı bucak ve köylerine olan ulaşımı süreklidir

3) Endüstriyel Alanlar

Kemalpaşa'da endüstrileşme, özellikle suya gereksinim nedeniyle Nif çayı ve kolları üzerinde; ulaşım kolaylığına bağlı olarak da karayolları çevresinde yoğunlaşmış bulunmaktadır.

Kemalpaşa ve çevresinde bulunan endüstriyel kuruluşlar;

- Gıda sanayii Cole - Pehlunya,

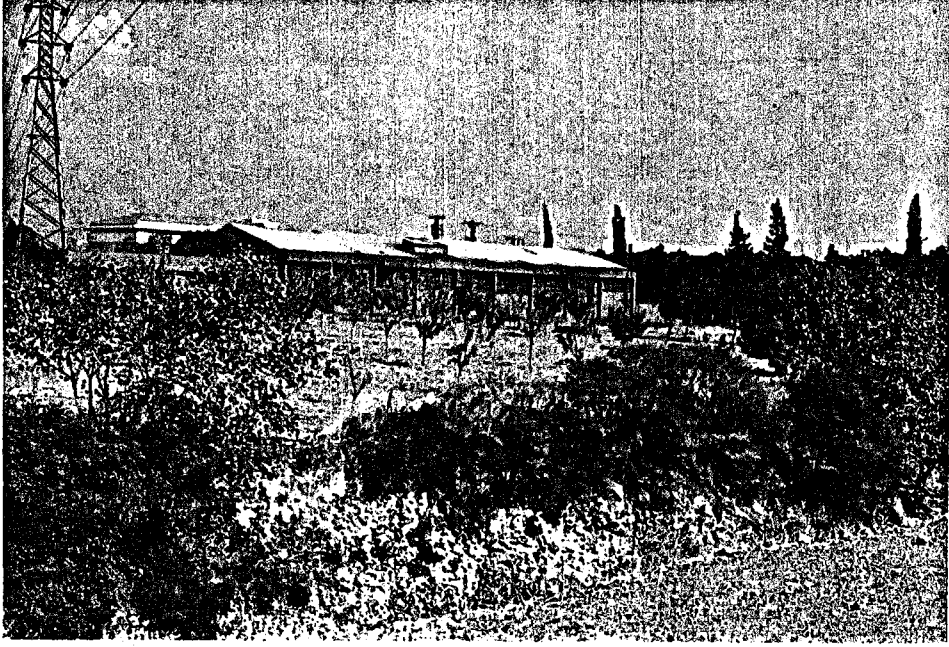
- Kağıt-mukavva ve ambalaj san.
- Tekstil sanayii
- Makina-oto yedek parça sanayii
- İnşaat sanayii
- Mermer seramik tuğla sanayii
- Kimya sanayii
- Dericilik sanayii

(Fotoğ.17), (Fotoğ.18), (Fotoğ.19) (Fotoğ.20).

Bunlar sırasıyla şu kesimlere yayılmışlardır.

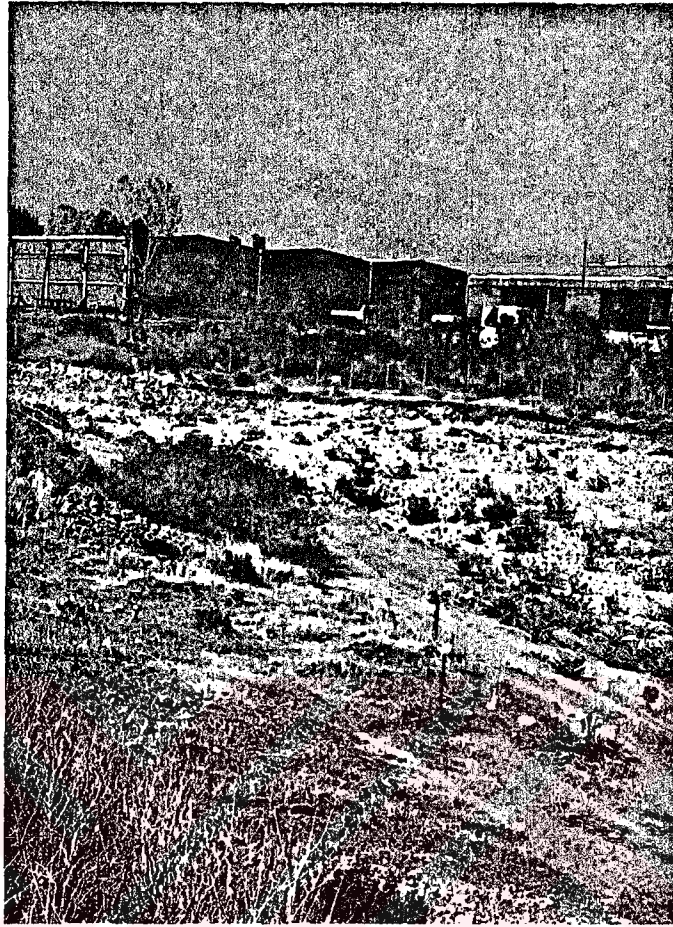
Fotoğ. 17: Kuyucak köyü girişinde Pınar entegre et tesislerinin neden olduğu hava kirliliği

Fotoğ. 18: Kemalpaşa - Ankara yol ayrımında Ak Maden fabrikasının doğayla uyumsuz görünümü.

Fotoğ. 19: Kemalpaşa yol ayrımında, mevcut fabrikalara elektrik enerjisi temin eden trafoların ortaya koyduğu kötü görüntüler

Fotoğ. 20 : Kızılüzüm yolu ayrımında düzensiz kurulmuş Efe Tarım fabrikası,

<u>Sanayi tesislerinin yeri</u>	<u>Sayısı</u>
<u>Ulucak köyü çevresi</u>	61
Ansızca " "	17
Kuyucak " "	5
Çınar " "	3
Kızılüzüm " "	3
Sütçüler " "	3
Akalın " "	2
Ankara Aydın yolu yeri	1

Görüldüğü gibi Nif çayının çıkış yeri olan Ulucak çevresi, endüstrinin en çok yoğunlaştığı kesimdir. Ayrıca buradaki sanayi türlerinin fazla kirlilik yaratan etkinliklerde bulunması dikkat çekicidir.

Kemalpaşa imar planında belirlenen işletmeler şunlardır.

- Et mamulleri
- Tavuk çiftliği
- Mantar üretimi
- Yem deposu
- Tarım ürünleri
- Un fabrikası
- Yem fabrikası
- Üzüm işletmesi
- Lokanta
- Fermantasyon tesisleri
- Zeytinyağı fabrikası
- Bisküvi fabrikası
- Su ürünleri sanayii
- Oto yedek parça ve pres döküm
- Makina ve çelik döküm konstrüksiyonu
- Keçe ve çanta sanayii
- Boya ve vernik sanayii
- Plastik Sanayi
- Çelik dövme sanayii
- Elektrik sanayii
- Isı sanayii
- Klima tesisi
- Ayakkabı imalat sanayii
- Prefabrik yapı elemanları sanayii
- Kereste imali
- Alüminyum sanayii
- Seramik üretimi
- Benzin satış istasyonları

Bu işletmelerin dağılımı şöyledir:

<u>İşletmenin yeri</u>	<u>Sayısı</u>
Ansızca	61
Akalan	8
Çınar	7
Kuyucak	6
Yenmiş	6
Kızılüzüm	6
Sütçüler	4
Çambel	2
Kemalpaşa/Yağlıcıbaşı	1
Kemalpaşa/Karpacık	1
Kemalpaşa/Torbalı yolu	1

Bunlar içinde tarımsal amaçlı tesisler çoğunluktadır.

2.2.3. İlçede Korumacılığı Olumsuz Yönde Etkileyen Faktörler :

Endüstri alanlarının seçiminde belirli ilkelerden yola çıkılmamasından kaynaklanan plansız ve denetimsiz gelişme, tarımsal alanların kaybına, çevre kirlenmelerine ve doğal dengenin bozulmasına neden olmaktadır. Endüstriyi besleyecek iş gücü nüfus hareketlerini, bu da ekonomik ve sosyal yapıda değişimleri beraberinde getirmektedir. Dışarıdan gelen iş gücü, gecekondulaşmaya yol açma, kaçak yapılaşma, arsa spekülasyonları, gecekonduların yamaçlara kadar yayılması sonucunu doğurmuştur. Bu durum bir yandan kent dokusunun görünümünü olumsuz yönde etkilerken, daha da önemli biçimde, doğal alanların bozulmasına ya da elden çıkmasına neden olan boyutlara ulaşmaktadır.

Tarımdan kaynaklanan sorunlardan biri de tarım ilaçları kullanımı ile ilişkileri toprak, su kirlenmesi ve yaban hayatı yönünden bu olgunun olumsuz sonuçlarının izlenmesidir.

Tarım ilaçlarının zararlarına eklenen denetimsiz avlanma Kemalpaşa yöresinin av kaynakları varlığında önemli bir azalmaya neden olmuştur.

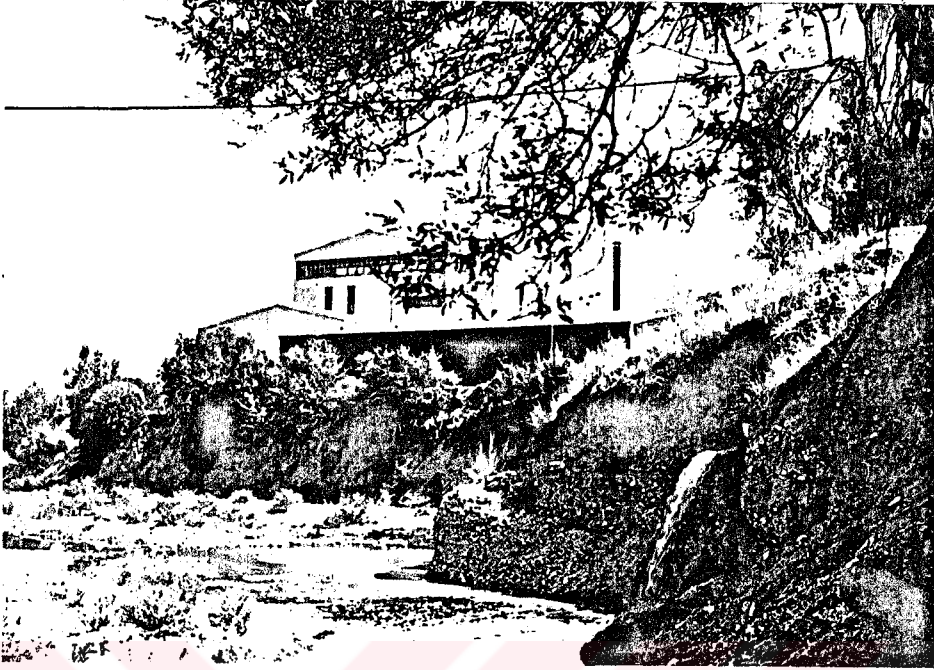
Orman köylerinde halkın geçim olanakları sınırlı ve yetersizdir. Dağlık, verimsiz arazide tarım ve hayvancılık, giderek yerini kredilerle desteklenen ahır hayvancılığına bırakmaktadır. Ayrıca orman işletmesine bağlı orman köylerine ekonomik katkı sağlamaktadır. Halkın ormandan usülsüz olarak odun temin etmesi, hayvan otlatma ve kasıtlı yangınlar ormanda önemli zararlar yaratmaktadır.

SARIOĞLU (1989)'na göre, Kemalpaşa ve çevresinde kirlenme sorunlarının başında Nif çayının kirlenmesi gerekmektedir. Toprakları verimli, yeraltı ve yerüstü kaynakları çok zengin olan yörede; son yıllarda endüstrinin ovayı işgal etmesi nedeniyle tarımsal özelliğın yitirmekte olduğu görülmektedir. Sulama amacıyla kullanılan yeraltı suları hızla kirlenmeye başlamış, Nif çayı çeşitli endüstriyel artıkların deşarj edildiğı bir kanalizasyona dönüşmüştür (Fotoğ. 21), (Fotoğ. 22), (Fotoğ. 23).

Yörede başta ağır makina sanayii, emaye ve metal, kimya, boya, deri, mermer, meşrubat, kağıt, mukavva, tekstil olmak üzere faaliyet gösteren kuruluşların çoğunda arıtma tesisi bulunmadığı ya da iyi çalışmadığı için Nif çayındaki kirlenmeden yeraltı suları da payını almaktadır.

Fotoğ. 21: Nif çayındaki kirlenme yer yer çıplak gözle izlenebilir boyuttadır.

Fotoğ. 22: Pakmaya ve Akdeniz Kimya fabrikalarının atık sularını Nif çayına boşaltması

Fotoğ. 23: Nif çayında suyun rengi kirliliğın boyutlarını ortaya koymakta.

Nif çayında aşırı derecedeki azot ve fosforun neden olduğu organik kirlenmenin ötesinde, endüstriden kaynaklanan fenol ve siyanür kirlenmesi de önemli boyutlara ulaşmıştır (Fotoğ.24), (Fotoğ.25).

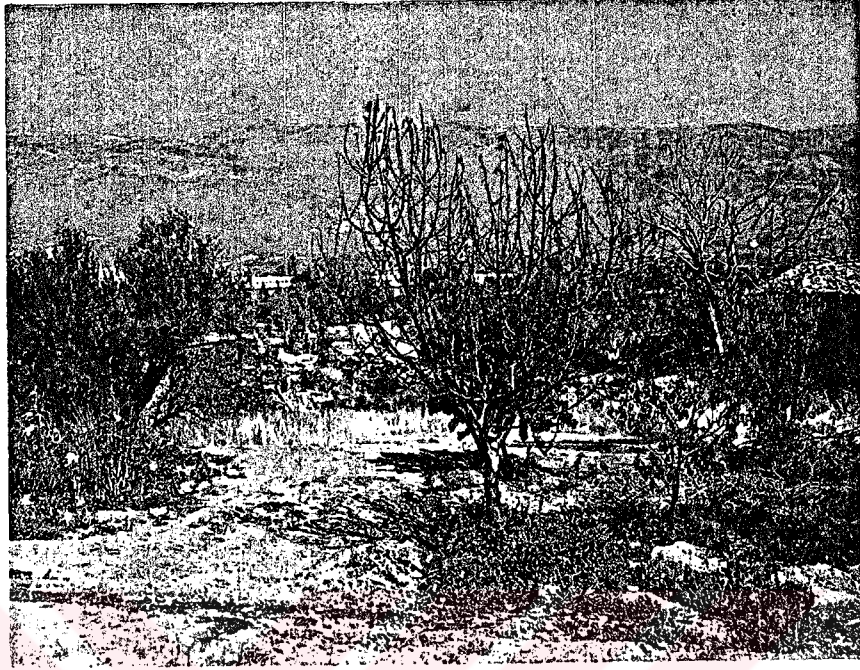
Bugün ovada; içme, sulama ve endüstri kuruluşları gereksinimi olan yeraltı suyundan güvenle çekilebilecek miktar 25×10^6 m./yıl'a erişmiştir. Sınır olarak beklenen bu değer nedeniyle ovada yeni kuyu açılması yasaklanmıştır.

Fotoğ. 24: Kızılüzüm köyü girişinde endüstri artıklarından etkilenen kiraz ağaçları

Sürekli olarak kum ve çakıl alınması ise Nif çayı yatağının doğal olarak genişlik ve derinliğini değiştirerek erozyona, sel taşkınlarına neden olmakta, ekolojik dengesini bozmaktadır.

1970'li yıllardan sonra endüstri tesislerinin plansız bir biçimde yerleşmelerini ve gelişmesini engelleyerek belirli bir bölgede lokalize etmek, 1. sınıf tarım topraklarının elden çıkmasını önlemek

Fotoğ. 25: Sütçüler köyü yol ayrımı ile Kemalpaşa ilçesi arasında, Nif çayında yapılan sulamanın görülen etkileri.

amacıyla Bayındırlık ve İskan Bakanlığı konuyu ele almış, 1/5000 ölçekli Kemalpaşa Nazım Planını 21 Ocak 1985 tarihinde onaylayarak yürürlüğe sokmuştur. Kemalpaşa Belediyesinin 1986 ocak ayından başlayarak uygulamaya koyduğu nazım planda, plan öncesinde kurulup faaliyete geçmiş olduğu halde kalan birkaç endüstri kuruluşu imara alınmış; yeni sanayi alanlarının açılmasına ilişkin talepler reddedilmiştir. Bu konuda belediye aleyhinde İdari Mahkemesi ve Danıştay'a açılmış davalar bulunmaktadır.

Kemalpaşa Belediyesi, yeni sanayi tesislerinin kurulma isteklerine karşı sürekli mücadele vermektedir.

Yine İzmir-Kemalpaşa Belediyesi Fen İşleri Müdürlüğünün 988 sayılı ve 1986 tarihli raporuna göre, Nif çayına deşarj edilen sıvı ve katı atıklar koku ve haşere oluşumuna yol açmaktadır. Bu durumun sürmesi

halinde çay tamamen anaerobik ortama dönüşecektir.

Çaydaki bu kirlenme 2000'li yıllarda rezerv kaynak olarak kullanılabilir olacak olan bu kaynağın elden çıkmasına neden olacaktır.

2.2.4. İlçede Koruma Kararı Alınan Bazı Değerler

Kemalpaşa'da korunması gereken doğal ve tarımsal alanlar yanısıra arkeolojik alanlar bulunmaktadır. İzmir Arkeoloji Müzesi, Röleve ve Anıtlar Müdürlüğü tarafından yapılan çalışmalarla yörenin sit potansiyeli ortaya konmaya çalışılmıştır. Buna göre, derecelendirilerek tescillenmesi önerilen alan ve kalıntılar dışında sınırları belirleyen geniş bir alanın arkeolojik ve doğal sit olarak korumaya alınması önerilmiştir. Batıda Belkanve, Ulucak köyü, kuzeyde Manisa dağı yamaçları, doğuda Turgutlu ilçe sınırı, güneyde Nif dağı üzerinden geçecek şekilde sınırlanan alan. 3. derecede arkeolojik ve doğal sit olarak önerilmektedir. Bu sınırlar içinde yer alan Karabel Kabartması, Armutlu yakınlarındaki Çifte tepeler, Çataltepe, Şeytan tepesi tümülüsleri ile Parsa yakınlarındaki bir tepecikte bulunan kalıntılar, 1. derecede korunacak arkeolojik alanlar olarak önerilmektedir. Yine Parsa Bucağı ile diğer bazı köylerin arkeolojik sit potansiyelleri üzerinde durulmaktadır. İlçe içinde yer alan saray ve kale gibi yapı kalıntılarının ise, yakın çevresi ile birlikte 1. derecede korunacak anıt olarak tescili öngörülmektedir.

2.2.5. Araştırma Alanında Sınıflandırma Kriterleri

Hazırlık Çalışmaları

Değerlendirme hazırlık çalışmalarını yönlendiren "Doğa Koruma Alanı Değerlendirme Formu "DKADF" (Tablo 8)'nun içerdiği kaynak değerleri ve alabilecekleri maksimum puanlar, alanın değerlendirilmesinde etkili olan kriterleri oluşturmaktadır. Alan 2x2 km²'lik plankarelere ayrılmış ve her biri üzerinde ayrı ayrı değerlendirme yapılmıştır (Şekil 3).

Yapılan bu değerlendirmeler sonucu, kaynakların puanlandırılmasında şu ilkelere hakeret edilmiştir:

- Araştırma alanında kültürel kaynakların bulunması nedeniyle doğal kaynaklar 45 puan üzerinden değerlendirilmiştir.

- Doğal kaynakları oluşturan fiziksel kaynaklar, biyolojik kaynakların da bulunması nedeniyle 15 puan üzerinden değerlendirilmiş ve hidrolojik özellikler koruma önceliğine göre sıralanmıştır. Bunlar toplam 5 puan üzerinden değerlendirilmiştir. Alan üzerinde bulunmayan özelliklerin puanları diğerlerine eklenmektedir. Araştırma alanı ve çevresinde sulak alanlar, deniz ve göl kıyısı olmadığı için akarsu ve dere kenarları öncelik sırasına göre 5 ve 3 puan üzerinden değerlendirilmiştir. Kuru derelerin bulunduğu plankarelere 2 puan verilmiştir. Jeolojik ve jeomorfolojik özellikler her alanda ayrı değerlendirme puanı alacaktır. Araştırma alanında jeolojik açıdan yaşamsal önem taşıyan alanlar 5 puan üzerinden değerlendirilmiştir.

Araştırma alanında denizden yüksekliğe göre verilen puanlar, denizden yükseklik arttıkça azalmaktadır. Çünkü, yüksek yerler antropojenik etkilere daha az maruz kaldıklarından, koruma öncelikleri de daha alçak alanlara göre azalmaktadır.

- Biyolojik kaynaklar başlığı altında verilen doğal kaynaklar, flora ve fauna özelliklerini yansıtmaktadır. Bunlar, doğa koruma alanı değerlendirme formunda belirtilmiştir. Bitki örtüsü özelliklerine göre değişiklik gösteren alanlarda planlama, arazi gözlemlerine dayanılarak yapılmıştır. Araştırma alanında fiziksel kaynakların bulunması nedeniyle toplam 20 puan üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Özelliği nedeniyle korunması gereken ormanlık alanlar veya orman ekosistemlerini örnekleyen alanlar, ender, tek, endemik ya da tehlike altındaki türleri içeren alanlar ve bitki örtüsü özelliği açısından değişiklik gösteren alanların bulunması puanlama sistemini etkilemiştir.

- Estetik açıdan değer taşıyan alanlar panoramik görünüm, güzel görünüm ve vistalar, alanın genel estetik değeri; arazi gözlemleri ve çekilen fotoğraflar ile belirlenmiş ve değerlendirilmiştir.

- Kültürel kaynaklar, doğal kaynakların olması nedeniyle toplam 25 puan üzerinden değerlendirilmiştir. Alanda tarihsel, arkeolojik ve diğer kültürel kaynaklar mevcuttur.

- Rekreatyonal kaynaklar ile eğitim öğretim ve araştırma alanı olarak kullanılmaya uygun alanların değerlendirilmesinde şu nitelikler göz önünde bulundurulmuştur. Rekreatyonal amaçlı kullanım alanlarında bir ya da daha fazla rekreatyonal etkinliği içermeye göre puanlama yapılmıştır. Araştırma alanında her rekreatyonal kullanım için 3 puan verilmiş, bu puanların toplamı, her plankarenin rekreatyonal kaynak değerini oluşturmuştur.

Eğitim, öğretim ve araştırma alanı olarak kullanılmaya uygun alanlarda ulaşılabilirlik açısından değerlendirme puanı verilmiştir. Bu alanlar doğal ve kültürel açıdan özellik gösteren alanlardır. Bazı birimlerde ulaşım güçlüğü ya da olanaksızlığı öğretim ve araştırma yapma olanağını ortadan kaldırmaktadır. Bu kriter için 10 puan üzerinden değerlendirme yapılmıştır. Ulaşımın mümkün olmadığı alanlar (0) puan üzerinden değerlendirilmiştir.

DKADF'nda belirtilmiş olan antropojenik etkiler olumsuz değerlendirme puanı getirmektedir. Antropojenik açıdan karayolu, endüstriyel alanların çevreye olumsuz etkileri dikkate alınarak puanlama yapılmıştır. Araştırma alanı ve çevresinde su kirliliği gürültü, bakımsızlık, hava kirliliği ve diğer olumsuz etkiler belirlenmiş, her olumsuz etki için (-2) değerlendirme puanı verilmiştir. Puanların toplamı, her plankare için toplam değerlendirme puanını vermektedir.

Yukarıda açıklanan değerlendirme ölçüt ve kriterlerine göre yapılan arazi gözlemleri ve değerlendirme çalışmalarında puanlar DKADF'na işlenmiştir.

Değerlendirme Çalışmaları

Bir önceki konuda sözü edilen değerlendirme kriterleri "Doğa Koruma Alanı Değerlendirme Formu"ndaki (Tablo 8) gibi ayrıntılandırılarak verilebilir.

Bu formda her kriterin altında görülen DP, Değerlendirme Puanı, yukarıda sözü geçen kaynak değerlerini; EP=Ek Puan ise, olmayan kaynak

Tablo 8: Doğa Koruma Alanı Değerlendirme Formu

DOĞA KORUMA ALANI DEĞERLENDİRME		OE	EP	FORMU (DKADF)	DP							
A	DOĞAL KAYNAKLAR	Aa	FİZİKSEL KAYNAKLAR	Aa I								
				Hidrolojik özellikler (Koruma önceliğine göre)	5	10	Aa I 1 Sulak alanlar	5				
							Aa I 2 Deniz kıyısı	4				
							Aa I 3 Göl kıyısı	3				
							Aa I 4 Akarsu kıyısı	2				
							Aa I 5 Dere kıyısı	1				
							Aa II 1 Çaglayan, mağara, fay, fiyort, kıyı, koy, lapa, lavas, lavanta, kiler, okden, polye, d. bazalt	3				
							Aa II 2 Jeolojik açıdan, yaşamsal önem taşıyan alanlar	2				
							Aa III 1 0 - 150m.	5				
							Aa III 2 150 - 500m.	4				
							Aa III 3 500 - 1000m.	3				
							Aa III 4 1000-1500m.	2				
							Aa III 5 1500-2000m.	1				
				DP 15	EP 20							
				A	DOĞAL KAYNAKLAR	Ab	BİYOLOJİK KAYNAKLAR	Ab I				
Özelliği nedeniyle korunması gereken orman alanları veya orman ekosistemlerini örnekleyen alanlar (Koruma önceliklerine göre)	5	10	Ab I 1 Alanın % 20'si					2				
			Ab I 2 Alanın % 40'ı					4				
			Ab I 3 Alanın % 60'ı					6				
			Ab I 4 Alanın % 80'ı					8				
			Ab I 5 Alanın % 100'ü					10				
			Ab II Ender, tek, endemik ya da tehlike altındaki türleri içeren alanlar					5				
			Ab III Korunması gereken habitatlar, ekosistemler, bryosonlar, doğa tarihinin ve doğal mirasın üstün örnekleri					5				
			Ab VI									
			Bitki örtüsünün özellikleri açısından değişiklik gösteren alanlar (Koruma önceliğine göre)					5	10			
			Ab IV 1 Ağaçlık, çalılık, çayrılık					10				
			Ab IV 2 Yatmaz ağaçlık ve çalılık					8				
			Ab IV 3 Çalılık, çayrılık, seyrek ağaçlık					6				
			Ab IV 4 Çayrılık, seyrek ağaçlık					4				
			Ab IV 5 Çayrılık, seyrek çalılık					2				
			Ab IV 6 Tamamen çıplak alanlar	0								
DP 20	EP 15											
A	DOĞAL KAYNAKLAR	Ac	ESTETİK KAYNAKLAR	Ac I								
				Görsel nitelikler (Koruma önceliğine göre)	10		Ac I 1 Panoramik görünüm	10				
							Ac I 2 Güzel görünüm ve vistalar	7				
							Ac I 3 Alanın genel görsel estetik değeri	4				
				DP 45	EP 25							
				B	KÜLTÜREL KAYNAKLAR	Bb	DİĞER KÜLTÜREL KAYNAKLAR	Ba I Tarihsel ve arkeolojik yer ve objeler				
								Bb I Mimari ve sanatsal				3
								Bb II Antropolojik, etnografik, sosyolojik				2
								Bb III				
								Tarımsal (Koruma önceliğine göre)	10	5	Bb III 1 Alanın % 20'si	2
											Bb III 2 Alanın % 40'ı	4
											Bb III 3 Alanın % 60'ı	6
											Bb III 4 Alanın % 80'ı	8
											Bb III 5 Alanın % 100'ü	10
								DP 25	EP 15			
C	REKREASYONEL YONEL KAYNAKLAR	Ca	REKREASYONEL AMAÇLA KULLANILAN / KULLANILMAYA UYGUN OLAN ALANLAR					Ca 1 Mesire yerleri				
								Ca 2 Törel, geleneksel amaçla kullanılan alanlar				3
								Ca 3 Festival alanları				3
								Ca 4 Av alanları				3
								Ca 5 Sportif faaliyetlerin yapıldığı alanlar				3
				Ca 6 Sayıye yerleri				3				
				Ca 7 Günübirlük kullanım alanları				2				
				DP 20	EP 10							
				D	EĞİTİM-ÖĞRETİM ARAŞTIRMA ALANLARI	Dab	UZUN SURELİ ARAŞTIRMA ALANLARI	Dab				
								Eğitim, öğretim ve araştırmaya uygun alanlar (Ulaşılabilirlik) (Koruma önceliğine göre)	10	20	Dab 1 1 - 10 Dakika	10
											Dab 2 11 - 20 Dakika	9
											Dab 3 21 - 30 Dakika	8
											Dab 4 31 - 40 Dakika	7
											Dab 5 41 - 50 Dakika	6
											Dab 6 51 - 60 Dakika	5
			Dab 7 61 - 70 Dakika					4				
			Dab 8 71 - 80 Dakika					3				
			Dab 9 81 - 90 Dakika					2				
			Dab 10 91 - 100 Dakika					1				
DP 10	EP 5											
E	OLUMSUZ ETKİLER	Ea	ANTROPÖENİK ETKİLER					Ea 1 Hava kirliliği				
								Ea 2 Bakımsızlık				-2
								Ea 3 Su kirliliği				-2
				Ea 4 Gürültü				-2				
				Ea 5 Diğer olumsuz etkiler				-2				
				DP 0 (Min-10)	EP 0							

DP DEĞERLENDİRME PUANI
EP EK PUAN

değeri yerine verilen ya da verilmesi gereken puanı göstermektedir.

Araştırma alanında yapılan gözlemler, konuyla ilgili uzmanlarla yapılan görüşmeler ve literatür incelemesine göre belirlenen kriterler, verilen puanların "DKADF" na işlenmesi ve değerlendirilmesi sonucunda plankarelere dağılımı Tablo 9 , Tablo 10 , Tablo 11 ', de gösterilmiştir.

Ayrıca kriterlerin ve puanların herbir plankaredeki dağılımı, ayrı ayrı belirlenerek ortaya konmuştur (Şekil 13 , Şekil 14 , Şekil 15 , Şekil 16 , Şekil 17 ,Şekil 18 ,Şekil 19).

Değerlendirme sonuçlarına göre alan, doğa koruma öncelikleri dikkate alınarak sınıflandırılmıştır. Bu sınıflandırma olumsuz etkiler dikkate alınarak ve dikkate alınmadan olmak üzere ayrı ayrı yapılarak aradaki fark ortaya konmaya çalışılmıştır (Şekil 20 , Şekil 21).

Daha sonra mevcut kullanımlarla ilgili öneriler getirilmiştir.

2.2.6. Elde Edilen Toplam Değerlere Göre Alanın Sınıflandırılması

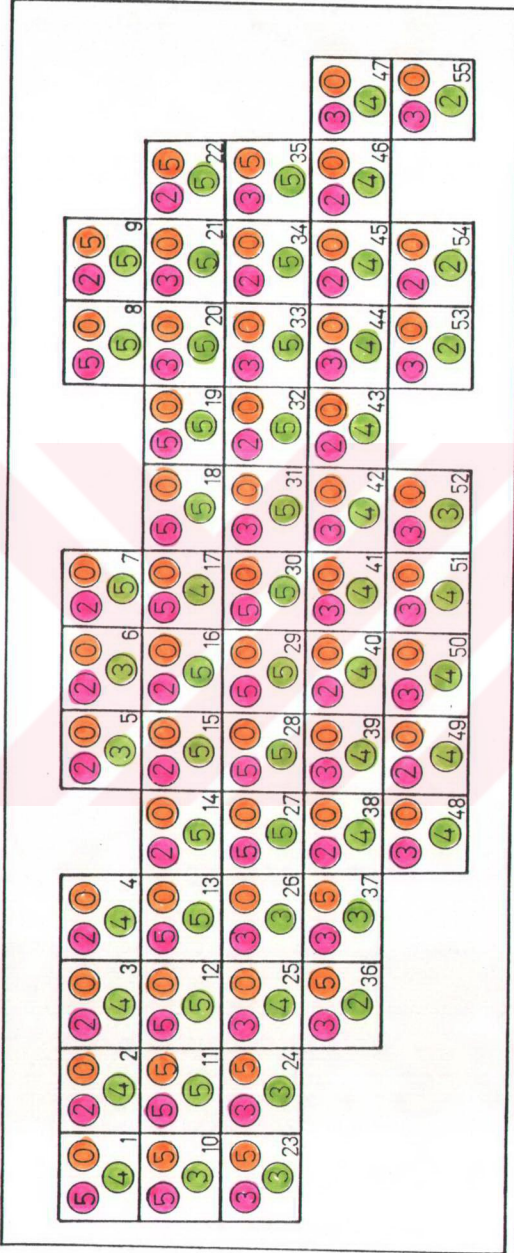
Elde edilen toplam değerlere göre alanın sınıflandırılmasına iki farklı açıdan yaklaşılmıştır. İlk olarak alanda hiçbir olumsuz etkinin bulunmadığı varsayılmıştır. Bu durumda araştırma alanında;

En yüksek toplam puan : 83

En düşük toplam puan : 25 olarak ortaya çıkmıştır.

Bu değerlere göre doğa koruma öncelikleri açısından yapılan sınıflandırma aşağıdaki biçimde belirlenmiştir.

	%
1. Derecede Öncelikli Doğa Koruma Alanı	72-83 puan
2. Derecede Öncelikli Doğa Koruma Alanı	60-71 puan
3. Derecede Öncelikli Doğa Koruma Alanı	48-59 puan
4. Derecede Öncelikli Doğa Koruma Alanı	36-47 puan
5. Derecede Öncelikli Doğa Koruma Alanı	24-35 puan

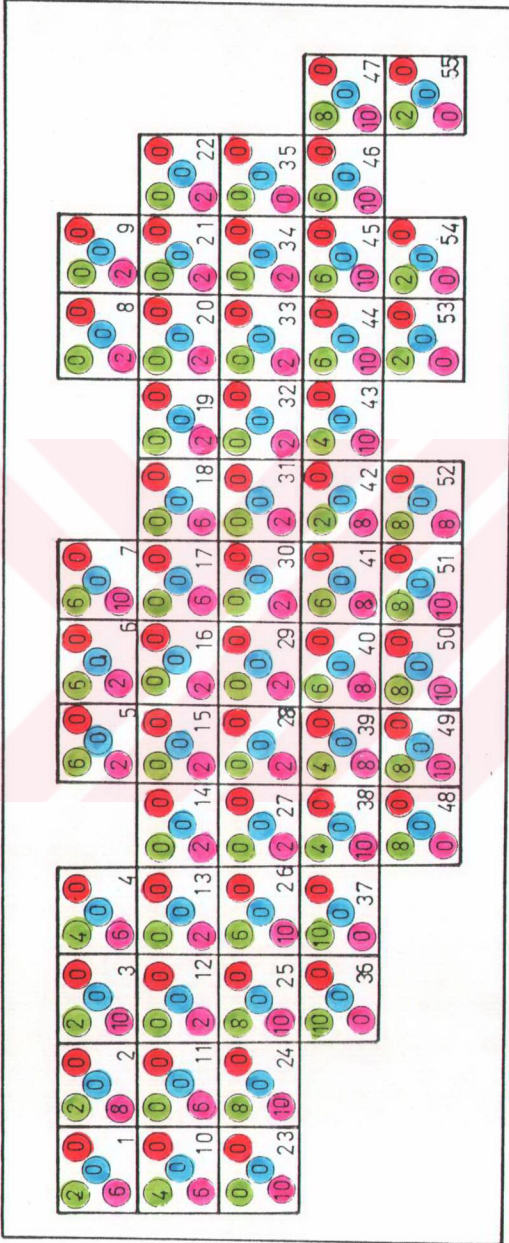

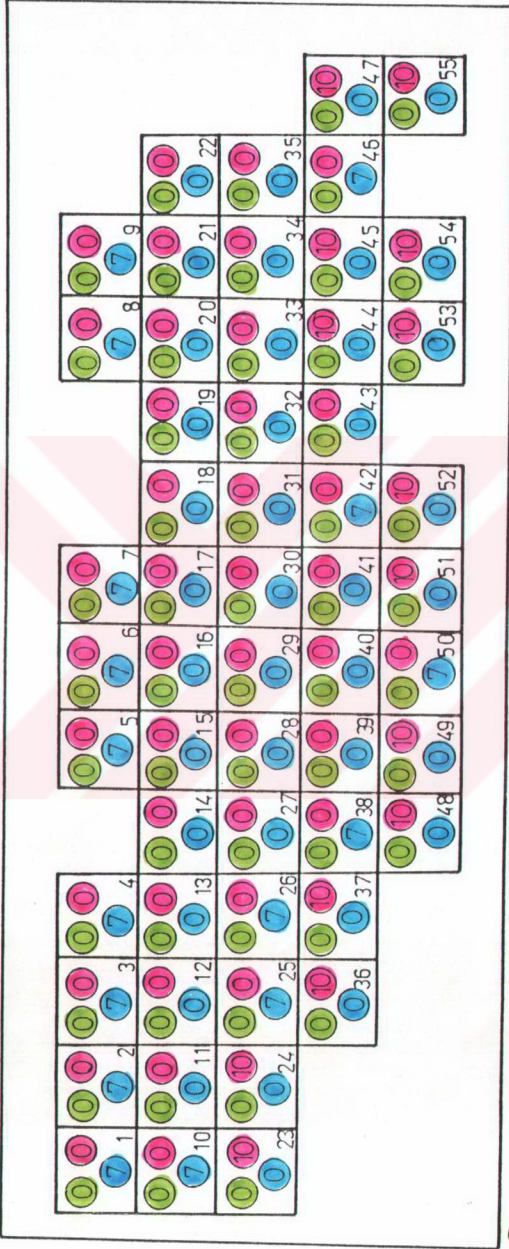
● Hidrolojik özellikler

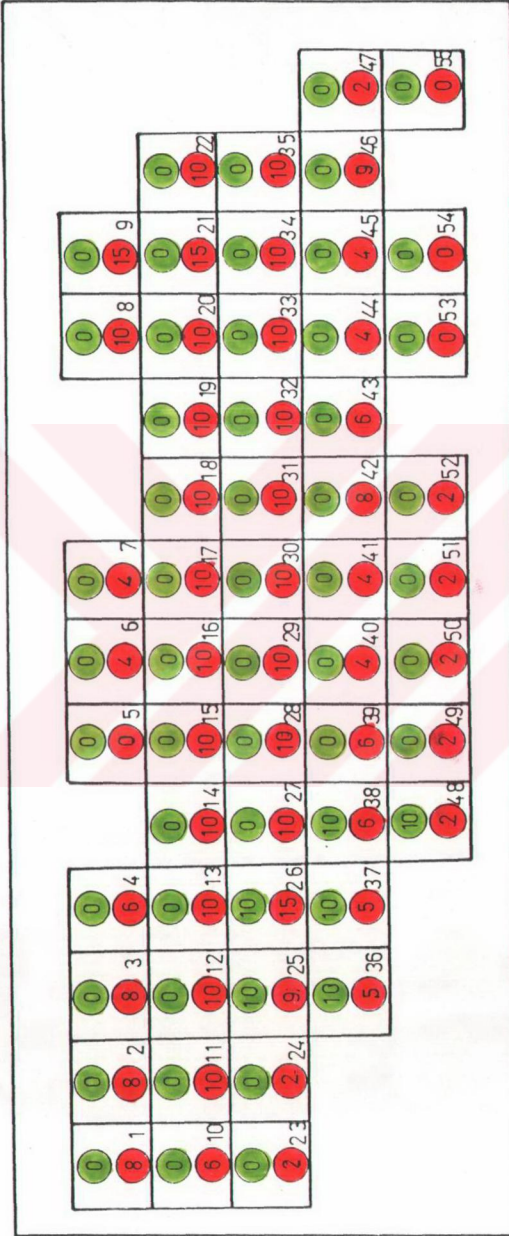
● Jeolojik ve jeomorfolojik özellikler

● Denizden yükseklik

Şekil 13 : Fiziksel kaynak değerlerinin plankarelere göre dağılımı

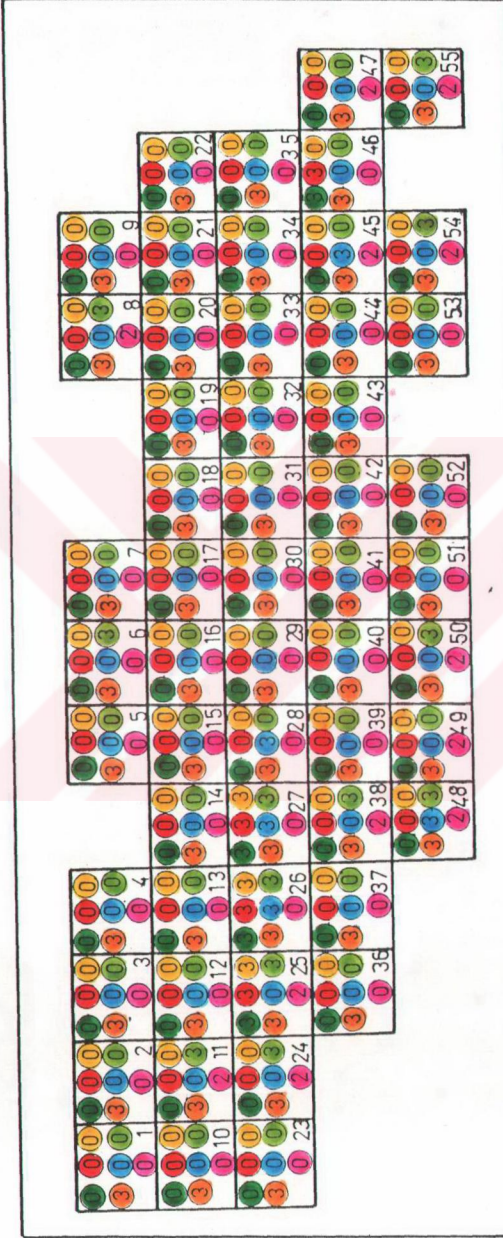

● Tarihsel ve arkeolojik

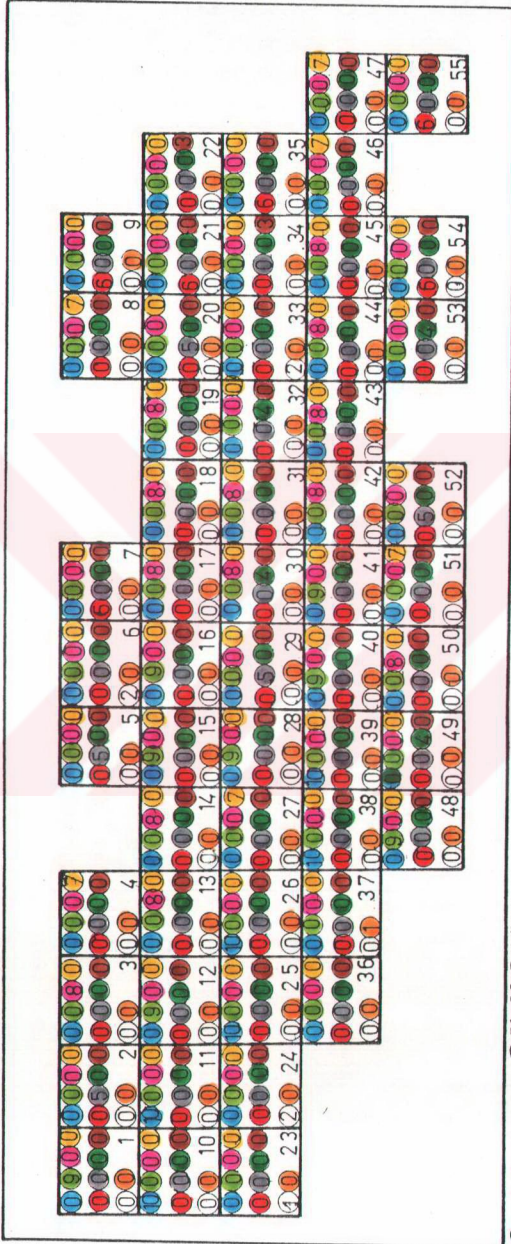
● Diğer kültürel kaynaklar

Mimari ve sanatsal
Antropolojik-etnografik,sosyolojik
Tarımsal

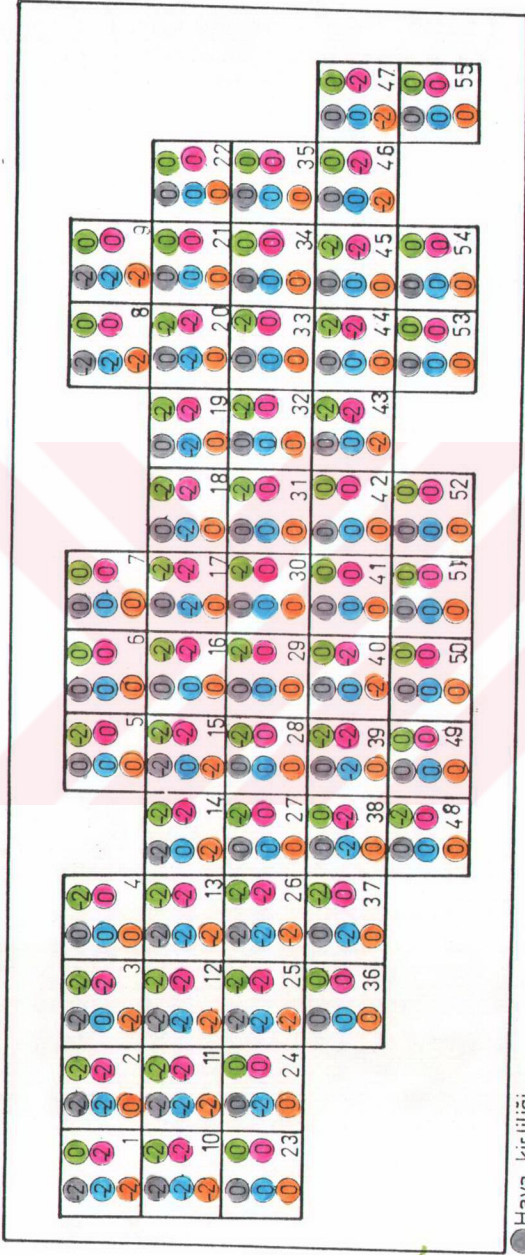
Şekil 16 :Kültürel kaynak değerlerinin plankarelere göre dağılımı

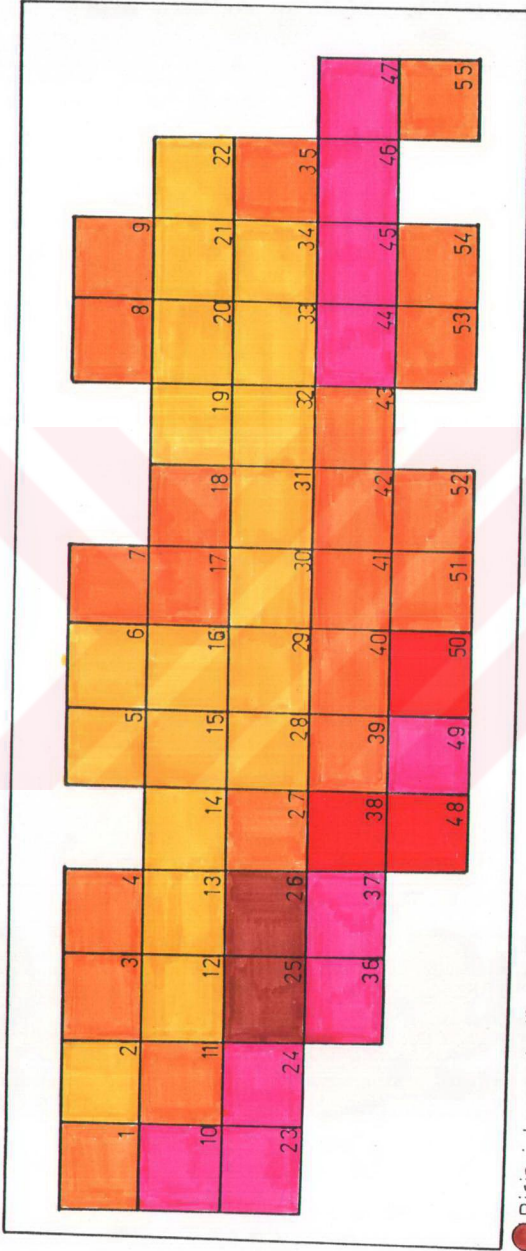
Şekil 17:Rekreasyonel alanlara ait değerlerin plankarelere göre dağılımı

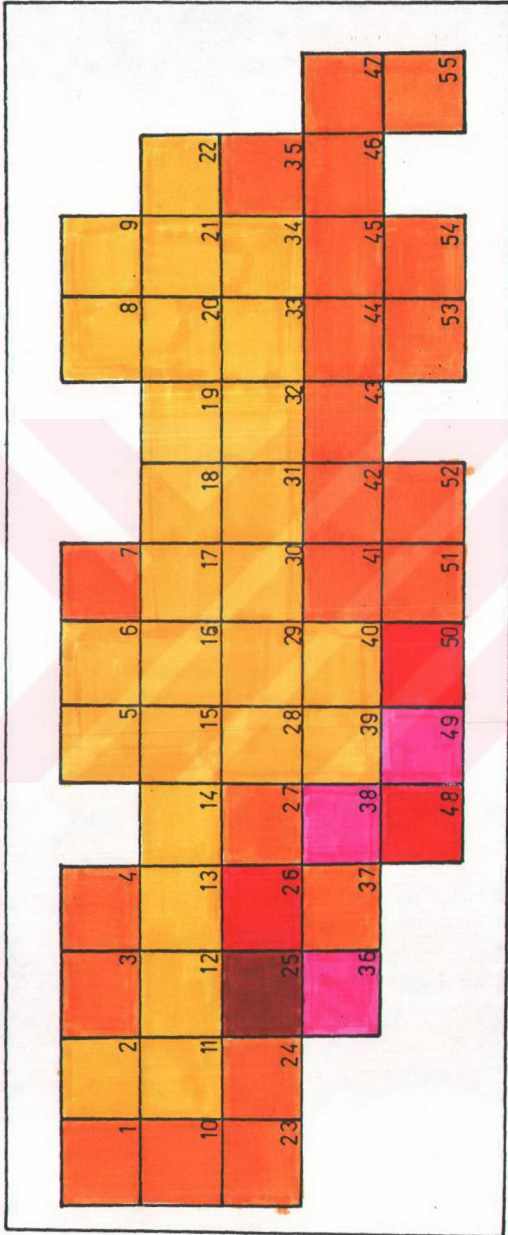
Şekil 18: Eğitim, öğretim ve araştırmaya uygun alanlara ait değerlerin planktonlara göre dağılımı

Şekil 19: Olumsuz etkilere ait değerlerin planketelere göre dağılımı

Şekil 20: Olumsuz Etkilerin Bulunmadığı Varsayılarak Alanın Koruma Önceliklerine Göre Sınıflandırılması

- Birinci derecede öncelikli doğa koruma alanı
- İkinci derecede öncelikli doğa koruma alanı
- Üçüncü derecede öncelikli doğa koruma alanı
- Dördüncü derecede öncelikli doğa koruma alanı
- Beşinci derecede öncelikli doğa koruma alanı
-

Şekil 21: Olumsuz Etkiler Dikkate Alınarak Alanın Koruma Önceliklerine Göre Sınıflandırılması

Belirlenen sınıfların plankarelere dağılımı Şekil 20 'de gösterilmiştir.

İkinci yaklaşımda var olan olumsuz etkiler dikkate alınarak değerlendirme yapılmış ve şu sonuçlar elde edilmiştir. Bu durumda en yüksek puan 73'e, en düşük puan 21'e düşmüş, öncelik derecelerinin plankarelere dağılımında ortaya çıkan değişiklikler nedeniyle bazı plankarelerde öncelik sıralamaları değişmiştir.

Bu değerlendirme sonuçlarının plankarelere dağılımı Şekil 21'de gösterilmiştir.

İki şeklin karşılaştırılmasından (Şekil 20 ve Şekil 21) şu sonuçlara varılmaktadır.

- 1) Olumsuz etkilerin neden olduğu sınıflandırmadaki değişimler, özellikle Nif çayı ve transit yol çevresinde görülmektedir. Böyle bir sonuç, özellikle buralarda yoğunlaşmış olan sanayi kuruluşları ve yerleşim alanlarının çevre üzerinde baskılarını açıkça belirtmesi bakımından ilginçtir.
- 2) Yol kenarlarından uzaklaştıkça bu etkilerin azalması nedeniyle öncelik sıralamasında yükselme gözlenmektedir.
- 3) Öncelik açısından en yüksek değeri alan plankareler arkeolojik ve jeolojik önem taşıyan değerlere sahip alanları içerdiğinden ek puan kazanmaktadır.
- 4) Hazırlanan doğa koruma alanı değerlendirme formunda alanın hangi kaynak değerleri açısından puan kazandığı açıkça görülmektedir. Buna göre alana getirilecek aktivitelerin türü ve niteliği hakkında karar verilebilecektir.
- 5) Bu sınıflandırma sistemi mevcut arazi kullanımlarının araştırma alanı üzerindeki etkilerini ortaya koymaktadır.
- 6) Bu sisteme göre şu sonuçlar elde edilmiştir. Henüz çok yoğun yerleşime açılmamış olan, bu nedenle fazla antropojenik etki almayan doğal alanlar öncelik açısından ilk sıralardadır. Kemalpaşa ilçesi ve çevresi-

nin yüksek öncelik dereceli sınıfa girmesi, tarihsel ve arkeolojik kaynak değerlerine, mesire yerlerinin varlığına bağlıdır. Nif dağıının düşük öncelikli görülmesi ulaşım zorluğu ile Orman Bölge Müdürlüğünün koruması altında olmasındandır. Ancak, diğer orman alanlarına göre yüksek öncelikli oluşu sahip olduğu tarihsel ve arkeolojik değerler ile zengin su kaynaklarını içeren jeolojik yapısından kaynaklanmaktadır.

7) Yüksek alanlara ve orman içlerine ulaşma olanağı bulunan yöreleri içeren plankareler ulaşılamayan ormanlık ve yüksek alanlardan daha yüksek koruma önceliği almıştır.

8) Bu sisteme göre sınıflandırılan alanlara genel arazi ilkeleri uygulamak beklenen yararı sağlamamaktadır. Çünkü, her alan kendi içinde farklılık göstermektedir. Bu farklılık; arazi kullanım biçiminden, içinde yaşayan insanların sosyo ekonomik yapısından, alanın coğrafik ve biyocoğrafik özelliklerinden ayrıca, tarihsel geçmişinden kaynaklanabilir. Bu bakımdan elde edilen verilere dayanarak herbirine özgü koruma hedeflerini belirlemek gerekir.

9) Yukarıdaki açıklamalar ışığında şöyle bir değerlendirme yapılabilir: Kemalpaşa sınırları içinde zaten korunmakta olan yüksek bölgelerdeki ormanlık kesim dışında kalan alanlar, endüstrileşmenin ve buna bağlı nüfus artışının etkisiyle gittikçe doğal niteliklerini kaybetmektedir. Bu nedenle doğal koruma öncelikleri açısından alt sıralarda görülmektedir. Araştırma alanında endüstri alanları 5. derecede öncelikli, yerleşim alanlarının bulunduğu bölgeler 4. derecede öncelikli koruma sınıfına girmekte diğer alanlar doğallık niteliklerine göre 2. ve 3. derece koruma önceliği almış bulunmaktadır. Ancak, Kemalpaşa ve yakın çevresi, geleneksel kullanım alanları, mesire yerleri, tarihsel ve arkeolojik değerleri nedeniyle yerleşim alanı olmasına karşın doğa koruma önceliği açısından yüksek puan almıştır.

Kemalpaşa ovası ve çevresinde yapılan incelemeler ve elde edilen verilerin ışığı altında, doğa koruma alanları belirleme kriterlerine göre şu sonuçlara varılmıştır:

Büyükölük : Araştırma alanında yer alan doğal alanların en geniş bölümü ormanlık kesimi oluşturmaktadır. Bu bakımdan korumaya değer alan kriter-

lerinden "büyüklük" yönünden yeterli ölçüye sahiptir. Gerçekte, yakın çevredeki orman alanları ile yapılan bir karşılaştırmada da Kemalpaşa sınırları içindeki ormanların, oransal olarak daha büyük yayılım gösterdiği izlenmektedir. Ege Bölgesi'nde en iyi korunmuş ormanlar olması açısından da dikkati çekmektedir.

Duyarlılık : Pinus brutia ormanları gibi klimaks vejetasyonlar, doğal olarak stabildir. Fakat diğer vejetasyon tipleri, her zaman olumsuz etkilere açık olup yanlış arazi kullanımlarından, iklimsel ve hidrolojik değişimlerden etkilenmektedir. Kemalpaşa da orman alanlarının büyük bir kısmı doğal süksesyona uğramasa bile, fiziksel saldırılardan zarar görmektedir. Orman alanlarının kaybolması, yeni bir süksesyona başlanması demektir. Bu da alanın duyarlılığını artırmaktadır.

Enderlik : Koruma alanlarının en önemli amaçlarından biri, ender ya da tehlike altındaki türlerin korunmasıdır. Kemalpaşa ve çevresinde yer alan bitki örtüsü ender ve endemik türleri içermektedir. Bunların korunması, habitatların korunmasına bağlıdır. Bu nedenle korumayı gerçekleştirmek üzere bu türlerin tükenmesine engel olunabilecek genişlikte alanların korunmaya alınması gerekir.

Tipiklik : Ege Bölgesi'ni temsil eden Pinus brutia ormanları ile alanda yer alan endemik türler Akdeniz iklimi endemikleri olma yanında yerel endemik türler olarak da o bölgenin temsilcileridir.

Eşsizlik : Kemalpaşa'da doğa bu konuda önemli bir özellik göstermemektedir.

Zorunluluk : Yaşamsal önem taşıyan hidrolojik özellikteki alanlara sahip Kemalpaşa'da bunların korunması zorunludur. Çünkü tarım alanlarını besleyen çay, dere ve kaynaklar aynı zamanda içme ve kullanma suyunu da sağlamaktadır. Yine endüstrileşmenin tehdit ettiği bu kaynakların daha fazla olumsuz etki almasının engellenmesi zorunludur. Olumsuz etkiler bugün sınır düzeydedir.

Potansiyel Değer : Gerek rekreasyon ve turizm, gerekse eğitsel açıdan önemli bir potansiyel değer taşıyan Kemalpaşa, doğal kaynaklarıyla

önemli kaynak değerlerine de sahiptir. Ormandan elde edilen ürünler yanında su varlığı, tarım açısından ayrıca önemli kaynak değerlerindedir. Endüstrileşmenin tehditleri nedeniyle bu kaynakların potansiyel değerleri belirlenmeli, dengeli kaynak kullanımı sağlanmalıdır.

Kendine Özgü Çekicilik : Kemalpaşa ovası ve orman alanlarında, av potansiyeli bazı grupları çekmekte, ayrıca, orman alanlarının katkısı ile dağlık alanların ovaya hakim doğal peyzaj güzelliklerinin oluşturduğu görünüm çekici olmaktadır. Ender türlerin bulunduğu kesimler de bilimsel incelemeler yönünden çekici bir etmendir.

Biyocoğrafik Değerleri Artıran Peyzajlar : Alanın biyocoğrafyası üzerinde önemli etkisi olan tarımsal arazi kullanımı, aynı zamanda ekonomik ve geleneksel önem taşıyan kültürel bir arazi kullanımıdır. Bu nedenle korunması gerekmektedir. Çok eski yıllardan beri sürdürülegelen bu kullanım, ekolojik dengeyi bozucu bir etki yaratmamıştır. Çünkü bu bakımdan büyük potansiyele sahip olan Kemalpaşa'da en uygun tarımsal arazi kullanım biçimi uygulanagelmiştir.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sanayileşmiş ülkelerin korumacılıkta başrolü oynadığı günümüzde, Türkiye'de korumacılıkla ilgili çalışmalarda bilimsel boyutlara ulaşılması üzücüdür. Uzun yıllar bir sorun olarak ortaya konan, koruma ve kullanım hedefleri belirlenemeyen doğal sitler, bir kavram olarak da fazla bir şey ifade etmemektedir. Bu nedenle, tez çalışmasında korunması gereken doğal alanlar "doğa koruma alanları" terimi ile ifade edilmiştir.

Kemalpaşa ve çevresinde yapılan araştırma çalışmaları, korunması gereken kaynakların belirlenerek alanın sınıflandırılması yönünde yürütülmüştür. Bu araştırma, Türkiye'de bugüne dek sürdürülegelen uygulamaların yanlışlığını ortaya koyacak biçimde bilimsel bir yöntemle dayandırılmış, gerek bazı gelişmiş ülkelerde gerekse ülkemizde şimciye kadar uygulanmış olan yöntemler ve çeşitli literatürlerden edinilen bilgilerin ışığı altında, bir belirleme ve sınıflandırma yöntemi ortaya konmuştur.

Bu araştırma çalışmaları sonucunda araştırma alanının, genel belirleme kriterleri açısından korunmasının gerekliliği ortaya çıkmıştır. Ancak, koruma alanlarının belirlenmesi ve sınıflandırılmasındaki amaç, alanın koruma hedeflerini saptayarak mevcut duruma uygun yönetim ve koruma stratejisinin ortaya konmasını sağlamak olduğuna göre, araştırma alanında koruma ve kullanım hedefleri şu şekilde belirlenmiştir:

- 1) Endüstriyel gelişimin durdurulması,
- 2) Kırsal yaşamı koruma (geleneksel kırsal yaşam),
- 3) Orman ve orman ürünlerini koruma (ormancılık uygulamaları),
- 4) Yaban hayatını koruma (habitat koruma),
- 5) Peyzaj koruma (görsel güzellikleri koruma),
- 6) Hidrolojik sistemleri koruma ve ıslah etme,
- 7) Hava kalitesini koruma,
- 8) Toprak kalitesini koruma,
- 9) Ekosistemleri temsil eden örnekleri koruma,

- 10) Kontrollü avcılık,
- 11) Rekreasyon ve turizm hizmetleri,
- 12) Eğitim, araştırma ve çevre gözlemlerini sağlama,
- 13) Kültürel alanları ve objeleri, tarihsel ve arkeolojik sitleri koruma
- 14) Jeolojik ve fiziksel özellikleri koruma.

Günümüzde doğal alanları kendi haline bırakarak korumanın olanaksız olması nedeniyle, bu alanların dengeli ve sürekli arazi kullanım kararları alınarak korunmasının başarılabilir bir gerçektir.

Arazi kullanım ve koruma hedeflerinin belirlenmesinde karar alabilecek kişilerin kendi bilimsel dallarında uzman olduğu gözönünde bulundurularak, doğa koruma alanlarıyla ilgili çalışmalarda grup çalışmasının en doğru kararları alma açısından yararları, daha önceki bölümlerde ortaya konmuştur.

Kemalpaşa'da yapılan çalışmalarda belirlenen koruma ve kullanım hedeflerinin plankarelere dağılımı Ek 3' de gösterilmektedir. Bu kararlar alınırken alanın sınıflandırılmasıyla ortaya çıkan şu sonuçlardan hareket edilmiştir.

- 1) 5. derecede öncelikli doğa koruma alanlarının çoğunlukla endüstriyel alanlarda ve yakınlarında yoğunlaşmış olması, buralarda doğanın endüstriden olumsuz etkilenme düzeyini ortaya koymaktadır.
- 2) Yine, 5. ve 4. derecede öncelikli koruma alanı olarak belirlenen alanların çoğunun karayolları çevresinde ve iskâna açık yörelerde yoğunlaşmış olmasından hareketle, bu arazi kullanım biçimlerinin doğa korumayla uyumsuzluğu belirgin olarak ortaya çıkmaktadır.
- 3) Koruma önceliği açısından üst sıralarda yer alan plankareler, genelde antropojenik etkilerin en alt düzeyde olduğu, doğallık niteliğini yitirmemiş ya da çok az etkilenmiş alanları içermektedir. Buradan, yerleşim alanlarından ve yoğun arazi kullanımlarından uzaklaştıkça

doğal yapıda değişimin en alt düzeylerde seyrettiği sonucuna varılabilir.

- 4) Bunların yanısıra rekreasyon ve turizm amaçlı kullanımların, eğitsel çalışmaların araştırma alanının ekolojik dengesini olumsuz yönde etkilemediği belirlenmiştir. Bu amaçla kullanılan alanların doğa koruma öncelik sıralamasında üst düzeylerde olması bunun kanıtıdır.

Koruma ve kullanım kararlarının alınmasında, sınıflandırma kriterlerini oluşturan kaynaklara ait değerlendirme puanlarının plankarelere dağılımından da yararlanılmıştır. (Tablo 9, Tablo 10, Tablo 11)

Bu çalışmada uygulanan yöntem, Türkiye'nin diğer alanlarına da uygulanabilecek niteliktedir. Doğa koruma alanı olarak belirlenen bir alanda, koruma önceliklerine göre alanın sınıflandırılması doğal değerlerin nerelerde yoğunlaştığını ortaya koyduğu gibi, bunları etkileyen arazi kullanımlarını da belirlediği için korumacılıkta dikkat edilmesi gereken "doğal kaynakların dengeli kullanımı" olayında da koruma kuruluşlarını yönlendirici bir sistemdir.

Koruma kuruluşlarının, korumaya yönelik çalışmalarında bazı yetersiz kriterlerden yararlanmaları ve her alan için bu kriterlere göre koruma ve kullanım hedefleri belirlemeleri yanlıştır. Çünkü her alanın kendine özgü değerleri, kullanım biçimleri olduğu gibi, alanı kullanan halkın sosyo ekonomik yapısı da korumayı etkilemektedir. En doğru kararlar, alanda en uygun koruma hedeflerinin belirlenmesi ile verilebilir.

Bunların yanısıra, tez çalışması içinde belirlenen yöntem, planlama çalışmalarında yararlı sonuçlar elde etmek amacıyla doğal alanların sınıflandırma ve değerlendirme sistemi olarak fiziksel planlamalarda da kullanılması gereken bir yöntemdir.

ÖZET

Doğa koruma kavramı, dünyanın her yerinde önemle üzerinde durulan bir kavramdır. Doğa koruma alanları başlığı altında toplanan ve pek çok ülkede değişik isimler alan korunması gereken alanlar, değişik sınıflandırma sistemleri aracılığıyla isimlendirilmektedir. Bu sınıflandırmaya ilişkin kriterler de her ülkede farklılık göstermektedir. Ülkemizde "doğal sit alanları" olarak isimlendirilen alanların niteliği ve ilgili kriterlerin belirlenmesi amacıyla İzmir Kemalpaşa örneklemesine dayalı bir yöntem araştırması yapılmıştır.

Araştırmada uygulanan yöntemde, arazi gözlemleri ve alanla ilgili verilerin toplanmasından sonra doğa koruma alanı değerlendirme formunda çeşitli kaynak değerleri (doğal kaynaklar, kültürel kaynaklar, rekreasyonel kaynaklar, eğitim öğretim ve araştırma alanı olarak kullanılmaya uygun alanlar) ve olumsuz etkiler yüzde (%) olarak puanlandırılmış ve alanın doğa koruma öncelikleri belirlenmiştir. Daha sonra sınıflandırılan alanlar için öneriler ortaya konmuştur.

SUMMARY

The concept of nature protection is most important concept known throughout the world. The natural areas to be protected named by various names in other countries of the world which are defined as protected natural areas, are categorised through the different criteria concerning to the different classification systems. Kemalpaşa Town of İzmir has been preferred as research area in order to determine quality of the areas named as natural sites. and criteria concerning to these.

In the new research method put into practice, the data concerning to the research area have been collected and than the monitoring of area has been completed. In the appraisal form of the nature protection area, various source values and negative effects (natural sources, cultural sources, recreational sources, the suitable areas in order to use as education and research area) have been evaluated as percentages (%) and, the priorities of the area has been determined. Eventually, the advices for the areas categorised have been brought in to existence.

L İ T E R A T Ü R

- AGENCY OF NATURAL RESOURCES OF VERMONT, 1990. The Natural Areas Association. Vermont Heritage Program, USA, Vermont.
- AKALIN, Ş. 1956. Büyük Bitkiler Klavuzu, Cilt II. Güzel Sanatlar Matbaası, Ankara.
- ALLEN, J. ve UDWIN, G., 1985. Countryside Conservation. The Resource Management Series 3, Wye Colloge, University of London, UK, London.
- ALTAN, T., 1987. Tür ve Biyotopların Korunmasının Doğa Koruma Sisteminde Önemi, Tabiat ve İnsan dergisi, Yıl:21, Sayı:3, Ankara.
- ASLANBOĞA, İ., 1982. EÜZF Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Doğa Koruma Alanları Ders notları, Bornova, İzmir.
- ASMAZ, H., 1984. Milli Parklar Kanunu, Tabiat ve İnsan Dergisi, Yıl:18, Sayı:4, Ankara.
- ANONİM, 1979. Doğal Anıtlar Yerbilimlerinde Panel 2., Türkiye 31. Bilimsel ve Teknik Kurultayı, Saim Toraman Matbaası, Ankara.
- ANONİM, 1967. İzmir İl Yıllığı, E.Ü. Matbaası, Bornova, İzmir.
- ANONİM, 1989. Nature Conservation and Landscape Management in the Federal Republic of Germany Dates, Facts and Figures, Germany.
- ANONİM, 1964. Shaping Tomorrow's Landscape Preservation of Existing Values in Landscapes and the Creation of New Landscapes, Djamlatan Publishers Catographers at Amsterdam Printed in the Netherlands.
- ANONİM, 1987. Türkiye'nin Çevre Politikası Nedir? Ne Olmalıdır? Türkiye Çevre Sorunları Vakfı. Yayını, 87.06.Y.0011.14, Önder Matbaası, Ankara.
- ANONİM, 1989. Türkiye'nin Tehlike Altındaki Ender ve Endemik Bitkileri, List of Rare, Threatened and Endemic Plants in Turkey, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği, No:18, Ankara.

- AUSTRALIAN HERITAGE COMMISSION, 1990. Australia Heritage Act, Part 4(1), Australia.
- AUSTRALIAN HERITAGE COMMISSION, 1988. The Report of Australian Heritage Commission on Register of Natural Stuation,Australia.
- AUSTRALIA NATIONAL TRUST , 1989. The Report of Assesment Objectives of Classification of Australia National Trust, Landscape Assesment Committe, Australia
- BAŞOĞLU, M. ve BARAN, İ., 1977. Türkiye Sürüngenleri, Kısım I., Kaplumbağalar ve Kertenkeleler, E.Ü.Fen Fakültesi Kitaplar Serisi, No:76, Bornova, İzmir.
- BAŞOĞLU, M. ve ÖZETİ, N., 1973. Türkiye Amphibitleri, E.Ü. Fen Fakültesi Kitaplar Serisi, No:50, İzmir.
- BAŞOĞLU, M. ve BARAN, İ., 1980. Türkiye Sürüngenleri, Kısım II. Yılanlar E.Ü. Fen Fakültesi Kitaplar Serisi, No:81, İzmir.
- BAYRAKTAR, A., 1980 a. Ekolojik Planlama Hedefleri ve Yöntemleri. Ekolojik Kapasitenin Değerlendirilmesinde Optimal Bir Arazi Kullanım Kombinasyonunu Gerçekleştirme Stratejileri, Türkiye Peyzaj Mimarlığı Dergisi Yayınları, No: 1980/1, İzmir.
- BAYRAKTAR, A., 1980 b. Karayollarının Ekolojik Baskılarının Peyzaj Mimarlığı Açısından İrdelenmesi ve İzmir Ankara Karayolunda Bir Örneklem Üzerinde Araştırmalar, E.Ü. Matbaası, Bornova, İzmir.
- BAYRAKTAR, A., 1981. Peyzaj Mimarlığı Açısından Çevre Planlama Kavramına Yaklaşım, 5 Haziran Dünya Çevre Günü, Değişen Çevre Kavramı ve Planlama Sempozyumu, İzmir.
- CNPPA, 1987. Classification Objectives and Criteria for Protected Areas, International for Conservation of Nature and Natural Resources The Result Report Prepered by CNPPA, Morges, Switzerland.
- DEVLET METEOROLOJİ İŞLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, 1988. D.M.İ. İklim Verileri, İzmir.
- DEVLET SU İŞLERİ, 1988. Kemalpaşa Ovası Planlama, Arazi Sınıflandırma Raporu, Aşağı Gediz Projesi, İzmir.

- DEVLET SU İŞLERİ, 1990. İzmir Kemalpaşa'da Yeni Kuyu Açılmasının Yasaklanması Hakkında Rapor, II. Bölge Md. Jeoteknik Hizmetleri ve YAS. Şb. Müdürlüğü Raporu, Sayı:3956, İzmir.
- DEVLET SU İŞLERİ, 1986. Kemalpaşa Su Getirme Raporu, İzmir.
- EROL, C. ve KÖSE, N., 1990. Kemalpaşa (Nif), Kemalpaşa Halk Eğitim Merkezi Arşivleri, Kemalpaşa, İzmir.
- EROL, O., 1987. Yer Bilimleri Açısından Doğa Değerlerinin Korunması, Ankara Üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Yayınları, Ankara.
- EYİCE, S., 1961. Kemalpaşa (Nif), Belleten, Cilt:25, Sayı:97, Türk Tarih Kurumu, Ankara.
- FAT, M., 1990. Kemalpaşa Ovası Batısının Hidrolojisi ve Yapay Kirlenmelerin Etkileri, D.E.Ü. Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Bitirme Ödevi, Bornova, İzmir.
- FREDERIC, O. ve Ark., 1988. Classification of Natural Areas for Planning, Journal of Soil and Water Conservation Department of Agricultural and Resource Economics, University of Vermont, Burlington, 05401, USA, Vermont.
- GERİM, S., 1990. Koruma Olgusunda Onama ve Denetleme Mekanizmaları, Koruma Kurulları, Kural Yerel Yönetim İlişkileri, T.C. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurultayı, 4-16 Mart, Ankara.
- GREEN, B., 1985. The Protection and Management of Amenity Ecosystems, ISBN. 0261.0707, Countryside Conservation, The Resource Management Series:3, UK, London.
- GÖZENÇ, S.K.,1977. Menderes Havzası'nda Arazi Kullanılışının Tarihi Temelleri ve Halihazır Arazinin Değer Bakımından Sınıflandırılması, İ.Ü. Coğrafya Enstitüsü Dergisi, İstanbul.
- GÜLEZ, S., 1989. Bir Yerin Milli Park Olabilirliğinin Saptanması İçin Geliştirilen Bir Yöntem, Trabzon.
- GÜLEZ, S., 1984. Doğal Anıtların Sınıflandırılması, Tabiat ve İnsan Dergisi, Yıl:18, Sayı:1, Ankara.

- GÜNEY, A. ve ZAFER, B., 1989. Çevre Koruma Önlemleri İçinde Doğal Sit Alanlarının Yeri, Bilimsel ve Teknik Çevre Kongresi, Adana,
- HARİTA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, 1978. 1:25 000'lik Topoğrafik Harita, Kemalpaşa Paftası, Ankara.
- HARİTA GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, 1977. Yeni Türkiye Atlası, 1:500 000'lik Türkiye Haritaları, İzmir Paftası, Ankara.
- İZMİR BELEDİYESİ, 1971. İzmir Kanalizasyon Raporu, İzmir.
- İZMİR İLİ MAHALLİ ÇEVRE KURULU, 1988. Nif Çayı ve Çevresinin Koku Kirliliği Nedenlerine İlişkin Rapor, Karar No:8, 1988/3, İzmir.
- KALAYCIOĞLU, R., 1987. Kemalpaşa ve Çevresi Tarihi Çevre Araştırması D.E.Ü. Mühendislik Mimarlık Fakültesi Restorasyon Bölümü, Yüksek Lisans Tezi, İzmir.
- KARŞIYAKA ORMAN BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ, 1991. Nif-Çaldağı, Karabel Serileri, Kemalpaşa, İzmir.
- KEMALPAŞA AVCILIK KLÜBÜ, 1991. Kemalpaşa Av Hayvanları ve Alanları, İzmir.
- KEMALPAŞA BELEDİYESİ, 1991. Kemalpaşa Sanayi Alanları ve Kuruluşları Hakkında Rapor, İzmir.
- KEMALPAŞA BELEDİYESİ, 1986. Kemalpaşa Su Getirme Raporu, İzmir.
- KEMALPAŞA BELEDİYESİ DAİMİ ENCÜMENİ, 1988. Kemalpaşa Çevre Kirliliği Hakkında Rapor, Sayı:686, 15/9, 188, İzmir.
- KEMALPAŞA BELEDİYESİ FEN İŞLERİ, 1989. Kemalpaşa'daki Kirletici Sanayi Kuruluşları Hakkında Rapor, Karar No:12/89/1, Karar Ta; 6/2/89, İzmir.
- KEMALPAŞA BELEDİYESİ FEN İŞLERİ, 1987. Kemalpaşa İlçesi Su Arıtma Tesisleri Hakkında Rapor, Sayı:1/1361, 1387, İzmir.
- KEMALPAŞA BELEDİYESİ FEN İŞLERİ, 1988. Kemalpaşa Sanayi Alanı Geliştirme ve Çevre Sorunlarına İlişkin Rapor 15/7/88, İzmir.
- KEMALPAŞA BELEDİYE BAŞKANLIĞI, 1990. Kemalpaşa'da Mevzii İmar Planına İtiraz Hakkında Rapor, Karar No: 990/938, İzmir.

- KEMALPAŞA ORMAN MÜDÜRLÜĞÜ, 1991. Kemalpaşa'nın Orman Varlığı, İzmir.
- KEMALPAŞA TARIM İLÇE MÜDÜRLÜĞÜ, 1991. Kemalpaşa Kültürel Bitki Örtüsü Verileri, İzmir.
- KOÇMAN, A., 1989. Uygulamalı Fiziki Coğrafya Çalışmaları ve İzmir Bozdağlar Yöresi Üzerinde Araştırmalar, E.Ü. Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü, Yayın No: 49, İzmir.
- KÖSEOĞLU, M., 1981 a. Peyzaj Ekolojisi Çalışmaları ve Ege Bölgesi'nde Ekolojik Yönden Önemli Biyotopların Haritalanması Üzerinde Araştırmalar, E.Ü.Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No:442, E.Ü. Ziraat Fakültesi Ofset Atelyesi, Bornova, İzmir.
- KÖSEOĞLU, M., 1981 b. Türkiye'de Çevre Koruma ve Rekreasyon Planlaması, E.Ü. Ziraat Fakültesi Ofset Atelyesi, E.Ü.Ziraat Fakültesi Yayınları, Yayın No:414, Bornova, İzmir.
- KÖY HİZMETLERİ 16. BÖLGE MÜDÜRLÜĞÜ, 1991. Kemalpaşa'nın Yerleşim Alanları ve Ulaşım Durumu, İzmir.
- LAUSCHE, B.J.1985. Guidelines for Protected Areas Legislation, IUCN Environmental Policy and Law Paper, No:16 1196, Gland, Switzerland.
- Mac KINNON, K.J. ve Ark., 1986. Managing Protected Areas in the Tropics International Union for Conservation of Nature and Natural Resources and the United Nations Environment Programme, Gland, Switzerland.
- MADEN TETKİK ARAMA ENSTİTÜSÜ, 1988. Türkiye'nin Doğal Anıtları, Tabiat ve Tarih Müzesi, Türkiye Jeoloji Kurumu, Doğal Anıtlar Çalışma Grubu Broşürü, Ankara.
- NATURE CONSERVANCY COUNCIL, 1989. Site Management Plans of Nature Conservancy, A Working Guide of Nature Conservancy Council U.K., London.
- ÖNER, K., 1990. Kemalpaşa Ovası'nın Yeraltı Suyu Etüdü ve Mühendislik Jeolojisi, D.E.Ü. Mühendislik-Mimarlık Fakültesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Bitirme Ödevi, İzmir.

- PAMAY, B., 1983. Anıt Ağaçlar. Tabiat ve İnsan Dergisi, Yıl:17, Sayı:5, Ankara.
- RESMİ GAZETE, 1983 a. Çevre Kanunu, Karar No: 2872, Kabul Ta: 9/8/83, R.G. Sayısı:18132, (11/8/83), Ankara.
- RESMİ GAZETE, 1973. Eski Eserler Kanunu, Karar No: 1710, Kabul Ta:25/4 73, RG. Sayısı:14527, (6/5/73), Ankara.
- RESMİ GAZETE, 1987. 2869 Sayılı Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanununun Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması ve Bu Kanuna Bazı Maddeler Eklenmesi Hakkındaki Kanun Karar No:3386, Kabul Ta: 17.6.87, RG. Sayısı:19497 (24.6.87), Ankara.
- RESMİ GAZETE, 1983 . Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Karar No: 2863, Kabul Ta: 21/7/83, R.G. Sayısı:18113, (23/7/83), Ankara.
- RESMİ GAZETE, 1983 C. Milli Parklar Kanunu, Karar No: 2873, Kabul Ta:5/8/83, R.G. Sayısı:181132, (11/8/83), Ankara.
- SEÇMEN, Ö., 1977. Nif Dağı'nın Vajetesyonu ve florası Üzerinde Bir İnceleme, E.Ü.Fen Fakültesi Genel Botanik Kürsüsü, Doçentlik Tezi, İzmir.
- SÖZEN, M., 1990. Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunmasında Sorunlar ve Olanaklar, Kültür ve Tabiat Varlıklarının Korunması Kurultayı, 14-16 Mart, Ankara.
- STATE OF VERMONT AGENCY OF ENVIRONMENTAL CONSERVATION, 1990. Vermont Fragile Areas Registry, USA, Vermont.
- TARIM VE ORMAN BAKANLIĞI, 1978. Muhafaza Ormanları, Milli Parklar ve Doğa Koruma Alanlarının Ayrımında Kullanılacak Karar Esasları ve Kriterler, Ankara.
- TOPRAKSU GENEL MÜDÜRLÜĞÜ, 1974. Gediz Havzası Toprakları, Köy İşleri ve Kooperatifler Bakanlığı Yayınları: 220, T.S.İ. Raporlar Serisi: 86, Toprak Etüdleri ve Haritalama Dairesi, Toprak Etüdleri Fen Heyeti Müdürlüğü, Ankara.

- T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI, 1988 Doğal Sit Alanlarının Sınıflandırılması Hakkında Karar, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu, 24-28/6/1988, Ankara.
- T.C. KÜLTÜR VE TURİZM BAKANLIĞI, 1988. Anıt Ağaçlar Hakkında Karar, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Yüksek Kurulu Kararı, 25.28/6/88, Ankara.
- UNITED NATIONS CONFERENCE, 1972. Protected Natural Areas, Stockholm.
- USLU, O., 1986. Çevresel Etki Değerlendirmesi, Türkiye Çevre Sorunları Vakfı, 86.06.Y.0011.1) Ankara.
- ÜSTÜNTAŞ, A., 1984. Kemalpaşa (İzmir) ve Çevresinin Jeolojisi, D.E.Ü. Mühendislik Mimarlık Fakültesi Jeoloji Mühendisliği Bölümü, Bitirme Ödevi, İzmir.
- WILKINSON, H.N.W. 1990. Agriculture and Nature Conservation Worthmister House, U.K., Peterbrough.
- WRIGHT, S.E. ve BUCKLEY, G.P., 1989. Ecology and Design in Amenity Land Management, Wye Collage and Recreation Ecology, Research of Amenity Land Management, Andrew Thoburn County Planning Department, East. Sussex County Council, U.K.
- ZAFER, B., 1990. Uluslararası ve Bizde Tabiat Varlıklarını Korumanın Önemi ve Doğal Sitleri Sınıflama Yöntemleri, Doktora Semineri, E.Ü. Ziraat Fakültesi Peyzaj Mimarlığı Bölümü, Bornova-İzmir.
- ZEREN, N., 1990. Koruma Amaçlı İmar Planları Yapım Süreci İlkeler, Yöntemler, Kültür ve Tabiat Varlıkları Kurultayı, T.C. Kültür Bakanlığı, Kültür ve Tabiat Varlıkları Koruma Genel Müdürlüğü, 14-16 Mart, Ankara.

Ek 2: Kemalpaşa ve çevresi tarla ve bahçe ürünleri:

TARLA ÜRÜNLERİ :

<u>Latince Adı</u>	<u>Türkçe Adı</u>
Avena sp. L.	Yulaf
Cicer vulgare L.	Nohut
Hordeum vulgare L.	Arpa
Medicago sativa L.	Yonca
Nicotiana tabacum L.	Tütün
Scale cereale L.	Çavdar
Sesamum indicum L.	Susam
Triticum Sativum L.	Buğday
Vicia fata L.	Bakla
Vicia villosa Rth.	Fiğ.

BAHÇE ÜRÜNLERİ

Sebzeler

<u>Latince Adı</u>	<u>Türkçe Adı</u>
Allium acutangulum L.	Sarımsak
Allium porrum L.	Prasa
Allium cepa L.	Soğan
Arethum graveolens L.	Dere otu
Asparagus officinalis L.	Kuşkonmaz
Beta vulgaris var. cicla L.	Pazı
Bressica acephala D.C.	Lahana
Capsicum annum L.	Biber
Citrullus vulgaris Schrad	Karpuz
Cucumis melo L.	Kavun
Cucumis sativus L.	Hıyar
Cucurbita pepo L.	Kabak
Cynara scblymus L.	Enginar
Daucus carrota L.	Havuç
Eruca sativa Lmk.	Roka
Helianthus tuberos L.	Yer elması

Hibiscus esculentus L.
Lactuca muralis Less.
Lepidium campestre R.B.
Mentha arvensis L.
Petroselinum sativum L.
Phaseolus vulgaris L.
Pisum sativum L.
Portulaca grandiflora Hook
Rapnahus Sativus L.
Solanum melogena L.
Spinacia oleracea L.

Bamya
Marul
Tere
Nane
Maydonoz
Barbunya fasulye
Bezelye
Semizotu
Turp
Patlıcan
Ispanak

MEYVELER

Castanea tournefort Miller
Cydonia oblonga Mill
Juglans Cinerca L.
Malus Communis L.
Pirus Communis L.
Prunus armeriaca L.
Prunus avium L.
Prunus cerasus L.
Prunus domestica L.
Prunus persica S.el.2.
Punica granatum L.

Kestane
Ayva
Ceviz
Elma
Armut
Kayısı
Kiraz
Vişne
Erik
Şeftali
Nar

V. C.
Yüksek
Dokümantasyon
MÜHÜR